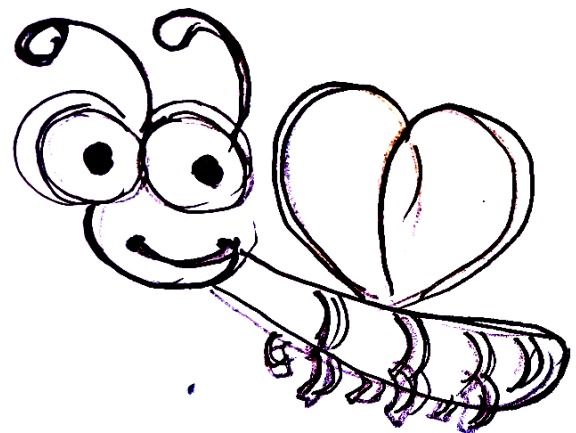

Світлана ДЕРЕВ'ЯНКО

ПСИХОЛОГІЯ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

*Навчально-методичний посібник
до спецкурсу «Психологія дитячої творчості»
для здобувачів закладів вищої освіти*

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

*Кафедра загальної, вікової та соціальної психології
імені М. А. Скока*

С. П. ДЕРЕВ'ЯНКО

**ПСИХОЛОГІЯ
ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ**

*Навчально-методичний посібник
до спецкурсу «Психологія дитячої творчості»
для здобувачів закладів вищої освіти*

**Чернігів
2025**

УДК 159.922.7(072)

Д 36

Рецензенти:

Дроздова М. А. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Ляховець Л. О. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Фера С. В. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Національного університету «Чернігівська політехніка»

Дерев'янку С. П.

Д 36 **Психологія дитячої творчості:** навчально-методичний посібник. Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2025. 132 с.

УДК 159.922.7(072)

Навчально-методичний посібник містить огляд психологічних аспектів творчості дітей дошкільного віку. Розглядаються основні різновиди дитячої творчості, їх особливості.

Для здобувачів закладів вищої освіти психологічних та педагогічних спеціальностей.

*Видання рекомендовано до друку вченою радою
ННІ психології та соціальної роботи
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(протокол № 10 від 30.06.2025 р.)*

© С. П. Дерев'янку, 2025

З М І С Т

ВСТУП	4
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	5
ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ	
Змістовний модуль 1. Психологічна характеристика феномену творчості	6
Змістовний модуль 2. Діагностика творчих проявів та розвиток творчого потенціалу дитини	25
Змістовний модуль 3. Психологічна характеристика різних видів дитячої творчості	42
ЗМІСТ ПРОГРАМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	52
ЗАВДАННЯ ДО ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	63
ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ	75
ГЛОСАРІЙ	82
ЛІТЕРАТУРА	100
ДОДАТКИ	106

ВСТУП

Психологія творчості дитини сьогодні має важливе значення, оскільки допомагає розвивати індивідуальні здібності, потенціал дитини. Сучасні діти мають високий рівень здібностей, тому їм необхідне відповідне навчання та стимулююче творче середовище, щоб розвивати їх потенціал. Дослідження у галузі психології творчості допоможуть батькам та вихователям зрозуміти особливості дошкільників, щоб надати їм належну підтримку.

Вивчення психології творчості сприятиме оптимізації розвитку дітей, позитивному впливу на розвиток їхнього потенціалу в різних сферах життя.

Особливістю матеріалів, презентованих у навчально-методичному посібнику «Психологія дитячої творчості» є інтегративний підхід до підбору матеріалу, який представлений фундаментальними дослідженнями у царині дитячої психології, психології творчості, когнітивістики, креатології.

Метою курсу є формування у студентів адекватного уявлення про предмет і завдання психології дитячої творчості, можливостей практичного застосування у практичній діяльності психологічних знань про методи оцінки та розвитку творчих здібностей дитини.

Викладання спецкурсу базується на теоретичному (лекційному) і практичному (практичні заняття) матеріалі. Лекції розподілені на три змістові модулі: «Психологічна характеристика феномену творчості», «Діагностика творчих проявів та розвиток творчого потенціалу дитини», «Психологічна характеристика різних видів дитячої творчості». Практичні заняття спрямовані на закріплення знань (теми «Творчість, креативність та обдарованість», «Діагностика обдарованості та творчих проявів особистості», «Методики вивчення дитячої творчості, обдарованості», «Психологія дитячої художньої та музичної творчості», «Арт-терапія як засіб стимулювання дитячої творчості») та супроводжуються написанням навчальних тестів, виконанням практичних завдань. По закінченню курсу проводиться залік.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Тема	Годин			
	Заг.	Лек.	Сем.	СРС
Модуль № 1				
Психологічна характеристика феномену творчості				
Тема 1. Вступ до психології дитячої творчості	9	2	-	7
Тема 2. Творчість та її прояви у дитячому віці	10	2	-	8
Тема 3. Творчість, креативність та обдарованість	11	2	2	7
<i>Всього по 1-му модулю</i>	30	6	2	22
Модуль № 2				
Діагностика творчих проявів та розвиток творчого потенціалу дитини				
Тема 4. Діагностика обдарованості та творчих проявів особистості	5	-	2	3
Тема 5. Методики вивчення дитячої творчості, обдарованості	5	-	2	3
Тема 6. Природний розвиток творчого потенціалу	5	2	-	3
Тема 7. Цілеспрямований розвиток креативності	5	2	-	3
Тема 8. Феномен дитячої обдарованості	5	2	-	3
Тема 9. Психологія творчості вихователя	5	2	-	3
<i>Всього по 2-му модулю</i>	30	8	4	18
Модуль № 3				
Психологічна характеристика різних видів дитячої творчості				
Тема 10. Психологія дитячої художньої та музичної творчості	10	2	2	6
Тема 11. Психологія дитячої словесної та ігрової творчості	9	2	-	7
Тема 12. Арт-терапія як засіб стимулювання дитячої творчості	11	2	2	7
<i>Всього по 3-му модулю</i>	30	6	4	20
ВСЬОГО	90	20	10	60

ЗМІСТ ПРОГРАМИ
ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ 1
ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТВОРЧОСТІ

ТЕМА: Вступ до психології дитячої творчості

Основні питання теми

1. Понятійно-категоріальний апарат психології дитячої творчості.
2. Психологічна характеристика творчого процесу.
3. Психологія творчої особистості.

! Основні поняття теми

Творчість, уява, креативність, натхнення, інтуїція, творча активність, продуктивна уява, творча особистість, мотивація до творчості, етапи творчого процесу.

■ ■ ■ ➔ Ключові положення теми

1.

Основні поняття (категоріальний апарат) психології дитячої творчості. Феномени творчості та креативності. Основні методологічні підходи до визначення творчості та креативності. Основні теорії творчості. Генетична психологія творчості. Різновиди творчості та креативності. Фактори стимуляції творчості.

Основні поняття психології творчості: творчість, креативність, креатив, евристика, творче мислення, креативна грамотність, творча особистість, творча мотивація, моральна творчість, життєтворчість, творче середовище, творча тривога, креатологія.

Основні поняття психології дитячої творчості: феномен «дитячої творчості», реалістична уява, творча дитина, сенсорний досвід (О. Біла), дитяче експериментування, комбінаторне експериментування дитини, креативна ініціатива.

Основні характеристики дитячої творчості (за Дж. Гілфордом, Е. Торренсом): оригінальність, семантична гнучкість, образна адаптивна гнучкість, стихійна гнучкість.

Основні аспекти вивчення творчості (за А. Іванченко): 1) уява, символізація та метафоризація (Ф. Баррон, Р. Стернберг); 2) отримані людиною знання і її емоційний стан (Дж. Гілфорд); 3) здатність до рефлексії та цілеспрямованість дій (Е. Торранс); 4) компонент несвідомого в акті інсайту (П. Ленглі); 5) чотири етапи творчого процесу – підготовка, інкубація, осяяння (інсайт), розробка (Е. Де Боно, А. Осборн); 6) спроможність до нестереотипізованих асоціацій (С. Мідник); 7) зовнішні стимули й навколишнє середовище (Т. Любарт, Р. Стернберг); 8) чотири аспекти для аналізу: творча особистість, процес творчості, кінцевий продукт, творче середовище (М. Родес); 9) спосіб/ шлях саморозвитку на когнітивному, вольовому, моральному і поведінковому рівні (А. Адлер, П. Вайнцвайг, А. Маслоу, Р. Мей, К. Негус, Г. Олпорт, М. Пікерінг, К. Роджерс); 10) внутрішня сила, духовно-моральна енергія, акт творення самого себе як особистості,

«колективне несвідоме» (З. Фрейд, К. Юнг); 11) як обдарованість (в IQ), як пізнавально-інтелектуальна діяльність (швидкість, гнучкість, оригінальність, розробленість проблеми) (Ф. Гальтон, Л. Терстоун); 12) як здібність інтелекту; 13) як потреба перетворення, інтегральна властивість і потреба особистості (В. Рибалка, Н. Хазратова); 14) як творчо-перетворювальні функції свідомості і генетико-соціальний потенціал саморозвитку (В. Моляко).

Генетична психологія творчості (за В. Роменцем): дитячий малюнок як творчість; гра як витoki творчої активності; вчинок і творчість підлітка; уява і творчість у юнацькому віці; творчість як вибір молодості.

Гра як витoki творчої активності – розгляд гри у ранньому дитинстві як першої форми вільного самовираження і створення нових смислів, що стає основою творчого розвитку.

Творчий жест у ранньому віці – спонтанна дія дитини, яка містить елементи самостійного відкриття, імпровізації та емоційного вираження.

Творчість як спосіб самопізнання у підлітковому віці – розвиток здатності до рефлексії, створення нових ідентичностей через творчі акти (письмо, музику, експерименти із зовнішністю тощо).

Творча інтуїція у юнацькому віці – здатність до осяяння, передбачення і творчого прориву як результат внутрішньої напруги, конфлікту та пошуку.

Моральна і духовна творчість (в юності) – формування здатності до створення нових етичних позицій, переконань, смислів і цінностей у внутрішньому світі особистості.

Творчість як екзистенційний вибір молодого людини – усвідомлене обрання життєвого шляху, творення себе і своєї життєвої історії як унікального проекту.

Криза і творчість (перехідні етапи розвитку) – концепція творчості як відповіді особистості на внутрішню або зовнішню кризу, що стимулює зміни.

Основні різновиди творчості: художня, наукова, технічна, педагогічна.

Класифікації творчості за типом діяльності (духовна, практична, художня тощо); за домінуючим психічним процесом (емоційна, когнітивна, соціальна творчість).

Побутова творчість – створення нових або нестандартних рішень у повсякденному житті (організація простору, готування, вирішення побутових задач).

Соціальна творчість – здатність ініціювати нові соціальні зв'язки, формати взаємодії, волонтерські чи просвітницькі ініціативи, що змінюють соціальне середовище.

Мовленнєва (вербальна) творчість – здатність до створення оригінальних мовленнєвих форм: художніх текстів, образних висловів, імпровізацій.

Моральна творчість – створення нових моральних смислів і рішень у складних життєвих або етичних ситуаціях (особливо актуально в юності).

Духовна творчість – творчість у внутрішньому світі людини: нове бачення себе, інших, особистісні відкриття, зміна поглядів.

Ігрова творчість (особливо у дітей) – створення нових ігрових сюжетів, ролей, правил, що розвивають уяву, мислення і самовираження.

Підприємницька (економічна) творчість – створення нових бізнес-ідей, рішень у сфері управління, інноваційних продуктів.

Музична творчість – створення нових музичних творів, інтерпретацій, імпровізацій

Основні види креативності: інтелектуальна, особистісна.

«Нетрадиційні» різновиди креативності: культурна, наївна (П. Торранс); комунікативна; креативність таланту, креативність самоактуалізації (А. Маслоу); емоційна креативність (Дж. Ейверілл).

Емоційна креативність – здатність створювати нові, нестандартні емоційні реакції, інтерпретувати почуття, виявляти оригінальні емоційно забарвлені відповіді у спілкуванні або творчості; часто виявляється в художньому самовираженні.

Соціальна креативність – вміння знаходити нестандартні рішення у міжособистісних ситуаціях, будувати нові формати взаємодії, генерувати ідеї для спільних дій, налагоджувати конструктивну комунікацію в складних умовах.

Моторна (рухова) креативність – здатність до створення нових рухових форм, оригінальних способів виконання фізичних дій або жестів; проявляється у танці, спорті, театральній діяльності, пластичній імпровізації.

Вербальна креативність – виявляється у здатності створювати нові словесні конструкції, метафори, мовні ігри, оригінальні тексти, розповіді або діалоги; активно розвивається в художньому мовленні та літературній діяльності.

Художня (естетична) креативність – здатність до створення або інтерпретації художніх образів, нових форм, композицій, стилів, засобів естетичного вираження в образотворчому мистецтві, дизайні, музиці.

Екзистенційна креативність – здатність до творчого ставлення до життя загалом, знаходження сенсу, відповідей на життєві виклики, створення власного життєвого сценарію.

Креативність у навчанні – проявляється в умінні самостійно знаходити шляхи розв'язання навчальних завдань, застосовувати знання в нових ситуаціях, проявляти ініціативу, створювати навчальний продукт.

Фактори стимуляції творчості (за А. Іванченко): здатність особистості до прояву нешаблонності; наявність проблемної ситуації й змістовна сторона творчого процесу; нерегламентуючі збагачуючі умови середовища і особистісні духовно-екзистенційні начала; єдність актів інтуїтивного й рефлексивного у творчому процесі; пошуковий характер, здібність до експериментування, наявність уяви і фантазії творця; факт прояву своєї індивідуальності.

2.

Психологічна характеристика творчого процесу. Етапи творчого процесу. Фактори, які утруднюють творчий процес. Прояви несвідомого в творчості. Творчість та компетентність. Творча продуктивність та вік людини.

Феномени «натхнення», «муки творчості» (Г. Гельмгольд, У. Кеннон).

Натхнення як психічний стан. Роль натхнення у творчому процесі. Джерела виникнення натхнення. Взаємозв'язок натхнення з мотивацією. Емоційне піднесення під час натхнення. Натхнення і активізація уяви. Зовнішні та внутрішні фактори, що стимулюють натхнення.

Значення натхнення для творчої продуктивності. Методи стимулювання натхнення. Особливості натхнення у дитячій творчості.

Муки творчості як психологічне явище. Причини виникнення мук творчості. Вплив внутрішнього конфлікту на творчий процес. Роль сумнівів і тривоги у муках творчості. Психологічні стани, що супроводжують муки творчості. Взаємозв'язок мук творчості з пошуком ідеї. Вплив перфекціонізму на виникнення мук творчості. Значення підтримки та саморегуляції в подоланні творчих труднощів. Муки творчості у різних вікових і творчих групах.

Основні стадії (етапи) творчого процесу: підготовка, дозрівання, осяяння, верифікація (Г. Уоллес); задумка, уособлення (В. Роменець); передтворчість, творчість; мотивація, збір інформації, обдумування, визрівання, близькість рішення, народження ідеї, викладення ідеї, життя ідеї; пошук проблеми, інкубація, інсайт, перевірка (Ж. Пуанкаре); спонтанна генерація ідеї, оцінка, реалізація, оцінка результату (М. Вайзман); накопичення матеріалу, фокусування, пробіск, розробка, впровадження (А. Маслоу); підготовчий етап, етап продуктивного роздуму, етап озаріння, етап реалізації (Дж. Гілфорд); підготовка, відпочинок, проникнення (інсайт), переробка, тестування (С. Армстронг); розпізнавання проблеми, збір фактів, генерація ідей, вибір найкращої ідеї, тестування (А. Крейт); відкриття проблеми, пошук рішень, розробка, аналіз, реалізація (Е. де Боно).

Бар'єри творчості: гальмування нових навичок, послаблене відчуття персональної відповідальності, обмеженість варіантів рішення, відсутність оригінальних моделей поведінки, страхи, вузькість мислення, перевага біполярного мислення, надмірна упевненість в собі, догматизм, пасивне прийняття існуючого стану речей, низька самооцінка. Типові бар'єри креативності за М. Препотенською: синдром негативізму, штучна амбівалентність, ескалація почуттів.

Муки творчості: внутрішній конфлікт між прагненням до ідеалу та реальністю, страх невдачі, тривога перед оцінкою результату, перфекціонізм, сумніви у власних здібностях, емоційне виснаження, відчуття застою, внутрішня критика, самозаперечення, труднощі з початком або завершенням творчої роботи.

Форми неусвідомленої творчої активності: надсвідоме – вища форма творчої активності, пов'язана з інтуїтивним проникненням і осягненням нових ідей без свідомого аналізу; підсвідоме – процеси, що відбуваються поза свідомістю, включаючи автоматичне опрацювання інформації і формування творчих ідей у фазі «інкубації»; предсвідоме – перехідна стадія між свідомим і підсвідомим.

Інтуїція - швидке, безпосереднє розуміння або миттєве прийняття рішення без логічного обґрунтування. Евристика - практичні прийоми та методи пошуку рішень, що спрощують процес творчості і сприяють знаходженню нових ідей. Зв'язок між інтуїцією та інсайтом: інсайт - раптове прозріння або усвідомлення рішення, яке виникає завдяки інтуїтивній обробці інформації (зазвичай після періоду «інкубації» проблеми).

Інтуїція як особливий тип пізнавальної діяльності. Роль інтуїції у прийнятті швидких рішень. Взаємодія інтуїції та свідомого мислення. Інтуїтивне пізнання як джерело творчих ідей. Значення інтуїції в дитячій творчості.

Творча продуктивність та вік людини. Динаміка досягнень представників наукової творчості за Х. Леманом: піднесення (20-30 pp.), пік продуктивності (30-35 pp.), зниження творчої активності (40-45 pp.), втрата творчих здібностей (50-60 pp.).

Класифікація творців за М. Зоценко: емоційна насиченість та тривалість життя до 37 / 45 pp.; творчі «мерці при житті»; творчі довгожителі.

Піки творчої активності: 30-40 pp. (У. Ослер, В. Оствальд, Р. Стивенс), 50-60 pp. (У. Оберг).

Класифікація творчої активності за Н. Беардом: бронзова декада (20-30 pp.), золота декада (30-40 pp.), срібна декада (40-50 pp.), залізна декада (50-60 pp.), олов'яна декада (60-70 pp.), дерев'яна декада (70-80 pp.).

Модель творчої життєвої траєкторії за Дж. Гілфордом: ранній період формування здібностей, зрілий період максимальних досягнень, пізній період переосмислення творчості.

Вікові особливості творчості за Е. Еріксоном: молодість - домінування інтенсивного пошуку нових ідей, середній вік - фокусування на реалізації, зрілий вік - переважання оцінки та трансформації.

Вікові особливості творчої мотивації: молоді люди - схильність до експериментів, зрілі особи - схильність до систематизації та глибокого опрацювання.

Психологічні бар'єри творчості в пізньому віці: страх змін, консерватизм, зниження гнучкості мислення. Значення життєвого досвіду та емоційної зрілості для творчої продуктивності у старшому віці. Індивідуальні варіанти творчої траєкторії, що залежить від сфери діяльності та особистісних характеристик.

3.

Психологія творчої особистості. Творча активність. Інвестиційна теорія креативності. Типологія креативів. Особливості особистості креативної дитини. Генеза здібностей та обдарованості, таланту.

Творчий профіль особистості: любов до істини, до праці; спостережливість; вміння роздумувати; критичність розуму і самокритичність; незвичайна здатність уваги та сприйняття; здатність до фантазії, вигадки; відхилення від шаблону, оригінальність, ширина знань, дар інтуїції, передчуття; самостійність суджень, упевненість у собі, здатність знаходити привабливість у труднощах, сміливість, логічна строгість, здатність користуватися різними формами доказів та ін.; винахідливість, нестереотипність, інтелектуальна ініціатива, асоціативне сприйняття, емпатія, культура почуттів, натхнення, динамізм та ін.; самодисципліна в роботі, високий ступінь автономності, відсутність гендерних стереотипів, інтернальний локус контролю, високий рівень самоініціації й прагнення виконувати завдання найкращим чином, відкритість новому досвіду, домінування внутрішньої мотивації над зовнішньою; самовпевненість, свобода.

Сутність феномену «творча активність особистості»: готовність перетворення, продуктивної трансформації дійсності з умінням самостійного здійснення, як складний, багатогранний і багатофункціональний психологічний компонент особистості; як специфічна потреба особистості, як творча діяльність; найвищий рівень пізнавальної активності дітей (І. Редковець, Г. Шукіна).

Інвестиційна теорія творчості (Р. Стернберг, Т. Любарт). Ресурси, необхідні для креативності: когнітивні (вміння побачити проблему), особистісні (вольові прояви), мотиваційні (спрямованість на задачу).

Типологія креативів: типи креативної особистості за Т. Барішевою (гармонізована, дегармонізована, деформована); чотири типи креативів за Т. Лірі (репродуктив творчий / блокований, креатив творчий / блокований).

Особливості особистості креативної дитини: допитливість, інтерес дитини до оточуючого світу, пізнавальна активність, позитивні емоції, дослідницька діяльність.

Особливості особистості креативної дитини: підвищена зацікавленість навколишнім світом, прагнення до пізнання і дослідження нового (Ж. Піаже); висока пізнавальна активність і допитливість; позитивний емоційний фон, що сприяє творчій ініціативі (Е. Еріксон, К. Роджерс); схильність до експериментування і нестандартного мислення; здатність до самостійного пошуку і творчого вирішення завдань (Дж. Гілфорд, В. Роменець).

Психологічні особливості дитячої творчості: тотальний характер творчості; варіативність мислення; обмеженість досвіду; психологічна незахищеність.

Тотальний характер творчості як цілісного психічного процесу (Г. Гарднер); варіативність мислення як здатність до багатоваріантних рішень (Дж. Гілфорд, Е. Торранс); обмеженість досвіду, що стимулює розвиток уяви у дитини (Ж. Піаже, К. Роджерс).

Література:

основна – 1, 3-7;

додаткова – 1, 9, 10, 11-14, 46, 48, 54, 60, 62, 65, 70;

інформаційні ресурси – 3, 6.

ТЕМА: Творчість та її прояви у дитячому віці

Основні питання теми

1. Психофізіологічні особливості дитячого віку як передумови творчості.
2. Чинники дитячої творчості.

! Основні поняття теми

Асоціативне мислення, асиметрія мозку, емоційна збудливість, емоційна пам'ять, сенситивний період, спадковість, темперамент дитини, творче середовище.

■➔ Ключові положення теми

1.

Психофізіологічні особливості дитячого віку як передумови творчості. Характеристики мислення у дошкільному віці. Сенситивні періоди розвитку. Особливості мовлення як засобу вираження творчих ідей. Переважання наочно-образного мислення. Активність правої півкулі мозку. Високий рівень емоційної збудливості. Роль гри у стимулюванні творчості. Залежність уяви від середовища. Нестійкість уваги у молодших дітей. Раннє формування емоційної чутливості. Схильність до фантазування. Образна пам'ять у дітей. Вплив мотивації на прояв творчості. Психофізіологічна лабільність дитячої нервової системи. Вплив емоційного фону на творчу активність.

Закономірності психічного розвитку дитини: нерівномірність, гетерохронність, стрибкоподібність, стадіальність, сенситивність, послідовність, нестійкість, кумулятивність (диференціація та інтеграція). Черговість стабільних і кризових періодів.

Характеристики сприймання та уваги у дитячому віці. Сприймання як цілісний процес у дітей. Недиференційованість сенсорного досвіду. Переважання емоційного забарвлення сенсорних стимулів. Повільне формування аналізу та синтезу в сприйманні. Сприймання залежно від ігрового контексту. Поступовість розвитку вибіркової уваги. Слабка стійкість уваги у дошкільному віці. Переважання відволікання. Зв'язок між увагою та мотивацією. Розвиток довільної уваги у процесі навчання. Актуальність наочності у сприйманні. Вплив емоційних подразників на концентрацію уваги. Значення повторення і ритуалу для утримання уваги. Сприятливий вплив сенсорного збагачення середовища. Роль дорослого у спрямуванні уваги дитини.

Особливості уяви у дитячому віці. Концепції уяви. Зв'язок уяви та емоцій. «Закон емоційної реальності уяви».

Емоційна пам'ять дитини. Домінування емоційної пам'яті над логічною у дошкільному віці. Запам'ятовування яскравих, емоційно забарвлених подій. Вплив афективних переживань на міцність запам'ятовування. Повільне формування навичок довільного запам'ятовування. Залежність пам'яті від контексту гри або взаємодії з дорослим. Схильність до узагальненого відтворення. Висока образність дитячої пам'яті. Зв'язок пам'яті з фантазією та уявою. Формування первинної автобіографічної пам'яті. Вплив емоційного клімату родини на розвиток пам'яті. Роль повторення емоційного досвіду у зміцненні слідів пам'яті. Недостатня критичність щодо достовірності спогадів. Індивідуальні відмінності в емоційній чутливості. Залежність пам'яті від вікових криз. Значення казки й емоційного наративу в розвитку пам'яті.

Творче мислення дитини. Стадії розвитку творчого мислення за А. Є. Симановським (наочно-дійове, причинне, евристичне). Особливості формування творчого мислення у ранньому віці. Відмінності між конвергентним і дивергентним мисленням. Роль уяви у розвитку творчого мислення. Вплив ігрової діяльності на творче мислення. Зв'язок творчого мислення з емоційною сферою. Значення стимулюючого середовища для розвитку творчого мислення. Розвиток асоціативного мислення як складової творчості. Розвиваючі ігри та вправи щодо формування творчого мислення.

«Творче дитинство». Творчість як ефективна адаптація. Психологічні особливості дитячої творчості. Переважання уяви над логікою у творчій діяльності дітей. Високий рівень спонтанності та імпульсивності. Схильність до фантазування і створення уявних світів. Синкретизм у дитячій творчості – поєднання ігрових, емоційних та пізнавальних компонентів. Тісний зв'язок творчості з грою. Яскраво виражене емоційне забарвлення творчих продуктів. Невідокремленість дитини від власної творчості. Висока мотивація до самовираження. Орієнтація дитини на процес, а не на результат. Образне мислення як провідний тип мислення у дошкільному віці. Відсутність соціальних обмежень і страху помилки. Низький рівень самокритичності. Варіативність і унікальність творчих рішень. Залежність якості творчості від емоційного стану дитини. Значення дорослого як партнера та фасилітатора творчості.

Різновиди дитячої творчості: художня, музична, словесна, ігрова. Художня творчість: вираження уявлень і переживань через малюнок, ліплення, аплікацію. Музична творчість: імпровізація звуками, створення мелодій, ритмічних композицій. Словесна творчість: складання казок, історій, віршів, придумування назв і діалогів. Ігрова творчість: створення уявних ситуацій, ролей, правил гри. Інтегро-

ваність видів творчості у діяльності дитини. Провідна роль емоцій у кожному виді творчості. Варіативність форм вираження залежно від віку і середовища. Значення спонтанності та ініціативи у творчому процесі. Роль символічних дій у грі та мистецтві. Вплив соціального контексту на тематику дитячої творчості.

2.

Чинники, які впливають на прояви дитячої творчості: спадковість. Спадковість як біологічна основа індивідуальних особливостей дитини. Генетичні передумови інтелектуального і творчого потенціалу. Вплив темпераменту на прояви уяви та креативності. Обдарованість у сфері мистецтва, музики, словесної творчості. Зв'язок між природними задатками та рівнем розвитку творчих здібностей. Вияв творчих нахилів у ранньому віці. Вплив генетично зумовлених особливостей сенсорної сфери. Роль вроджених типів емоційного реагування у творчій активності. Значення спадкового рівня допитливості та пізнавальної активності. Інтерація спадковості та середовища у формуванні творчої особистості.

Чинники, які впливають на прояви дитячої творчості: особистісні властивості (соціальний, емоційний інтелект; внутрішня мотивація досягнень). Рівень допитливості та прагнення до нового досвіду. Самостійність та ініціативність у пізнавальній діяльності. Емоційна чутливість як основа образного мислення. Розвинене почуття гумору, гнучкість мислення. Схильність до фантазування та уявної гри. Потреба у самовираженні та внутрішня мотивація. Рівень самооцінки та впевненість у власних силах. Творча сміливість та готовність до ризику. Індивідуальні стилі мислення та сприйняття. Спонтанність та здатність до дивергентного мислення.

Чинники, які впливають на прояви дитячої творчості: соціальне середовище (стиль сімейного виховання, кількість дітей в сім'ї, схвалення / примус; психологічна безпека).

Сенситивний період розвитку творчих здібностей дитини (до 5 років). Активний розвиток сенсорних систем і емоційно-чуттєвого досвіду. Високий рівень уяви та здатності до наслідування. Формування базових символічних функцій. Пік спонтанної гри та фантазування. Відкритість до нових вражень і здатність до емоційної реакції на мистецтво. Розвиток дрібної моторики, що впливає на образотворчу діяльність. Формування первинних творчих навичок через гру, малювання, ліплення. Потреба у самовираженні через художню активність. Сприйнятливості до музичних ритмів і мелодій. Сенситивність до мовленнєвих зразків і творення нових слів.

Підтримка дорослого як ключовий чинник розвитку творчості. Формування позитивного ставлення до власної креативності.

Спеціалізація півкуль головного мозку в дитинстві. Латералізація функцій півкуль мозку у ранньому дитинстві. Спеціалізація лівої півкулі – мовні та логічні функції. Спеціалізація правої півкулі – образне мислення та творчість. Взаємодія півкуль – цілісність психічних процесів. Зв'язок між спеціалізацією півкуль та творчим мисленням.

Передумови навчання творчості для дитини (за Дж. Смітом): (1) фізичні (наявність матеріалів для творчості і можливості в будь-яку хвилину діяти з ними); (2) соціально-економічні (дитина має відчуття зовнішньої безпеки, тобто знає, що її творчі вияви не отримають негативної оцінки з боку дорослих); (3) психологічні (у дитини формується відчуття внутрішньої безпеки, розкнутості і свободи за рахунок підтримки дорослими її творчих починань).

Вплив сімейного виховання на формування креативності дітей дошкільного віку. Авторитетний стиль виховання в сім'ї: можливості емоційного самовираження дитини; задоволення потреби в креативності; розвиток внутрішньої мотивації виконання творчих завдань.

Авторитарний стиль виховання: сильна внутрішня мотивація до творчості; втрата самостійності щодо вибору методів розв'язання творчих завдань внаслідок жорстокого контролю. Ліберальний стиль виховання: орієнтування дитини при виконанні творчих завдань на реакцію дорослих та отримання схвалення після вдало виконаного завдання. Індиферентний та змішаний стилі виховання як найбільш несприятливе середовище для розвитку творчих здібностей дитини.

Центри творчого розвитку дитини-дошкільника: Малятко (м. Київ; арттерапевтичні заняття); Центр розвитку дитини «Дитяча стежинка» (м. Київ; різноманітні програми для дітей від 1 року, включаючи підготовку до школи, студію раннього розвитку, бєбі-фітнес, англійську мову, заняття з логопедом та художню творчість); Центр розвитку «Геніальні діти» (м. Київ; курси для дітей від 9 місяців до 16 років, включаючи англійську мову, підготовку до школи, творчі заняття та святкові заходи); Центр розвитку «Казкова країна «Розумна дитина» (м. Київ; дошкільна освіта з акцентом на виховання, розваги та навчання дітей дошкільного віку); Центр розвитку «Лемурашник» (м. Київ; перший в Україні смарт-майданчик, інтелектуальні активності для дітей).

РозУмка (м. Чернігів; майстер-класи творчості); Перлинка (м. Миколаїв; заняття акторської майстерності); Центр розвитку «АІСТ» (м. Вінниця; дитячий садок з елементами системи Монтесорі для дітей від 2 років); МадагаскаР (м. Львів; гуртки творчості для дітей); Центр розвитку «Кіндервіль» (м. Львів; розвиток творчих здібностей дітей); Центр розвитку «Гармонія» (м. Хмельницький; розвиток особистості дитини); Центр розвитку «Лелека» (м. Дніпро; провідний сімейний та дитячий центр в Україні, різноманітні програми для розвитку дітей).

Література:

основна – 2, 3-7;

додаткова – 5, 14, 15-20, 25, 30, 36, 57, 70;

інформаційні ресурси – 5, 6.

ТЕМА: Творчість, креативність та обдарованість

Основні питання теми

1. Зв'язок між творчістю, креативністю, обдарованістю.
2. Творчість, креативність, обдарованість: карта пошуку талантів.

! Основні поняття теми

Емоційна гнучкість, креативність, креативна особистість, креативний потенціал, обдарованість, самовираження, синдром емоційного вигорання обдарованих дітей, талант, творчість.

■ ■ ■ ➔ Ключові положення теми

1.

Зв'язок між творчістю та креативністю. Творчість як процес створення нового і соціально цінного продукту. Креативність як індивідуальна здатність до оригінального мислення. Креативність як необхідна передумова творчої діяльності. Підходи до розуміння креативності у дітей (Дж. Гілфорд, П. Торренс). Творчість як результат реалізації креативного потенціалу дитини. Креативність дитини: дивергентне мислення, гнучкість, асоціативність. Роль середовища у розвитку креативності. Емоційне підкріплення як стимул до творчості. Вікові особливості прояву креативності. Значення спонтанності у дошкільному віці. Взаємозв'язок мотивації до самовираження та рівня креативності. Розвиток креативності через гру, малювання, експериментування. Креативність як основа майбутньої продуктивної творчості.

Зв'язок між творчістю та обдарованістю. Обдарованість як потенційна здатність до високих досягнень у певній сфері. Творчість як одна зі структурних складових обдарованості (за Дж. Рензулі). Креативність як універсальний компонент багатьох видів обдарованості. Творча активність як форма реалізації обдарованості дитини у різних видах діяльності. Дослідження обдарованості в дошкільному та молодшому шкільному віці (П. Торренс, Ю. Гілбух) – «не всі обдаровані діти є творчими, але більшість творчих дітей мають елементи інтелектуальної або художньої обдарованості». Активізація обдарованості в умовах підтримки, мотивації та свободи самовираження. Творча самореалізація як критерій розвитку обдарованості. Роль педагогічного супроводу у виявленні та розвитку креативності та обдарованості.

Зв'язок між креативністю та обдарованістю. Креативність як здатність генерувати нові, оригінальні ідеї (багатовимірною моделлю обдарованості). Креативність як активізатор гнучкості мислення та варіативності рішень, що сприяє високим досягненням у різних сферах. Креативні діти – здатність до трансформації досвіду, інтерпретації інформації та створення нових змістів. Нереалізованість обдарованості без креативності. Розвиток креативності як засіб активізації внутрішнього потенціалу дитини, самовираження та поглиблення обдарованості.

Зв'язок між творчістю, креативністю та обдарованістю у дитини.

Творчість, креативність та обдарованість – взаємопов'язані психологічні феномени, що проявляються у здатності дитини

генерувати нові ідеї, створювати оригінальні продукти та досягати високих результатів. Креативність – механізм, що забезпечує гнучкість, інтуїцію, асоціативне мислення (тобто це творче опрацювання інформації). Обдарованість – конструкт, що містить у собі креативні, інтелектуальні, художні, мотиваційні компоненти. Творчість – спосіб самореалізації творчих здібностей, креативності та обдарованості. Вияв креативності у дітей через гру, образне мислення. Високий рівень творчої активності як вияв пригніченої обдарованості. Сприятливе середовище, педагогічна підтримка та мотивація – сприятливі чинники одночасного вияву творчості, креативності та обдарованості дитини.

2.

Творчість, креативність, обдарованість: карта пошуку талантів.

Старт: що таке творчість і чому важлива? Уявлення про творчість у різних культурах. Психологічна суть творчого процесу. Чи кожна дитина творча?

Перехрестя понять: Творчість – Креативність – Обдарованість: де перетинаються ці поняття? У чому різниця між талантом, креативністю та обдарованістю? Чи можна бути креативним, але не обдарованим?

Маршрут креативності: як мислить творча дитина? Поняття креативного мислення у дитячому віці. Гнучкість, оригінальність, здатність до трансформації. Ігрова поведінка як джерело креативності.

Острів обдарованості: типи й теорії. Міф про «вродженого генія». Теорії Дж. Рензуллі, Г. Гарднера. Види обдарованості: академічна, художня, лідерська, технічна.

Скарбниця потенціалу: з чого складається творча особистість? Роль емоцій, уяви, пам'яті, інтуїції. Самооцінка, мотивація і внутрішня свобода. Чи можна «навчити бути креативним»?

Провідники у пошуку обдарованості: хто допомагає розкрити обдарованість. Батьки як натхнення або гальма. Творче середовище: як його створити?

Інструменти дослідника: Як помітити обдаровану дитину? Ознаки обдарованості у різному віці. Методи діагностики (тести Торренса, спостереження, інтерв'ю). Нестандартні прояви таланту.

Пригоди обдарованої дитини: виклики на шляху обдарованої дитини Психоемоційні труднощі. Соціальні проблеми: нерозуміння, ізоляція. Синдроми «палаючої свічки» і «синдром відмінника».

Майбутнє обдарованої дитини: підтримка творчої дитини у дитячому садку, у сім'ї. Створення індивідуальної траєкторії розвитку. Творчість як навичка ХХІ століття.

Фінал: рефлексія. Яке місце творчість займає у житті дитини? Як не загубити обдарованість у системі освіти? Якою може бути доросла людина, яка зберегла свою креативність?

Література:

основна – 1, 3-7;

додаткова – 7, 12, 15-17, 25, 30, 36, 59;

інформаційні ресурси – 3, 6.

МОДУЛЬ 2 ДІАГНОСТИКА ТВОРЧИХ ПРОЯВІВ ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ

ТЕМА: Природній розвиток творчого потенціалу

Основні питання теми

1. Розвиток творчого потенціалу особистості в онтогенезі.
2. Ранній прояв обдарованості.
3. Самовираження як вияв внутрішнього творчого потенціалу.
4. Ризики пригнічення природної креативності у дітей.

! Основні поняття теми

Допитливість дитини, мистецька активність дошкільника, самовираження дитини, творча активність дитини, творчість, уява.

■ ■ ■ ➔ Ключові положення теми

1.

Природний розвиток творчого потенціалу дитини. Розвиток творчого потенціалу особистості в онтогенезі.

Формування креативності: пік розвитку у віці від 3,5 до 4,5 років; підвищення креативності у перші три роки навчання в школі; зниження креативності протягом наступних року-двох; новий поштовх розвитку креативності у підлітковому віці (у зв'язку з підвищенням рівня фізичного розвитку, передпубертат). Незалежність розвитку креативності від освіти (більшість дітей втрачає свою спонтанну відвагу, коли стають «окультуреними»).

Показники сформованості креативності у дошкільника: чутливість до проблем, готовність їх розв'язувати власними силами; відкритість новим ідеям, інтерес до невідомого; схильність руйнувати чи змінювати стереотипи, відмовлятися від шаблонів, відходити від зразків; спроможність виходити за рамки заданої іншими ситуації; швидкість аналогій, протиставлень, асоціацій; загострене сприйняття неточностей, недоліків, відхилень, незвичності, складності; уміння підійти до проблеми з різних точок зору; уміння вносити щось нове, видавати оригінальні ідеї, розв'язувати нові завдання, досягати незвичних результатів; пошуково-перетворювальне ставлення до дійсності; висока пізнавальна активність; допитливість; уміння швидко переходити від одного способу розв'язання до іншого; переключатися; переконструювати елементи в нових комбінаціях (комбінаторні властивості); дотепність, почуття гумору, інтерес до парадоксів; сміливість та незалежність суджень; здатність до постановки власної мети; об'єктивність суджень, неупередженість оцінок; самокритичність, здатність посміятися із себе; використання різних форм доказів; уміння помічати зв'язки між ознаками, формально між собою не пов'язаними; здатність сприймати об'єкти комплексно, цілісно, виділяти в них головне, істотне, відкривати потенційне; розвинена уява, метафоричність (створення фантастичних ідей); уміння дивуватися; здатність прогнозувати, передбачати.

Допитливість дитини: перший етап розвитку – «тотальний інтерес до оточуючого» (від 1 року до 2,5 років); другий етап – «вік запитань» (від 2,5 до 7 років; наприкінці періоду спостерігається «пік допитливості»).

Стадії прояву дошкільником творчої активності: *наслідування* – копіювання готового (потрапляючи у нову ситуацію, дитина репродукує готовий спосіб дії, повторює його за дорослим заради досягнення бажаного результату); *творче наслідування* – внесення елементів новизни (прояв самодіяльності без внесення істотних змін у запропоновану іншими схему дій, зразок, ідею); *репродуктивна творчість* – уміння взяти за основу запропоновану схему (ідею), але істотно її переробити, внести зміни (дитина вносить елементи новизни й оригінальності; ця стратегія характерна для дошкільників – креативів); *справжня творчість, створення нового* (недоступна дошкільникові: створити оригінальну ідею можна лише на піку свого креативного розвитку й у сфері своїх інтересів, здібностей).

2.

Ранні прояви обдарованості (за К. Текексом): можливість і здатність у трирічному віці стежити за двома й більше подіями, що відбуваються; здатність простежувати в ранньому дитинстві причинно-наслідкові зв'язки та робити висновки; відмінна пам'ять, рання мова і абстрактне мислення; уміння широко користуватись накопиченими знаннями; схильність до класифікації та категоризації; уміння ставити запитання та створювати складні граматичні конструкції; підвищена концентрація на чому-небудь, ступінь заглибленості в задачу; нелюбов до готових відповідей; підвищена електрохімічна і біохімічна активність мозку.

Методи діагностики обдарованості дитини: стандартизовані методи вимірювання інтелекту; стандартизовані тести досягнень; стандартизовані тести на перцептивно-руховий розвиток; стандартизовані тести оцінки соціального розвитку; спостереження і контрольні записи; методика вивчення особистісних характеристик; методика вивчення оточення; життєві спостереження близьких людей.

Вимірювання творчих здібностей (тест Торренса). Тест Торренса – найвідоміший інструмент оцінки креативності. Основні компоненти: оригінальність, гнучкість, швидкість, розробленість. Вербальні завдання: застосування предметів, завершення історій. Невербальні завдання: малювання, доповнення фігур. Висока чутливість до нестандартних відповідей. Орієнтація на процес, а не лише на результат. Адаптація до дитячого віку: простота інструкцій, цікаві формати. Перевага – можливість фіксувати прихований творчий

потенціал. Критика тесту – залежність результатів від мотивації та середовища. Значення тесту – виявлення та підтримка креативності на ранніх етапах розвитку.

Схема спостереження за проявами обдарованості дитини. Висока пізнавальна активність: допитливість, інтерес до складних питань. Швидке засвоєння нової інформації: легкість навчання, випередження однолітків. Оригінальність мислення: нестандартні відповіді, новаторські ідеї. Розвинута уява: створення унікальних образів, сюжетів, фантазій. Схильність до самостійного пошуку: ініціатива, інтерес до досліджень. Високий рівень мовленнєвого розвитку: багатий словниковий запас, здатність до самовираження. Підвищена чутливість до естетичних вражень: емоційне реагування на музику, мистецтво, природу. Висока мотивація до досягнень: прагнення до досконалості. Розвинуте почуття гумору: гра слів, креативні інтерпретації. Виявлення цих проявів у побутових та ігрових ситуаціях. Значення схеми спостереження за проявами обдарованості дитини: раннє виявлення обдарованості та формування відповідного освітнього середовища.

Показники мистецької активності старшого дошкільника: дитина виявляє активність у музично-естетичній атмосфері театралізованої діяльності; вміє співпрацювати з дітьми і дорослими в процесі музичної діяльності; співвідносить індивідуальне музично-театральне виконання з виконанням інших; радіє з власних і спільних театральних-музичних успіхів; дістає задоволення від спілкування з музикою, від спільного переживання з іншими дітьми та дорослими культурно-мистецьких подій.

3.

Самовираження як вияв внутрішнього творчого потенціалу. Поняття самовираження: психологічна сутність і функції. Самовираження – форма прояву внутрішнього світу особистості. Зв'язок самовираження з емоційним, когнітивним та ціннісним рівнем функціонування. Прояви самовираження у творчості, спілкуванні, діяльності, поведінці. Сприяння самовираження самопізнанню, розвитку індивідуальності, гармонізації внутрішнього стану. Функції самовираження: емоційного розвантаження, афективного контакту, комунікативної адаптації. Самовираження як спосіб соціалізації, інтеграції в культуру, формування ідентичності. Самовираження у дитинстві – природна потреба і засіб освоєння світу. Прояви самовираження дитини через гру, малювання, мову, рухи, фантазії. Обмеження самовираження дитини: зростання емоційного напруження та зниження творчого потенціалу.

Самовираження як спосіб подолання внутрішніх конфліктів і тривожності. Зв'язок внутрішніх конфліктів у дітей з емоційною напругою, нерозумінням себе, тиском з боку дорослих. Самовираження як засіб вивільнення внутрішніх переживань. Малюнки, гра, вигадані історії – «мова» емоцій дитини. Сприяння самовираженню формуванню позитивного «Я-образу» та стабілізації емоційного стану. Роль дорослого – підтримка дитини, прийняття дитини, відкритість до діалогу. Створення простору для самовираження дитини – один із способів емоційного розвитку дитини.

Самовираження в контексті розвитку особистості дитини. Самовираження як механізм розкриття індивідуальності та унікальності дитини. Самовираження як засіб усвідомлення власних бажань. Формування в процесі самовираження уявлень про себе як активного, творчого суб'єкта. Зв'язок самовираження з розвитком самосвідомості, самооцінки та самостійності. Творча активність як засіб стимулювання проявів ініціативності, відповідальності та впевненості у власних силах.

Зв'язок самовираження з творчим потенціалом: внутрішні мотиви і потреби. Роль емоцій у процесі самовираження. Самовираження як природня форма прояву внутрішнього творчого імпульсу. Активізація уяви, асоціативного мислення, емоційного реагування дитини через її самостійне створення образів, історій, рухів. Реалізація творчого потенціалу у здатності трансформувати переживання у символічні форми. Самовираження як засіб стимулювання креативності, формування впевненості дитини у власних можливостях. Розвиток творчого потенціалу через забезпечення умов підтримки вільної атмосфери, без оцінювання і тиску на дитину.

Форми дитячого самовираження: малюнок, гра, музика, слово, рух. Малюнок як спосіб розкриття внутрішнього стану, фантазій, переживань. Гра як простір для спонтанного вираження ролей, емоцій, бажань. Музика як форма емоційної імпровізації, створення мелодій і ритмів, що відображають настрій. Слово у вигляді казок, історій, вигаданих діалогів, у яких дитина проявляє творчі здібності. Рух як тілесне вираження почуттів через танець, пластичну імпровізацію, пози і міміку. Умови, що сприяють вільному і безпечному самовираженню. Перешкоди до самовираження та їх подолання: критика, стандарти, страх помилок. Самовираження як основа формування індивідуального стилю творчості. Педагогічна підтримка і заохочення самовираження у творчому процесі.

Значення самовираження для реалізації творчого потенціалу дитини. Самовираження як необхідна умова для прояву і розвитку творчих здібностей. Сприяння самовираженню формуванню впевне-

ності у власній оригінальності та цінності. «Неадекватне» самовираження у дитини: наслідування «дорослої» поведінки, пустощі та грайливість у комунікації з незнайомими особами, інфантильне ставлення до себе.

4.

Ризики пригнічення природної креативності у дітей. Надмірна критика з боку дорослих як негативний аспект формування віри дитини у власні творчі здібності. Стандартизоване навчання без простору для експерименту. Знецінення оригінальних ідей, прагнення спрямувати дитину до «правильних» відповідей як причини появи у дитини страху помилок. Пригнічення допитливості дитини внаслідок перевантаження інформацією без емоційного залучення. Порівняння з іншими дітьми – зниження у дитини мотивації до самовираження. Блокування спонтанних творчих проявів дитини через відсутність підтримки в емоційно-безпечному середовищі. Ігнорування гри дитини як провідної діяльності в дошкільному і молодшому шкільному віці – зниження активності фантазії дітей. Негнучкість дорослих у сприйнятті «дивної» поведінки дітей. Недооцінка символічної діяльності в дитячому віці.

Роль дорослих (батьків, педагогів) у формуванні або блокуванні творчої активності. Надмірна критика, порівняння, стандартизація як фактори пригнічення креативності. Невпевненість у собі, страх помилки як наслідок негативного досвіду творчої діяльності. Вплив перевантаження знаннями та відсутності часу на вільну гру у дитини. Система оцінювання дитини як бар'єр для творчого самовираження.

Психоемоційні наслідки блокування креативності: тривожність, замкненість, пасивність. Обмеження самовираження – внутрішня напруга і непевненість у собі. Пасивність як реакція на часте знецінення дитячого досвіду та креативних імпульсів. Порушення емоційних контактів з оточенням через страх бути незрозумілим.

Профілактика пригнічення креативності: психологічні рекомендації батькам та педагогам. Створення емоційно-безпечного середовища, де дитина не боїться помилятися та експериментувати. Визнання індивідуальності дитини, підтримка її самостійних рішень і ініціатив. Заохочення фантазії, нестандартного мислення, «нелогічних» відповідей та уявних ігор. Уникнення надмірної критики, порівнянь та вимог «правильного» результату. Надання вільного доступу до матеріалів для творчості (фарби, музичні інструменти, конструктори тощо). Спільне створення – малювання, вигадкування історій, спонтанне музикування.

Формування відкритого діалогу з дитиною, активне слухання та позитивне підкріплення її ідей. Збереження природного темпу розвитку, без тиску та змагання. Навчання дорослих розпізнавати ознаки креативності у звичайних діях дитини. Регулярне саморефлексування педагогів і батьків щодо власного впливу на свободу мислення дитини.

Література:

основна – 2, 5-7;

додаткова – 4, 9, 18-25, 42, 58, 70;

інформаційні ресурси – 3, 6.

ТЕМА: Цілеспрямований розвиток креативності

Основні питання теми

1. Креативність та інструменти її розвитку.
2. Сучасні технології розвитку креативності.

! Основні поняття теми

Асоціативні техніки, арт-техніки, відкритість досвіду, інтерактивні методи, творчість, уява.

■ ■ ■ ➔ Ключові положення теми

1.

Креативність та інструменти її розвитку. Креативність як здатність створювати нові ідеї, бачити незвичні зв'язки між явищами, вирішувати проблеми нестандартно. Значення уяви, дивергентного мислення, відкритості досвіду для розвитку креативності. Використання асоціативних технік: метафор, аналогій, образних порівнянь. Метод шести капелюхів Едварда де Боно як інструмент багатостороннього мислення. Техніка SCAMPER для трансформації об'єктів і ідей. Арт-техніки: вільне малювання, створення колажів, пластилінове моделювання. Роль гри у розвитку спонтанності та варіативності мислення. Використання завдань з нестандартних сюжетів, незавершених історій. Вправи на уяву та фантазування. Інтерактивні методи: творчі майстерні, ігрові тренінги, мозкові штурми. Сприяння самовираженню, індивідуальності, експериментуванню.

Створення умов для регулярної творчої діяльності дитини в різних формах – мистецтво, гра, конструювання, оповідання. Використання методів стимуляції творчого мислення: мозковий штурм, вправи на уяву, відкриті запитання. Формування навичок самостійного вирішення проблем і нестандартного підходу до звичних завдань. Розвиток гнучкості мислення, здатності бачити кілька варіантів одного явища. Залучення дитини до проектної діяльності з елементами вибору, імпровізації, дослідження. Підтримка внутрішньої мотивації та інтересу через позитивну зворотну реакцію та визнання зусиль. Розширення досвіду сприйняття через знайомство з різними культурами, стилями мистецтва, життєвими ситуаціями. Інтеграція творчих завдань у навчальний процес. Розвиток емоційного інтелекту як основи креативного самовираження. Співпраця батьків і педагогів у створенні атмосфери довіри, свободи й натхнення.

2.

Сучасні технології розвитку креативності. Використання цифрових платформ для творчої діяльності дітей: застосунки для малювання, створення музики, написання історій. Освітні ігри та інтерактивні середовища, що стимулюють дивергентне мислення. Онлайн-майстерні та віртуальні творчі студії. Інструменти візуального програмування для розвитку логіко-креативного мислення. Використання мультимедійних проєктів і презентацій як форм творчого самовираження. Доповнена і віртуальна реальність як нові простори для уявної гри та художнього моделювання. Мейкерство:

конструювання, 3D-моделювання, робото-конструювання як сучасні види творчої активності. Техніки сторітелінгу з використанням цифрових засобів. Застосування чат-ботів та генеративного штучного інтелекту як партнера у створенні проєктів. Важливість поєднання технологій з емоційним залученням, підтримуванням вільної гри.

Література:

основна – 2, 4-7;

додаткова – 3, 13, 24, 25, 31, 33, 44, 55, 69;

інформаційні ресурси – 3, 5.

ТЕМА: Феномен дитячої обдарованості

Основні питання теми

1. Специфіка та ознаки ранньої дитячої обдарованості.
2. Виховання та освіта обдарованої дитини.

! Основні поняття теми

Альтодональна особистість, ефект інверсії розвитку, інтелектуальна обдарованість, криза креативності.

■ ■ ■ ➔ Ключові положення теми

1.

Специфіка та ознаки ранньої дитячої обдарованості. Труднощі в адаптації обдарованої дитини. Інтелектуальна обдарованість: ефект інверсії розвитку.

Характерні риси особистості обдарованої дитини (за Дж. Фрімен): підвищена вразливість і чутливість; надмірна наполегливість у досягненні мети; емоційна стабільність, висока продуктивність, мотивація, захопленість, низький рівень тривожності.

2.

Виховання та освіта обдарованої дитини.

Альтодональна особистість (за М. Янковчук). Ознаки альтодональності: духовна спрямованість (орієнтація на гуманістичні, моральні та культурні цінності); високий рівень усвідомлення смислу життя, власного покликання; соціальна відповідальність (здатність брати на себе відповідальність не лише за себе, а й за інших); творча активність, що пов'язана не з прагненням до слави чи вигоди, а з потребою зробити світ кращим; інтегрованість особистості (гармонія між почуттями, мисленням, діями); альтруїзм та емпатія (глибоке розуміння інших людей, щире бажання допомагати); розвинуте почуття совісті та внутрішньої моральної автономії).

Форми зникнення дитячої обдарованості: криза креативності, криза інтелектуальності, криза мотиву досягнень (за І. Карабаєвою).

Передумови сприятливого розвитку обдарованості дитини: структура і емоційний клімат сім'ї; стилі стосунків батьки - діти; ставлення батьків до дитячої обдарованості.

Типи ставлення батьків до факту дитячої обдарованості: позитивне (батьки уважно спостерігають за розвитком дитини, виявляють ранні прояви обдарованості, адекватно сприймають цей факт); конструктивно позитивне (батьки розвивають дитину всіма доступними методами, зважаючи на потреби дитини, включаються в процес розвитку, розвиваючись і навчаючись паралельно); ігноруюче (батьки ніяк не реагують на прояви обдарованості, чекають коли «це» закінчиться); негативне (батьки сприймають обдарованість дитини, як щось непотрібне, вони не знають що з цим робити, «краще б дитина була як всі»); гіперсоціальне (батьки вбачають в обдарованості престиж-

ність, можливість самоутвердитися через видатні здатності власних дітей чи реалізувати свої потенціальні можливості, які не відбулися).

Етапи пізнання батьками обдарованості в дитини (за Н. Карпенко): (1) батькам властиве безпосереднє чуттєве відображення зовнішніх проявів динамічних особливостей дитини, а також фіксація «здобутків», одночасне їх оцінювання та реагування на них; (2) батькам властиве оцінювання внутрішніх психологічних якостей особистості дитини, проникнення в сутність її стійких властивостей і станів, інтерпретація поведінки та діяльності дитини через пізнання їх змісту, мотивів.

Наукові фонди, які сприяють виявленню, навчанню та вихованню обдарованих дітей: «Наукова зміна», «Обдарованість», «Обдаровані діти України». Інститут обдарованої дитини від НАПН України (2007 р.).

Література:

основна – 2, 4-7;

додаткова – 3, 6, 7, 22, 23, 29, 32, 50, 55, 59, 70;

інформаційні ресурси – 2, 4.

ТЕМА: Психологія творчості вихователя

Основні питання теми

1. Психологічне підґрунтя творчості вихователя.
2. Технології творчої взаємодії вихователя та дитини.

! Основні поняття теми

Інтелектуальні ігри, імідж вихователя, творчість вихователя, ТВРЗ, технологія психолого-педагогічного проектування.

■ ■ ■ ➔ Ключові положення теми

1.

Психологія творчості вихователя. Роль артистизму в творчості вихователя. Імідж вихователя.

Педагогічна творчість як пошук вихователем нових рішень у постановці інноваційних завдань, застосуванні нестандартних прийомів діяльності, здатності передбачати та оптимально вирішувати своєрідні проблемні ситуації, що виникають у роботі вихователя (за О. Міхеєвою, О. Чубковою).

Стимулювання і підвищення педагогічної майстерності і творчості вихователя: формування знань вихователів про специфіку дитячої субкультури та вмінь використовувати її зміст з метою розвитку творчої ініціативи дитини; розвиток здатності вихователя мотивувати дитину до творчої діяльності; удосконалювати вміння застосовувати технологію проектної діяльності з дітьми, моделювання; формувати вміння використання дитяче колекціонування, як засіб субкультури, з метою розвитку креативного мислення; створити умови для творчого самовираження вихователів у процесі вирішення проблемних ситуацій; формувати вміння вихователів визначати рівень креативності дитини з метою планування індивідуальної роботи з дітьми.

Показники майстерності вихователя: уміння активізувати дітей; розвиток їхніх здібностей, самостійності, допитливості; вміння ефективно здійснювати виховну роботу серед дітей; формування високої моральності, системи цінностей дітей.

Умови професійного зростання вихователя: самореалізація (участь у конкурсах – «Вихователь року», «Творчий вихователь – обдарована дитина» тощо); самоосвітня діяльність (проведення та відвідування відкритих занять вихователів з дітьми, участь у психологічних тренінгах для вихователів); методична діяльність (творчі групи вихователів); видавнича діяльність (підготовка та видання методичних посібників, рекомендацій щодо виховання дітей).

Професійні якості вихователя: відповідальність, організованість, наполегливість, креативність, любов до дітей.

2.

Передумови сумісної творчої взаємодії вихованця та вихователя: баланс безпосередності дитини та досвіду дорослого. Емоційна підтримка дитини.

Технології впливу вихователя на дитину в процесі сумісної творчої діяльності: «Інтелектуальні ігри» (розвиток зосередженості, впертості у досягненні мети; розвиток уміння комбінувати та «копіювати» по своєму; ознайомлення з основами креслення, розвиток просторового мислення, здібностей архітектора тощо); методика, що ґрунтується на закономірностях ТРВЗ – теорія розв'язання винахідницьких завдань (розвиток винахідливості; знаходження виходу з казкових ситуацій, придумування казкових завдань; розвиток здатності виходити з будь-якої ситуації, спираючись на здобуті знання та інтуїцію); технології інтерактивного навчання (висловлювати свої припущення, вислуховувати думку іншого, робити висновки; обговорення в гуртках, з відшукуванням схожого та відмінного, гарного та потворного, знаходити спільну думку).

Технологія психолого-педагогічного проектування (П-3): синтез відомих і нових методів та прийомів (тематичне планування, творчі завдання, мотивація діяльності, узагальнення, проблемні ситуації) в гнучку систему педагогічного впливу.

Методика теорії розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ): формування творчого мислення, виховання творчої особистості, готової до розв'язання складних проблем у різних сферах діяльності.

Етапи впровадження ТРВЗ для дошкільнят: (1) розвиток вміння у дітей знаходити і розв'язувати суперечності, не боятися негативного в об'єкті та явищі; (2) спонукання дошкільнят до винахідливості («оживлення» за допомогою ТРВЗ предметів та явищ, приписуючи одним якості інших і навпаки); (3) виконання казкових завдань і вигадування казок; (4) розвиток уміння у дітей знаходити вихід з будь-якої життєвої ситуації, спираючись на набуті знання та інтуїцію, використовуючи нестандартні, оригінальні рішення.

Продуктивні прийоми, які використовуються вихователем під час виконання дошкільниками завдань творчого характеру: об'єднати / подрібнити (речі, явища); дібрати синоніми-антоніми (схоже-відмінне); знайти нові шляхи використання речей; винайти нові засоби досягнення мети; внести зміни в зроблене; змінити речі за кольором, розміром, матеріалом, формою; використати фантазію, жарти, каламбури; дібрати аргументи, докази; провести нескладне дослідження (порівняти, скласти оповідання і т. п.); використати

збільшувальне скло, мікроскоп тощо; самостійно обрати тему, зміст, форму, ролі, зібрати інформацію, здійснити аналіз та оцінку; помінятися з однолітками ігровими ролями, спробувати зіграти кілька несхожих ролей; уявити (ліс, море...), відчутти смак (незвичної їжі...); «прорецензувати» (свою, товариша, дорослого) роботу; поставити якомога більше запитань; оживити слово (намалювати словесний портрет); дати нове життя зламаним речам, іграшкам, книжкам; уявити себе або когось об'єктом природи, предметом.

Література:

основна – 2, 3-7;

додаткова – 25, 21, 35, 41, 47, 70;

інформаційні ресурси – 3, 5.

МОДУЛЬ 3 ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РІЗНИХ ВИДІВ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

*ТЕМА: Психологія дитячої
художньої та музичної творчості*

Основні питання теми

1. Дитяча художня творчість.
2. Універсальність дитячого малюнку.
3. Дитяча музична культура.

! Основні поняття теми

Дитячий малюнок, дитяча музична творчість, дитячий реалізм, музичність, схематизм.

■ ■ ■ ➔ Ключові положення теми

1.

Дитяча творчість та мистецтво. Художня творчість дітей: ліплення, малювання, аплікація.

2.

Універсальність дитячого малюнку. Дитячий реалізм. Особливості дитячого малюнку: засвоєння набору графічних правил; «окреме» зображення фігур; закономірності послідовності зображення об'єктів у малюнку; поступова деталізація зображень. Схематизм дитячого малюнку (малюнок «головонога» (голова, руки, ноги) при зображенні людини; схематичне зображення й інших предметів). «Прозорість» предмета (при малюванні будинку, дитина зображує його одночасно ніби з кількох точок зору (стіни, дах, паркан, люди, меблі – через «прозорі» стіни).

Стадії розвитку дитячого малюнку: (1) Позбавлені смислу штрихи («стадія штрихів»; дитина ще не намагається виразити щось конкретне, а лише відтворює дії дорослого). (2) Безформність зображень («стадія каракуль»; початок 3-го року життя; дитина вже прагне виразити на папері певний образ, однак їй не вистачає навичок). (3) «схематичність зображення» («стадія схеми»; 4-5-й рік життя; виокремлюються етапи, які залежать від наповнення примітивних схем суттєвим змістом). (4) правдоподібність зображень (поступова відмова дитини від схеми, перші спроби відтворити справжній вигляд предметів, структурування простору). (5) точність зображень (не лише дитина знає, що зображено, але й ті, хто без її коментарів розглядає їх). Зниження мотивації художньої творчості у дітей 10-11 рр.

Етапи зображення дитиною людини (за Г. Роум): зображення не розпізнається; стадія «головоногів»; перехідний етап з додаванням тула людині; повне зображення обличчя людини; перші спроби профільного зображення людини; правильна профільна орієнтація людини.

Просторові характеристики малюнку дитини. Спроби дитини створити тримірний простір на двомірному листі паперу. Перша спроба дитини побудувати модель оточуючого світу – фризова композиція (система просторових координат, яка організує картину світу). Рентгенівський стиль: у зображенні наявні деталі, які не можуть бути видимі з тієї позиції, з якої представлені на малюнку.

Колір в малюнку дитини. Відсутність співвідношення кольору зображення з реальним кольором об'єкту. Поступове засвоєння кольорових «штампів» (небо – синє, сонце – жовте і т. д.). Засвоєння відтінків кольорів.

Діагностичний потенціал дитячого малюнку. Імпульсивність дитини (великі фігури, відсутність шиї, асиметрія кінцівок). Тривожність дитини (хмари, дощ, летять темні птахи, відсутність у персонажів очей). Сором'язливість дитини (низькі фігури, відсутність носа або рота, крихітні фігурки із притиснутими до тіла руками). Розгніваність дитини (великі зуби й довгі, великі руки, неоднаковий напрямок очних зіниць (косоокість). Відчуття психологічної небезпеки (чудовиська, крихітні голови, відсутність рук, нахилені фігури). Тест Гудінаф-Харріс «Намалюй людину» (оцінка розумового розвитку дитини 3-7 рр.).

Влиив малювання на розвиток дитини: удосконалення зорово-моторної координації; становлення сприймання; розквіт образного мислення; формування картини світу.

3.

Дитяча музична культура. Музична природа людини до народження. Музичність дитячої музичної культури (нерозривність співу, рухів та ритму у дитини; термін введено Є. Б'єрквол). Функції дитячої музичної культури. Форми музичної творчості дитини: сприймання музики, рух під музику, інструментальна творчість (гра на музичних інструментах).

Умови розвитку дитячої музичної творчості: накопичення вражень від сприймання мистецтва, досвід виконавства та музичної імпровізації. Дитячий спів та його різновиди: спонтанний спів (звукове супроводження дитиною будь-яких її дій); аморфний спів (імітація дитиною різнопланових звуків у процесі гри); співформули (дражнилки).

Сприймання музики і музичне сприймання (за Є. Назайкинським). Немузичне сприймання (сприймання музики як звукових сигналів, які не викликають емоційного відгуку). Музичне сприймання (сприймання, спрямоване на осягнення смислу в музичних творах). Ритмика як метод розвитку музичного сприймання (Е. Жак-Далькрос).

Література:

основна – 1, 3-7;

додаткова – 8, 28, 35, 38, 40, 45, 51, 56, 64, 70;

інформаційні ресурси – 3, 5.

ТЕМА: Психологія дитячої словесної та ігрової творчості

Основні питання теми

1. Словотворчість дитини.
2. Літературна творчість дошкільників.
3. Дитяча гра та її творчі можливості.

! Основні поняття теми

Дитяча гра, літературна творчість, словотворчість дитини.

■ ■ ■ ➔ Ключові положення теми

1.

Засвоєння рідної мови як творчий процес. Феноменологія розвитку дитячого мовлення: феномен «розмова-спів немовляти» (від 2 до 11 місяців; довільна вокалізація афективного забарвлення); феномен «холофрази» (від 11 місяців до 1 р. 6 місяців; використання одиничного слова як цілого речення); феномен «телеграфне мовлення» (від 1 р. 7 місяців до 3-х років; переважне використання найбільш значущих слів); феномен «дитячої словотворчості» (від 3-х років і далі; спонтанне використання неологізмів.)

Дитяча словотворчість як процес осмислення дитиною мовленнєвих норм, в якому вона використовує ці знання для позначення засвоєних понять. Два основних різновиди трансформації мовленнєвого матеріалу: (1) аналіз або членування сприйнятої мови; (2) її синтезування. Власне дитяча словотворчість (створення дитиною нових слів) та утворення слів за аналогією (невірні відмінні закінчення). Три основних типи словесних утворень у мовленні дитини: створення нових поєднань певних частин різних слів; утворення за типом «народна етимологія»; комбіновані (синтетичні) слова.

2.

Літературна творчість дошкільників. Виражені мовленнєві креативні здібності дошкільників.

Особливості літературної творчості дітей: вигадувати казок за взірцем і, поряд із тим, проектування власних неусвідомлених бажань; структурування у розповіді подій, які відбуваються навколо; поєднання у розповідях дітей вигаданих подій з неможливими; відсутність попереднього задуму; відсутність кореляції між літературною творчістю дітей та їх літературною обдарованістю.

3.

Гра як феномен культури. Складові гри: наслідування, експериментування. Основні параметри гри (за І. Хейзингом): це спосіб реалізації свободи, гра завжди добровільна; це спосіб зняття напруження від монотонного життя через радісні мобілізацію духовних сил; гра обмежена у часі та просторі; гра має певні правила, структурування; гра не має вигоди; гра згуртовує людей у групи.

Функції дитячої гри: соціалізація, виховання, розвиток комунікативних навичок, відпочинок, задоволення, компенсація, здатність управляти власною поведінкою. Наслідувальні та фантазійні дитячі ігри. Творчі ігри дитини: режисерські ігри (сюжетні ігри дитини з іграшками та їх заміниками), театралізовані ігри (розігрування в особах літературних творів).

Передумови сумісної творчості дитини та дорослого.

Засоби активізації дитячої творчості: метод спроб та помилок (розв'язання завдання шляхом добору різноманітних варіантів, рішень); брейн-стормінг (колективний пошук нетрадиційних шляхів розв'язання проблеми); метод синектики (використання різноманітних аналогій); метод фокального об'єкту (перенесення ознак випадково вибраних об'єктів на об'єкт, що вдосконалюється, об'єкт, який лежить ніби у фокусі перенесення); алгоритм розв'язування винахідницьких задач (АРВЗ; подолання суперечностей на шляху до ідеального результату, винаходу при розв'язуванні задач); методика творчого тренінгу КАРУС (різноманітні стратегії розв'язування творчих задач); дитяча творча конструкторологія (ДеТКа; вироблення в дітей творчих умінь, стимулювання розвитку творчих стратегіальних дій мислення).

Література:

основна – 1, 3-8;

додаткова – 2, 13, 24, 26, 31, 33, 44, 53, 70;

інформаційні ресурси – 3, 6.

**ТЕМА: Арт-терапія
як засіб стимулювання дитячої творчості**

Основні питання теми

1. Арт-терапія та її різновиди.
2. Арт-терапія як засіб стимулювання творчості дитини.
3. Сучасні арт-технології розвитку дитячої творчості.
4. Арт-коучинг.

! Основні поняття теми

Арт-терапія, мандалотерапія, метафорична творчість.

■ ■ ■ ➔ Ключові положення теми

1.

Арт-терапія та її різновиди. Арт-терапія як метод психоемоційної підтримки та розвитку творчого потенціалу. Художня терапія: малювання, ліплення, колаж як способи вираження почуттів. Музикотерапія: слухання, створення музики, ритмічні вправи. Драматерапія: ігри за ролями, імпровізації, театралізовані сценки. Танцювально-рухова терапія: вільні рухи, пластичне самовираження, тілесне усвідомлення. Бібліотерапія: читання й обговорення літературних творів з емоційним змістом. Казкотерапія: створення, інтерпретація та проживання казкових історій. Ігрова терапія: використання символічних і сюжетних ігор для роботи з переживаннями. Мандалотерапія: малювання мандал як засіб гармонізації. Метафорична терапія: робота з метафоричними картками, символами, образами. Значення арт-терапії у створенні безпечного простору для самовираження та внутрішньої трансформації дитини.

2.

Арт-терапія як засіб стимулювання творчості дитини. Арт-терапія як засіб розвитку уяви, асоціативного мислення та емоційної виразності. Творчий процес – активізація внутрішніх ресурсів дитини, нових способів пізнання світу. Вплив арт-терапевтичного середовища на зниження рівня тривожності, страху помилок. Практики арт-терапії – вихід за межі шаблонного мислення. Важлива роль педагога чи терапевта – забезпечення психологічної безпеки та прийняття. Розвиток творчості через гру, фантазію, експресію. Арт-терапія як засіб підвищення самооцінки, довіри до власних ідей, розвитку креативності у повсякденному житті дитини.

Розвиток акторської майстерності дошкільнят (за С. Лабік): ритмічно-мовні вправи без мелодизації, які формують почуття ритму на віршах (розвивають слух, голос дитини й створюють під час навчання ігровий момент); вправи на розвиток рухів і рухової фантазії; пластичні вправи на виразність емоцій (етюди журби, радості, суму, гніву); оркестровка знайомої інструментальної і вокальної музики (прикрашання); співи з рухами і тональним акомпанементом (із звуковим прикрашанням); музично-театральна діяльність (ігровий театр – настільний, ляльковий, пальчиковий).

Засоби активізації дитячої творчості: метод спроб та помилок (розв'язання завдання шляхом добору різноманітних варіантів, рішень); брейн-стормінг (колективний пошук нетрадиційних шляхів розв'язання проблеми); метод синектики (використання різноманітних аналогій); метод фокального об'єкту (перенесення ознак випадково вибраних об'єктів на об'єкт, що вдосконалюється, об'єкт, який лежить ніби у фокусі перенесення); алгоритм розв'язування винахідницьких задач (АРВЗ; подолання суперечностей на шляху до ідеального результату, винаходу при розв'язуванні задач); методика творчого тренінгу КАРУС (різноманітні стратегії розв'язування творчих задач); дитяча творча конструктологія (ДеТКа; вироблення в дітей творчих умінь, стимулювання розвитку творчих стратегіальних дій мислення).

3.

Сучасні арт-технології розвитку дитячої творчості. Використання інтерактивних методик, цифрових інструментів і мультимедійних засобів розширює можливості самовираження дітей. Віртуальні майстерні, додатки для малювання, музичні редактори як засоби стимулювання інтересу до творчості у знайомому для дітей цифровому середовищі. Техніки дудлінгу, ізотерапії, артбукінгу – допомога дитині розвивати фантазію, увагу та моторну координацію. Технології змішаного мистецтва – навчання поєднувати різні матеріали та стилі. Фотоарт, колажування, анімація й сторітелінг – формування у дитини вміння трансформувати досвід у художні образи. Онлайн-платформи для творчості як засіб створення простору для самопрезентації та взаємодії з однолітками. Ключове завдання дорослого – не обмежувати дитину заборонами, а підтримати дослідницький інтерес і віру в себе. Сучасні арт-технології – відкриття нових каналів естетичного досвіду й сприяння вільному розвитку творчого потенціалу дитини.

4.

Арт-коучинг. Синтез арт-терапії та коучингового підходу, спрямований на підтримку особистісного зростання й розвитку через творчість. Арт-коучинг – використання образотворчої діяльності, метафоричних карт, колажів, візуалізації для пізнання та самопізнання дитини. Арт-коуч – спрямованість на створення безпечного простору, де немає оцінювання, а є довіра до процесу і результату. Акцент арт-коучингу на майбутньому та особистому виборі. Арт-коучинг як гнучкий інструмент, що поєднує інтуїцію, уяву й рефлексію.

Арт-коучинг для дітей. Поєднання творчих методів та коучингових технік для підтримки розвитку особистості дитини. Використання малювання, колажів, ігор із метафоричними образами – допомога дитині краще пізнати себе, свої емоції та бажання. Арт-коучинг у дитячому садку – створення безпечного середовища, у якому дитина може вільно висловлювати думки без страху оцінювання себе.

Література:

основна – 1, 3-7;

додаткова – 2, 13, 24, 26, 31, 33, 44, 53., 70;

інформаційні ресурси – 3, 6

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. Творчість, креативність та обдарованість

!

1. Методологічні підходи до розуміння творчості та креативності.
2. Різновиди творчості та креативності.
3. Вікові та статеві особливості креативності.

■➔ **Основні психологічні поняття теми:** *творчість, евристика, креатологія, креативність, наївна креативність, культурна креативність, емоційна креативність, креативність самоактуалізації.*

Виконання творчих завдань

1. Знайдіть в словниках, підручниках, посібниках визначення понять «творчість» та «креативність».
2. Порівняйте визначення понять «творчість» та «креативність», та виділіть їх суттєві спільні ознаки та відмінності.
3. Проаналізуйте власний потенціал творчості та креативності, наведіть випадки власної творчої діяльності та свій стан при цьому.
4. Пригадайте приклади з життя щодо вияву креативності у дітей.
5. Сформулюйте чинники, які можуть негативно впливати на виявлення креативності у людини.

Рекомендована література

1. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К.: Фенікс, 2014. 137 с.
2. Гаврило О. І., Колишкіна А. П. Психологія дитячої творчості. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. 105 с.

3. Дроздова М. А. Психологія творчості: навч. посіб. Чернігів: Лозовий В. М., 2012. 247 с.

4. Ільїна Н. Психологія творчості та обдарованості. К.: Університетська книга, 2018. 227 с.

5. Котелянець Ю. Досвід творчості у ранньому онтогенезі. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2020. № 2. С. 105–112.

6. Пріма Р., Томашевська І. Феноменологія дитячої творчості: теоретичні аспекти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми, 2022. № 6 (120). С.17–26.

7. Чудакова О. М. Креативність та творчість та їхній розвиток у дитини. Актуальні проблеми психології. 2022. Т. 5. Вип. 22. С. 161–172.

8. Яланська С. П. Психологія творчості [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.pnpri.edu.ua/handle/123456789/5570> (дата звернення: 30.05.2025).

9. Яценко Т. В. Дитяча психологія з психологією дитячої творчості. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів. Кременчук: ПП «Бітарт», 2020. 42 с.

ТЕМА 2. Діагностика обдарованості та творчих проявів особистості

! _____

1. Методи оцінки обдарованості творчої особистості (самооцінка творчих здібностей за О. Тунік).

2. Діагностика креативності (Естетична шкала Barron, Welsh; тест вербальної креативності С. Медніка; тест вербальної уяви Еббінгауза).

■ ➔ **Основні психологічні поняття теми:** творчість, креатив, креативність, творча особистість, евристика, творче мислення, творчі здібності, творча мотивація, конвергентне мислення, дивергентне мислення.

Виконання творчих завдань

- 1 Сформулюйте ознаки творчої особистості та методи їх виявлення (діагностування).
2. Порівняйте зміст понять «креатив» та «творча особистість».
3. Визначте критерії творчої діяльності (її відмінності від рутинної діяльності).
4. Проведіть самодіагностику креативності та зробіть висновок щодо сформованості та проявів власної креативності.
5. Розробить ряд психологічних рекомендацій щодо оптимального використання людиною власного творчого потенціалу.

Рекомендована література

1. Бартош О.П. Багатофакторні моделі обдарованості: до проблеми розуміння природи обдарованості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 80, Т. 1. С. 16-23.
2. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К.: Фенікс, 2014. 137 с.
3. Гаврило О. І., Колишкіна А. П. Психологія дитячої творчості. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. 105 с.
4. Ільїна Н. Психологія творчості та обдарованості. К.: Університетська книга, 2018. 227 с.
5. Каршук Ю.Я. Феномен дитячої обдарованості: сутність, структура, типи та методи діагностики: Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. 65 с.
6. Ковальчук Ю. М. Обдарованість: від стихії до принципів ідентифікації. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2023. № 2. С. 5–15.
7. Ліпін М. Обдарованість як здатність бути іншим. *Педагогічні інновації*. 2024. № 2. С. 121-131.
8. Мельник М. Ю. Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2024. № 6. С. 1–4.
9. Половіна О., В'юнник В. «Самовираження» дітей п'ятого віку: реалізація особистісної парадигми в освіті. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 43. С. 122–126.

ТЕМА 3. *Методики вивчення дитячої творчості, обдарованості*

!

1. Методи оцінки дитячої обдарованості (оцінка парціальної обдарованості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку Д. Хаан та М. Кафф у модифікації О. Савенкова).

2. Діагностика дитячої креативності (методика Вартега «Кола»; діагностика вербальної та невербальної креативності Дж. Гілфорда та П. Торранса в модифікації О. Тунік).

■➔ **Основні психологічні поняття теми:** феномен «дитячої творчості», обдарованість, обдаровані діти, вундеркінд, діти-індиго.

Питання для самоперевірки

1. Яке наукове походження терміну «обдарованість»?
2. У чому полягають відмінності між вербальною та невербальною креативністю?
3. Зазначте основні прояви низької мотивації дитини до творчої діяльності.
4. Які існують механізми формування психологічної готовності дітей до тестування?
5. Назвіть умови використання методичного інструментарію для діагностування креативності дітей.
6. В чому полягають відмінності застосування методик діагностики креативності у дітей та зрілої особистості?

Виконання творчих завдань

1. Ознайомтесь з методиками дослідження дитячої творчості (наприклад, тест Торренса, метод вільних асоціацій). Оберіть одну з методик і коротко опишіть її сутність, мету та вікові особливості використання.

2. Проведіть спостереження за дитиною віком 5–10 років під час творчої діяльності (малювання, гра, розповідання історій тощо). Зробіть опис проявів творчості та спробуйте визначити, які риси свідчать про наявність обдарованості.

3. Складіть власну спрощену методику (або гру), яка б дозволяла виявляти елементи креативності у дітей дошкільного або молодшого шкільного віку. Опис має містити інструкцію, матеріали, можливі запитання для дитини та критерії оцінювання.

4. Проаналізуйте приклади дитячих малюнків (можна взяти з відкритих джерел) з точки зору вираження індивідуальності, емоційності, нестандартності мислення. Зробіть висновки про можливі прояви обдарованості.

5. Вивчіть основні підходи до діагностики обдарованості у дітей (психометричний, діяльнісний, комплексний). У порівняльній таблиці вкажіть основні характеристики кожного підходу, їхні переваги та обмеження.

6. Опишіть можливу ситуацію (кейс), у якій психолог має визначити рівень творчих здібностей дитини п'яти років. Обґрунтуйте, - які методики можуть бути використані та яким чином у даному випадку інтерпретувати результати.

7. Визначте, які умови (сімейні, освітні, соціальні) сприяють розвитку дитячої творчості та обдарованості. Наведіть приклади з реального життя або літературних джерел.

Рекомендована література

1. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К.: Фенікс, 2014. 137 с.
2. Гаврило О. І., Колишкіна А. П. Психологія дитячої творчості. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. 105 с.
3. Ільїна Н. Психологія творчості та обдарованості. К.: Університетська книга, 2018. 227 с.
4. Каршук Ю.Я. Феномен дитячої обдарованості: сутність, структура, типи та методи діагностики: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. 65 с.
5. Ліпін М. Обдарованість як здатність бути іншим. *Педагогічні інновації*. 2024. № 2. С. 121-131.
6. *Обдаровані діти – скарб нації*: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 574 с.
7. Половіна О., В'юнник В. «Самовираження» дітей п'ятого віку: реалізація особистісної парадигми в освіті. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 43. С. 122-126.
8. Полубоярина І. І. Музична обдарованість у працях зарубіжних дослідників. *Professional Art Education*. 2020. № 1. С. 19-21.
9. Тодосієнко Н., Андрійців О. Розвиток творчого самовираження дітей дошкільного віку засобами альтернативних прийомів малювання. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. 2024. № 1. С. 43–51.

ТЕМА 4. Психологія дитячої художньої та музичної творчості

! _____

1. Дитяча художня творчість: закономірності дитячого малюнку; художні здібності дитини.
2. Прояви музичної творчості у дітей.

■► **Основні психологічні поняття теми:** обдарованість, інтелектуально-творчий потенціал, художні здібності, художня обдарованість, інтелектуальна обдарованість, ефект інверсії розвитку, дитячий малюнок, дитячий реалізм.

Питання для самоперевірки

1. Яке наукове походження терміну «потенціал»?
2. У чому полягає сутність поняття «дитячий реалізм»?
3. Зо означає ефект інверсії розвитку у дитини?
4. Зазначте основні прояви інтелектуально-творчого потенціалу у дитини.
5. Які існують механізми формування творчих здібностей особистості?
6. Назвіть передумови розвитку дитячої художньої обдарованості.
7. Надайте оцінку діагностичним можливостям дитячого малюнку.

Виконання творчих завдань

1. Ознайомтеся з особливостями розвитку художньої та музичної творчості у дітей різного віку. Створіть порівняльну схему, де необхідно відобразити відмінності у виявах творчості у дошкільнят, молодших школярів та підлітків.

2. Проаналізуйте власний досвід участі у художній або музичній діяльності в дитинстві. Які емоції це викликало? Як це вплинуло на ваше сприйняття мистецтва сьогодні?

3. Створіть психологічний портрет дитини, яка проявляє виразну художню або музичну обдарованість. Визначте її можливі риси характеру, стиль мислення, емоційні особливості, соціальну поведінку.

4. Проведіть інтерпретацію дитячого малюнка або музичної імпровізації (можна використати приклади з відкритих джерел). На основі психологічних критеріїв опишіть, які емоційні стани чи внутрішні переживання може відображати ця творчість.

5. Уявіть, що ви працюєте дитячим психологом у мистецькому закладі (школі мистецтв, художній студії, музичній школі). Розробіть міні-програму або вправу на розвиток емоційної чутливості через образотворчу або музичну творчість.

6. «Арт-персонаж у музиці»: уявіть, що малюнок дитини «ожив» і став персонажем мультфільму. Виберіть один дитячий малюнок (реальний або уявний) і створіть до нього музичний супровід (підбір жанру, ритму, інструментів), який найкраще відображає емоційний стан або характер цього персонажа. Опишіть, чому ви обрали саме такий музичний образ.

7. «Тиша, що малює»: попросіть знайомого підлітка або дитину 6–10 років кілька хвилин посидіти в тиші, після чого запропонуйте їй намалювати «те, що вона чула всередині себе». Проведіть короткий аналіз результату: що може сказати така форма творчості про емоційний стан дитини? Як можна використати цю техніку в арт- або музичній терапії?

8. «Діалог образів»: складіть короткий діалог між «Картиною» і «Піснею», які обговорюють, хто з них краще розкриває емоційний світ дитини. У формі художнього есе розкрийте психологічні аспекти обох видів творчості.

9. «Музика настрою: прослухайте разом з дитиною три музичні фрагменти різного стилю (наприклад, класична музика, джаз, електроніка). Попросіть її намалювати по одному малюнку до кожного з них. Порівняйте результати: як змінюється колір, форма, композиція в залежності від музичного стимулу?

10. «Творча метафора»: оберіть одну метафору: «дитяча творчість – це мандрівка, стихія, мова, гра або дзеркало». Створи розповідь або візуальну схему, в якій поясниш психологічні особливості дитячої художньої та музичної творчості через цю метафору. Обґрунтуй свій вибір прикладами з психологічної практики або спостережень.

Рекомендована література

1. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К.: Фенікс, 2014. 137 с.
2. Гаврило О. І., Колишкіна А. П. Психологія дитячої творчості. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. 105 с.
3. Котелянець Ю. Досвід творчості у ранньому онтогенезі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 2. С. 105–112.
4. Котелянець Ю., Зубалій А. Театралізовані ігри як засіб розвитку творчості дітей дошкільного віку. *Наукові часописи університету. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2024. Вип. 97. С. 68–72.
5. *Обдаровані діти – скарб нації*: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 574 с.
6. Пісоцька Л. М. Особливості формування художньої творчості дітей 4-5 років засобами малювання в умовах ЗДО. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя*. 2022. № 2. С. 75 – 81.

ТЕМА 5. Арт-терапія як засіб стимулювання дитячої творчості та обдарованості

!

1. Визначення та різновиди арт-терапії.
2. Умови підбору та використання вправ, які ґрунтуються на образотворчій діяльності та спрямовані на стимулювання дитячої творчості.

! **Основні психологічні поняття теми:** арттерапія, музичне сприйняття, сприйняття музики, музичність.

Виконання творчих завдань

1. Знайдіть в словниках, підручниках, посібниках визначення понять «музичне сприйняття» та «сприйняття музики».

2. Порівняйте визначення понять «музичне сприйняття» та «сприйняття музики», та виділіть їх суттєві спільні ознаки та відмінності.

3. Проаналізуйте умови сімейного виховання найбільш сприятливі для розвитку музичного сприйняття дітей.

4. Охарактеризуйте сучасні методи арт-терапії.

5. Визначте, які з сучасних методів арт-терапії можна використовувати як засіб стимулювання дитячої творчості.

6. Розробіть комплекс вправ для розвитку творчих здібностей дитини із застосуванням елементів арттерапії.

7. «Розробка арт-терапевтичної сесії» складіть сценарій однієї арт-терапевтичної зустрічі для групи дітей 6–9 років з метою розвитку творчого мислення та емоційного самовираження. Опишіть мету, етапи заняття, матеріали, очікувані результати та можливі труднощі.

8. «Метаморфози обдарованості»: запропонуйте дитині створити два малюнки: перший – «Я, коли я сумний/сумна», другий – «Я, коли я щасливий/щаслива і можу творити». Проаналізуйте, як через арт-вираження проявляються риси обдарованості та творчої уяви. Напишіть висновок про можливості арт-терапії в підтримці емоційної регуляції обдарованої дитини.

9. «Терапевтичні кольори»: оберіть 5 основних кольорів. Створіть для кожного з них короткий опис того, як цей колір може бути використаний в арт-терапії з дітьми (які емоції активує, заспокоює, стимулює; які техніки доцільні). Поясніть, як ці знання можуть допомогти у роботі з обдарованими дітьми, які мають високий рівень чутливості.

10. «Мистецтво як дзеркало: аналіз кейсу»: прочитайте короткий опис арт-терапевтичної ситуації (створіть або знайдіть самостійно приклад з практики). Опишіть, які саме творчі прояви дитини могли свідчити про наявність прихованої обдарованості. Якими методами можна було б її підтримати?

11. «Карта ресурсів дитини: створіть уявну арт-терапевтичну техніку «Карта моїх талантів»: діти зображують себе у вигляді дерева або острова, де кожна гілка/частина – це один із їхніх дарів, навичок або мрій. Опишіть, як ця техніка може допомогти виявити творчий потенціал дитини та підвищити її самооцінку.

12. «Арт-щоденник уявного друга»: запропонуйте дитині уявити, що в неї є невидимий друг, який володіє унікальними талантами. Протягом тижня дитина створює малюнки, листи або історії від імені цього друга.

На основі таких робіт студент має проаналізувати, які форми творчості домінують, які теми повторюються, та які психологічні особливості дитини проявляються через образ «уявного друга».

Рекомендована література

1. Біла І.М. Психологія творчого конструювання в дошкільному віці: монографія. К.: Веселка, 2011. 431 с.

2. Віткалова В. Групова арт-терапія з дітьми з деокупованого Херсону. *Простір арт-терапії. Збірник наукових праць*. 2023. Вип. 2. С. 70-77.

3. Гаврило О. І., Колишкіна А. П. Психологія дитячої творчості. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. 105 с.

4. Максименко Д. С. Різнокольорове дитинство: ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія. К., 2024. 192 с.

5. Пісоцька Л. М. Особливості формування художньої творчості дітей 4-5 років засобами малювання в умовах ЗДО. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя*. 2022. № 2. С. 75 – 81.

6. Полєвікова О. Б., Макарова А.Т. Загадка як засіб розвитку мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку. The 2-nd International scientific and practical conference «*Modern directions of scientific research development*» (August 4-6, 2021). 2021. С. 376 – 380.

7. Половіна О., В'юнник В. «Самовираження» дітей п'ятого віку: реалізація особистісної парадигми в освіті. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 43. С. 122-126.

8. Тодосієнко Н., Андрійців О. Розвиток творчого самовираження дітей дошкільного віку засобами альтернативних прийомів малювання. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. 2024. № 1. С. 43-51.

ЗАВДАННЯ ДО ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ - ПІДГОТОВКА МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТВОРЧИХ ПРОЕКТІВ (МТП)

Мета МТП: Презентувати набуті знання щодо проблематики психології творчості (створити добірку зображень (фотографій, рисунків тощо), які б відображали зовнішні вияви певного феномену у науці, мистецтві; підібрати відеоматеріали стосовно певної тематики психології дитячої творчості).

Сучасні вчені відзначають потенціал цієї форми роботи студентів для удосконалення навичок їх самостійної роботи, набуття вмінь користування інтернет-ресурсами. Нижче наведено інструментарій, рекомендований студентам-психологам для створення мультимедійних творчих проектів, інформацію щодо якого структуровано для зручності у вигляді таблиці (табл. 1).

Оцінювання презентації проектів відбувається за наступними критеріями:

- (1) Зміст (логічність, структурованість, різноманітність інформації).
- (2) Дизайн (єдиний стиль та гармонійність оформлення презентації).
- (3) Навігація (наявність посилань – це дає змогу переходити на будь-який слайд).
- (4) Анімація (помірність та обізнаність щодо виконання анімації об'єктів).
- (5) Рефлексія (наявність інформації – питань, узагальнень, прикладів тощо, яка свідчить про осмисленість презентованого матеріалу).

**Мультимедійний творчий проект:
складові та інструментарій***

Складові мультимедійного творчого проекту	Основний зміст	Рекомендований інструментарій	
		Комп'ютерні програми	Інтернет-ресурси
Текст	Визначення ключових понять; таблиці з узагальненням даних щодо певного явища	Word; OpenOffice	Google Docs https://docs.google.com
Фотографія	Фотографії та ілюстрації	Photoshop	Google Зображення https://google.com.ua
Відео	Уривки з відеофільмів, які метафорично передають сутність певного явища	PowerPoint	YouTube https://youtube.com
Презентація	Узагальнення результатів самостійного теоретико-методологічного дослідження певного феномену	PowerPoint	Google Презентації https://docs.google.com/presentation

* Наведено з урахуванням рекомендацій Я. В. Яненко, «Мультимедійний творчий проект як форма самостійної роботи студентів та чинник їх професійної соціалізації», Інформаційні технології і засоби навчання, т. 69, 2019, № 1, с. 174-185.

////////////////////////////////////

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Розкрийте зміст понять: «творчість», «дитяча творчість», «здібності дитини»; «творчі здібності дитини», «прояви обдарованості», «дитяча обдарованість».

2. Дайте відповідь: у чому полягають особливості створення образів уяви у дітей дошкільного віку. Зверніть увагу на процеси, пов'язані з кризою 3-х років.

3. Підготуйте міні-проект (презентацію) на тему «Прояви обдарованості у сучасної дитини».

4. Складіть словник ознак (з їх поясненням) для експертної оцінки дитячої іграшки; сучасних мультфільмів для дітей; сучасних дитячих програм.

5. Доберіть тези та символічні малюнки (або художні ілюстрації) до наступних тем: «Творчість, креативність та обдарованість», «Діагностика обдарованості та творчих проявів особистості», «Методики вивчення дитячої творчості, обдарованості», «Природний розвиток творчого потенціалу», «Цілеспрямований розвиток креативності», «Психологія дитячої художньої та музичної творчості, обдарованості», «Арт-терапія як засіб стимулювання дитячої творчості та обдарованості».

6. Напишіть психологічне есе на тему «Діти-вундеркінди».

7. Проаналізуйте самостійно підібрані сучасні наукові джерела (за останні 5 років) з проблеми розвитку творчих здібностей дитини та підготуйте тематичну доповідь (на 3-5 сторінок).

8. Підготуйте звіт про самостійно проведене психологічне дослідження особливостей дитячого малюнку.

9. Презентуйте індивідуальний словник мови дитини у період розвитку дитячої словотворчості (за власними спостереженнями).

10. Знайдіть в словниках, підручниках, посібниках визначення понять «онтогенез», «типогенез», «саногенез».

11. Проаналізуйте - який період в розвитку індивіда є сенситивним для розвитку креативності та творчих здібностей.

12. Перерахуйте складові творчого потенціалу особистості.

13. Наведіть приклади з життя, які б окремо характеризували обдаровану і талановиту людину.

14. Сформулюйте позитивні та негативні чинники вияву обдарованості у дітей.

15. Розробіть психологічні рекомендації для батьків щодо спілкування з обдарованою дитиною.

16. Запропонуйте рекомендації для дітей, які б стимулювали розвиток їх творчих здібностей.

17. Знайдіть в словниках, підручниках, посібниках визначення понять «творчий потенціал» та «творчі здібності». Знайдіть спільне та відмінне між цими поняттями.

18. Порівняйте визначення понять «природний розвиток творчих здібностей» та «цілеспрямований розвиток творчих здібностей», виділіть їх суттєві спільні ознаки та відмінності.

19. Проаналізуйте (обрану на власний розсуд) методику розвитку творчих здібностей. Визначте діапазон її застосування та сильні і слабкі сторони.

20. Поміркуйте над питанням – як коучингові метафоричні карти можуть бути корисними для занять з розвитку творчих здібностей дитини дошкільного віку.

21. Підібрати афоризми, вислови видатних людей про значення творчості у житті людини та розвитку особистості дитини.

22. Ґрунтуючись на даних вчених про механізми дитячого словотворення підібрати 5-10 неологізмів дітей дошкільного віку. При цьому пояснити шляхи та засоби утворення нових слів у дитячому словнику.

////////////////////

ПРАКТИЧНІ ЗАДАЧІ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ СТУДЕНТАМИ

1. Сучасні вчені вважають, що від здібностей дитини залежить успішність оволодіння нею знаннями, вміннями, навичками у школі, освітніх закладах, рівень її майбутньої професійної майстерності. Проте життєві успіхи людини не залежать безпосередньо від її здібностей. Досить часто трапляється так, що діти, які мають яскраві здібності, у майбутньому не мали істотних життєвих досягнень. Поряд із тим діти, які не відзначалися великими здібностями – мали життєвий успіх у дорослому житті.

Прокоментуйте наведені вище твердження.

2. Експериментальні дослідження 50 пар розлучених близнюків показали подібність розвитку їх інтелектуальних та творчих здібностей. При цьому ті діти, які виховувалися у сім'ях родичів своїх батьків, показали значно вищі показники подібності розвитку своїх здібностей. Ті діти, які виховувалися у чужих сім'ях, показали менше схожості у розвитку здібностей зі своїми розлученими братами та сестрами.

Як можна пояснити дані цього дослідження? Що можна сказати про природу здібностей?

3. *Яке явище описано у наведеному прикладі: дитина створює новий музичний інструмент засобом поєднання кількох відомих інструментів, при цьому змінює їх функціональність та звучання.*

4. *Самокритично проаналізуйте, чи властиві Вам наступні професійні вміння, необхідні для роботи з обдарованими дітьми:*

- здатність забезпечувати відповідність навчальних програм запитам та можливостям одарованих дітей;
- створювати теплу емоційно-безпечну атмосферу в дитячому колективі;
- забезпечувати дітям зворотній зв'язок;
- застосовувати у роботі з обдарованими дітьми різні стратегії навчання та виховання;
- поважати особистість дитини, сприяти формуванню її позитивної самооцінки та поважати дитячі цінності;
- заохочувати творчість та роботу мислення, стимулювати розвиток розумових процесів вищого рівня;
- стимулювати розвиток особистості обдарованої дитини та проявляти повагу до її індивідуальності.¹

¹ Завдання наведено за даними О. В. Шевчишеної.

5. Прокоментуйте вислів О. Довженка щодо значення уяви. «Сумно і смутно людині, коли висихає і сліпне уява, коли повертаючись до найдорожчих джерел дитинства та юнацтва, нічого не бачить вона другого, не буденного, ніщо не гріє її, не будить радощі ані людського суму».

6. Чи погоджуєтесь ви з наведеними твердженнями. Відповідь обґрунтуйте:

- «Творчість – це не розкіш для обдарованих, а загальна біологічна потреба, інколи не усвідомлювана ними» (Г. Іванов);

- «Ніколи не може бути бажання без прагнення його втілити. Але для цього ви маєте попрацювати» (Р. Бах);

- «Для того, щоб залишатись на місці, потрібно весь час бути попереду...» (Л. Керрол);

- «Ваша сила – віра в себе. Ваша свобода – відповідальність за свій розвиток. Ваші здібності – культура самостворення» (А. Смолович);

- «Немає нічого, що не давалося б працею» (Д. Бруно);

- «Те, що я встиг пізнати, – чудово. Сподіваюся, так само чудовим є те, що мені доведеться пізнати» (Сократ);

- «Здібності не оцінюють за легкістю засвоєння людиною інформації. Успішним є той, хто в муках долає труднощі. Любов до пізнання – ось головне мірило» (Антуан де Сент-Екзюпері);

- «Натхнення – це така гостя, що не любить відвідувати ледачих, вона приходить до тих, хто кличе» (П. Чайковський);

- «Дитина, яка ніколи не заявляє про свою індивідуальність, нічим не цікавиться, нікого не покоїть, нікому не завдає ніяких турбот і прикрощів – це найважча дитина» (В. Сухомлинський);

- «На багато складніше побачити проблему, ніж знайти її розв'язання» (Д. Бернал);

- «Допомагаючи іншому піднятися на гору, ви самі наближаєтесь до вершини» (Н. Шварцкопф);

- «Задатки – це не готові здібності, а тільки потенції їх розвитку. Вони створюють більш чи менш сприятливі внутрішні умови для розвитку здібностей людини до певних галузей діяльності» (Г. Костюк);

- «Розвиток здібностей здійснюється по спіралі: реалізуючи можливості, які представляють здібності одного рівня, відкривають можливості для розвитку здібностей більш високого рівня» (С. Рубінштейн);

- «У кожному віці дитина виявляється особливо чутливою, стабільною до певного роду впливів, у зв'язку з чим у неї на даному генетичному рівні за наявності відповідних соціально-педагогічних умов найбільш інтенсивно розвиваються психічні процеси і якості» (О. Запорожець).²

² Завдання наведено за даними О. В. Шевчишеної.

7. Визначте, які з перерахованих характеристик відносяться до уяви, а які – до уявлення.

А. Людина створює в своїй свідомості образ, якого поки в реальності ще не існує.

Б. Це психічний процес віддзеркалення предметів або явищ, які в даний момент не сприймаються.

В. Її діяльність найтіснішим чином пов'язана з емоційними переживаннями людини.

Г. Її роль у творчому процесі важко переоцінити.

Д. Це не просто наочні образи дійсності, а завжди певною мірою узагальнені образи

Е. Образи створюються тільки шляхом переробки окремих сторін наявних у людини образів реальної дійсності.

Є. Здійснює ряд функцій в психічній регуляції поведінки людини: сигнальну, регулюючу і настроювальну.

Ж. Найважливішою умовою їх розвитку є наявність достатньо багатого перцептивного матеріалу.

8. Охарактеризуйте й проаналізуйте ті методичні прийоми, які найбільше сприяють розвитку уяви дитини. На творчих заняттях у дитячому садку широко застосовуються такі види роботи: переказ прослуханого тексту (казки, оповідання), творчий переказ, постановка питань до прослуханого тексту, підбір із тексту підпису до певної картинки, опис діючої особи літературного твору, вигадування невеликого твору про героїв, які особливо сподобалися.

9. Прочитайте наведені нижче уривки з літературних творів. Вкажіть, які види довільної уяви вони ілюструють?

А. Хлопець сидів на камені біля моря, сидів у гнітючій темряві і мимохіть уявляв себе помірним мандрівником, якого захопила пурга. (О. Донченко «Школа над морем»)

Б. Микола не міг одірвати очей од неба, водив очима за зірками, придивлявся до густої Квочки, до Воза, до Волосожара, і йому здавалося, що небо – то якась здорова дивна книга, а зірки – то якісь дивні слова, та тільки він не має хисту їх прочитати. Він вглядив дві ясні зірки вкупі, і йому здавалося, що одна зірка – то його доля, а друга зірка – то доля тієї дівчини, що перед вечором брала в березі воду. (І. Нечуй-Левицький «Микола Джеря»)

В. І, щоб добре налякати дівчат, Філька почав натхненно брехати: – А на Лисій горі усі відьми по ночам на шабаш збираються. Хто на помелі, хто в ступні. Так і летять... Танцюють там, вогнища розводять та чоловічину варять (З. Тулуб «Людолови»).

10. Прочитайте наведені нижче уривки з літературних творів. Вкажіть, які види мимовільної уяви вони ілюструють?

А. Загадається Чіпка. І встає перед його очима розгніваний Бог, обгорнувшись чорними хмарами... і гукає на Іллю – карати злого!... Котить Ілля – небо й земля двигтять, як од вітру перина, од його бігу... Ось шваркнуло... вогняна стріла розпанахує небо... Страх обіймає Чіпку! (М. Мирний «Хіба ревуть воли як ясла повні»)

Б. ...йому здається, що співає кожний листок, вимовляє навіть слова, і ті слова, той голос тихесенько сиплються йому на лице, на руки й груди, на саме серце. ... Микола прокинувся, – і все диво хто його зна, де й ділось. (І. Нечуй-Левицький «Микола Джеря»)

В. І здалось раптом Іванкові, що упав він дивним засобом не на землю, а в якусь начебто воду, і бистрина понесла його, вируючи і крутячи між дерев, хмар і сіл, і несподівано принесла додому, мов у казці. (О. Довженко «Воля до життя»)

11. Визначте, що з перерахованого списку можна віднести до творчих здібностей дитини, а що – не можна? Чому?

Здатність представляти свої думки і відчуття в наочних образах; здатність до розпізнавання запахів; здатність до точного сприйняття колірних відтінків; здатність до говоріння; здатність до гри на фортепіано; здатність до швидкого рахунку в думці; здатність до мов; здатність до віршування; ораторська здатність; здатність до комбінування просторових образів; здатність до праці.

12. Визначте, про які спеціальні здібності йдеться у наведених прикладах, які задатки зумовлюють прояв цих здібностей та які властивості характеризують ці здібності?

Задатки: Художній тип нервової системи; слабкий тип нервової системи, нервово-фізіологічні властивості аналізаторів, сильний урівноважений тип нервової системи.

Властивості: здатність тонко розрізняти висоту звуків; здатність до абстрактних розмірковувань; образна уява; точне закарбування і збереження у пам'яті зорових вражень; здатність комбінувати образні елементи; здатність переживати і відчувати емоційну виразність музики.

А. Надя малює «за уявою». І ця уява в неї є дивовижно місткою та далекоглядною. Наді показали уламок античного барельєфу. На уламку зображено старця, уся фігура і поза якого виражає тяжку скорботу. Надя за декілька хвилин встигла зробити два малюнки, які відтворюють у двох варіантах те, що відсутнє на уламку, і з чудовим відчуттям стилю і настрою додумала стародавній сюжет. Надя малювала уже з п'яти років. Це малювання було включене у гру. Малюнки Наді – це не просто гра, а задоволення усе зростаючої творчої потреби. Вона зображувала героїв казок, грецьких міфів. Які

точні замальовки людей, тварин, жанрових сценок з найрізноманітнішими персонажами підказувала їй по-справжньому художня зорова пам'ять!

У малюнках Наді вражає чарівне композиційне відчуття, чудовий окомір, який дає можливість з безпомилковою точністю побудувати малюнок, розташувати його у просторі...» (Кассиль Л. Воображение Нади Рушевой).

Б. У П. І. Чайковського ще в дитинстві відзначали велику емоційну чутливість. Він був дуже вразливим хлопчиком. Будь-яка найменша дрібниця могла його зачепити, образити. Батьків сильно тривожила надмірна музична вразливість сина. Одного разу Петрик, як завжди, жадібно слухав музику. Раптом він зіскочив, пішов у дитячу кімнату і там несподівано розплакався. «О, ця музика, музика! Звільніть мене від неї! Вона у мене ось тут! – ридав він, вказуючи на голову. – Вона не дає мені спокою». Так само емоційно він сприймав і спів матері. Надзвичайно глибоко також Петро Ілліч пережив у дитинстві розлуку з близькими. Така чутливість органічно впліталася у його композиторську діяльність. Вона допомагала йому жити почуттями своїх музичних героїв та глибоко усвідомлювати трагізм переживань дійових осіб своїх опер. І ці переживання він втілював у звуки.

13. Проаналізуйте наведені нижче приклади та визначте, які з вказаних явищ в них представлено:

- (1) метафорична гнучкість;
- (2) креативна саморегуляція;
- (3) креативна резистентність;
- (4) емоційна креативність.

Приклад А. Дитина малює картину, на якій дощові краплі – це сльози, які відображають сумний настрій людини.

Приклад Б. Дитина малює картину, яка відображає її власний емоційний стан, і при цьому експериментує з відтінками кольорів.

Приклад В. Дитина продовжує малювати пейзаж навіть після критичних зауважень щодо своїх творчих намірів.

Приклад Г. Дитина ставить на меті намалювати картину і при цьому чітко планує свою діяльність, готує всі необхідні інструменти та уявляє кінцевий результат своєї роботи.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Креатологія (еврилогія) як наука про творчість: предмет, проблематика, основні категорії.
2. Психологія дитячої творчості в епоху соціальних мереж.
3. Штучний інтелект як засіб розвитку творчих можливостей дитини.
4. Використання віртуальної реальності та доповненої реальності у розвитку творчості дитини.
5. Теорія множинного інтелекту Г. Гарднера та її значення для еврилогії.
6. Психологічні теорії творчого мислення та уяви (Т. Рібо, М. Вертгаймер та ін.).
7. Нейропсихологічні аспекти дитячої творчості.
8. Характерні риси творчої особистості.
9. Емоційна креативність особистості.
10. Комунікативна креативність особистості.
11. Розвиток екологічної креативності у дітей.
12. Ієрархія творчих здібностей: обдарованість, талант, геніальність.
13. Інтелект та креативність: проблема співвідношення понять.
14. Дитяча творчість із погляду еволюційної психології.
15. Вікові особливості творчості.
16. Психологія творчості В. Роменця.
17. Аксиологія творчості. Творчість як актуалізація цінностей.
18. Природа дитячої творчості: діалектика свідомого й несвідомого, раціонального й ірраціонального.
19. Діалектика гри і праці у творчому процесі.
20. Основні детермінанти розвитку творчого обдаровання.
21. Ранній розвиток дитини за допомогою музики.
22. Роль казок у розвитку творчого мислення дитини.
23. Вплив міфології та фольклору на розвиток творчості дитини.
24. Роль фантастики у формуванні творчого мислення дітей.
25. Сучасні технології розвитку обдарованості дитини.

26. Арт-терапія як засіб саморегуляції обдарованої дитини.
27. Пісочна анімація як засіб розвитку обдарованості дитини.
28. Робототехніка для дошкільнят як засіб розвитку творчих здібностей.
29. Стосунки в родині як основа для розвитку обдарувань дитини.
30. Навчальне середовище для формування обдарованості дітей.
31. Використання інтерактивних технологій у роботі з обдарованими дітьми.
32. Розвиток критичного мислення як спосіб формування обдарованості дитини.
33. Особливості роботи з обдарованими дітьми в Європейських країнах.
34. Особливості роботи з обдарованими дітьми в Україні.
35. Інклюзивна освіта та розвиток творчості дитини.
36. Розвиток творчих здібностей дітей з особливими потребами.
37. Творчість дитини з високим рівнем тривожності внаслідок психотравми: терапевтичні аспекти.
38. Особливості творчості дітей з різними типами темпераменту.
39. Вплив сучасних технологій на розвиток творчості дітей.
40. Штучний інтелект та розвиток дитячої творчості.
41. Основні функції дитячої творчості.
42. Роль фантазії та уяви в творчому процесі дитини.
43. Особливості творчого (евристичного) мислення дитини.
44. Спеціалізація півкуль головного мозку в дитинстві.
45. Фактори, які впливають на прояви дитячої обдарованості.
46. Психофізіологічні особливості творчо обдарованих дітей.
47. Вплив гендерних стереотипів на формування обдарованості у дітей.
48. Передумови сумісної творчості дитини та дорослого.
49. Дитяча творчість та мистецтво.
50. Психологія дитячого малюнку.
51. Психологія кольорових дитячих малюнків.
52. Діагностичні можливості дитячого малюнку.
53. Дитяча музична культура та традиційна культура.

54. Сприймання музики дитиною як творчий процес.
55. Дитячі співи.
56. Музична педагогіка Карла Орфа.
57. Словотворчість дитини.
58. Літературна творчість дітей дошкільного віку.
59. Обдарованість як сукупність спеціальних здібностей.
60. Інноваційні форми роботи з обдарованими дітьми.
61. Психологічні особливості дитячої гри.
62. Ігри дітей з дорослими.
63. Ігрова креативність у процесі гри.
64. Розвиток креативності дитини через гру з конструкторами та іншими будівельними іграшками.
65. Ігрова терапія як засіб розвитку креативності у дітей з аутизмом.
66. Музична імпровізація як засіб розвитку творчих здібностей дітей.
67. Креативність і фізична активність дитини: зв'язок творчості дитини та рухових ігор.
68. Адаптація до життя засобом творчості.
69. Творча самоідентифікація: як дитина сприймає себе як творчу особистість.

ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Однією з основних груп чинників, що обумовлюють творчість є:

- а) біохімічні;
- б) психологічні;
- в) соціологічні;
- г) фізіологічні;
- д) економічні.

2. Одним з основних різновидів творчості є:

- а) духовна;
- б) матеріальна;
- в) вікова;
- г) наукова;
- д) емоційна.

3. Основною відмінністю між поняттями творчості та креативності є:

- а) творчість – це процес, а креативність – особистісна риса;
- б) творчість обумовлена свідомістю, а креативність – сферою підсвідомого;
- в) творчість є спадковою, креативність – залежить від оточення;
- г) творчість виявляється у дитинстві, а креативність – у будь-якому віці;
- д) творчість сприяє розвитку талановитості, а креативність – ні.

4. Сучасним вченим, який займається проблемами психології творчості, є:

- а) В. Моляко;
- б) К. Юнг;
- в) Г. Гарднер;
- г) К. Роджерс;
- д) А. Фрейд.

5. Методику щодо вивчення креативності у дітей було запропоновано:

- а) К. Роджерсом;
- б) В. Роменцем;
- в) Г. Гарднером;
- г) Дж. Гілфордом;
- д) В. Моляко.

6. Статеві особливості розвитку креативності характеризуються тим, що:

- а) у дівчат краще розвинута комунікативна креативність;
- б) у дівчат розвинута вербальна креативність, а у хлопчиків – образна;
- в) у хлопчиків переважає художня креативність;
- г) у дівчат переважає емоційна креативність;
- д) у хлопчиків та дівчат креативність розвинута однаково.

7. Одним з основних бар'єрів творчості та креативності є:

- а) страх неспіху;
- б) мотивація прославитися;
- в) адиктивна залежність;
- г) невпевненість;
- д) нетворча спрямованість.

8. Характерною особливістю дитячої творчості є:

- а) індуктивне мислення;
- б) варіативне мислення;
- в) емоційне мислення;
- г) несамостійність;
- д) демонстративність.

9. Термін «музичне сприйняття» увів у науку:

- а) Е. Жак-Далькроз;
- б) Ю. Р. Бьєркволл;
- в) Є. В. Назайкинський;
- г) К. Роджерс;
- д) К. Юнг.

10. Рентгенівський стиль у дитячому малюнку це:

- а) особливий спосіб детального зображення об'єктів, представлених у малюнках дошкільників;
- б) одна зі ступенів у розвитку дитячого малюнку на етапі каракуль, що виникає на межі 1-го та 2-го років життя;
- в) перша спроба дитини побудувати систему просторових координат, яка організує картину світу;
- г) особливий спосіб сприйняття дитиною об'єктів зовнішнього світу, бачення їх як при безпосередньому контакті;
- д) здатність дитини комбінувати елементи знань при безпосередньому їх сприйнятті.

11. Однією з закономірностей щодо оволодіння кольору у малюнку дитини є:

- а) використання різних кольорових відтінків яскравих кольорів;
- б) використання тільки гама основних кольорів;
- в) невідповідність кольору зображення кольору реального об'єкту;
- г) дисгармонійність у застосуванні кольорів;
- д) вибір кольорів за вказівкою дорослих.

12. Діти зазвичай перестають малювати у віці:

- а) у 7-8 років;
- б) у 8-9 років;
- в) у 9-10 років;
- г) у 10-11 років;
- д) у підлітковому віці.

13. Однією з причин, яка пояснює послаблення у дитини бажання малювати є:

- а) відсутність емоційної підтримки дорослих;
- б) наслідування поведінки дорослих;
- в) відсутність у дитини художньої обдарованості;
- г) засвоєння знакової системи (писемності);
- д) змінення інтересів.

14. Термін «музичність» дитячої музичної культури ввів у науку:

- а) Е. Жак-Далькроз;
- б) Дж. Гілфорд;
- в) Є. В. Назайкинський;
- г) З. Фрейд;
- д) К. Юнг.

15. Одним з різновидів дитячого співу є:

- а) емоційний спів;
- б) спонтанний спів;
- в) експресивний спів;
- г) авторський спів;
- д) ігровий спів.

16. Існує точка зору, що креативність у дитини значно знижується у віці:

- а) 4-5 років;
- б) 5-6 років;
- в) 7 років;
- г) 7-8 років;
- д) 8-9 років.

17. Вид непродуктивної діяльності, мотив якої полягає не в її результаті, а в самому процесі

- а) конструювання;
- б) співи;
- в) малювання;
- г) гра;
- д) ліплення.

18. Здатність створювати щось нове, незвичайне виникає в дитинстві завдяки розвитку таких психічних функцій, як:

- а) уваги, уяви;
- б) пам'яті, уваги;
- в) уяви, мислення;
- г) мислення, пам'яті;
- д) уваги, мислення.

19. Вид уяви, пов'язаний зі специфічним відображенням об'єктивного світу, подоланням суперечностей в уявленнях дитини про дійсність, добудовуванням і уточненням цілісної картини світу, – це:

- а) художня уява;
- б) технічна уява;
- в) наукова уява;
- г) творча уява;
- д) пізнавальна уява.

20. Фактори оточення, що перешкоджають розвитку обдарованості дитини:

- а) депресія, неорганізованість, хронічна нестача стимулів;
- б) тривожність, сімейні умови, тиск ровесників, самотність;
- в) сімейні умови, хронічна нестача стимулів, тиск ровесників, самотність;
- г) непослух, депресія, тривожність, хронічна відсутність або нестача стимулів;
- д) неорганізованість, тиск ровесників, самотність, сімейні умови.

21. Найбільш сприятливим віковим періодом для розвитку образної уяви є:

- а) молодший шкільний вік;
- б) підлітковий вік;
- в) старший дошкільний вік;
- г) юнацький вік;
- д) ранній вік.

22. Основною формою творчості у дошкільному віці є:

- а) навчальна діяльність;
- б) гра;
- в) трудова діяльність;
- г) спілкування;
- д) самоспостереження.

23. Яка з наведених ознак є характерною для дитячої творчості:

- а) точність відтворення реального;
- б) наслідування дорослим;
- в) прагнення до стандартизації;
- г) спонтанність і експресивність;
- д) логічна послідовність.

24. У розвитку дитячої художньої творчості важливе значення має:

- а) домінування зовнішнього контролю;
- б) орієнтація на еталон;
- в) самовираження через емоції та образи;
- г) навчання за алгоритмом;
- д) відмова від гри.

25. У процесі малювання дитина 5 років найчастіше:

- а) прагне до реалістичного зображення об'єктів;
- б) копіює зображення дорослих;
- в) виражає настрій та фантазію через символи;
- г) дотримується правил перспективи;
- д) створює лише декоративні елементи.

26. Який вид гри є найбільш сприятливим для розвитку творчих здібностей у дітей?

- а) настільна гра;
- б) рухлива гра;
- в) сюжетно-рольова гра;
- г) гра за правилами;
- д) імітаційна гра.

27. На якому віковому етапі дитина починає використовувати символи й умовні знаки у власній творчості?

- а) ранній вік (1–3 роки);
- б) дошкільний вік (3–6 років);
- в) молодший шкільний вік (6–10 років);
- г) підлітковий вік;
- д) юнацький вік.

28. Який з перелічених факторів є внутрішнім мотиватором дитячої творчості?

- а) схвалення з боку дорослих;
- б) бажання здобути нагороду;
- в) прагнення самовираження;
- г) участь у конкурсі;
- д) соціальний тиск.

29. Який метод найефективніше сприяє стимулюванню уяви в молодших школярів?

- а) читання енциклопедій;
- б) індивідуальні бесіди;
- в) розв'язання логічних задач;
- г) казкотерапія;
- д) перегляд мультфільмів.

30. Що є основною характеристикою творчого мислення у дітей?

- а) репродуктивність;
- б) стандартність;
- в) гнучкість;
- г) імітація;
- д) уява.

////////////////////////////////////

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

(Залік)

1. Основні поняття (категоріальний апарат) психології дитячої творчості.
2. Феномени творчості та креативності.
3. Основні методологічні підходи до психології творчості та креативності.
4. Основні теорії творчості.
5. Генетична психологія творчості.
6. Фактори творчості та креативності.
7. Історичні аспекти вивчення творчості в психології.
8. Різновиди творчості та креативності.
9. Психологічна характеристика творчого процесу.
10. Психологія творчої особистості дитини.
11. Психологічні аспекти діагностики творчих проявів особистості.
12. Методи діагностики творчих проявів та обдарованості дитини.
13. Природний розвиток творчого потенціалу дитини.
14. Цілеспрямований розвиток творчого потенціалу дитини.
15. Психофізіологічні особливості дитячого віку як передумови творчості.
16. Фактори, які впливають на прояви дитячої творчості.
17. Особливості та характерні риси дитячої творчості.
18. Феномен дитячої обдарованості.
19. Дитяча творчість та мистецтво.
20. Універсальність дитячого малюнку. Стадії розвитку дитячого малюнку.
21. Дитяча музична культура.
22. Засвоєння рідної мови як творчий процес.
23. Словотворчість дитини.
24. Літературна творчість дошкільників.
25. Сутність дитячої гри.
26. Дитяча спонтанна гра та фольклор.

ГЛОСАРІЙ

А

Аналіз образу – психічна операція розкладання цілісного творчого образу на складові частини для розуміння його структури та змісту.

Аналогія – спосіб мислення, який полягає у перенесенні властивостей чи структур з одного об'єкта на інший, часто використовується дітьми у створенні казкових чи фантастичних образів.

Антропоморфізація – форма уявного моделювання, за якої дитина наділяє предмети чи явища людськими якостями; часто використовується в дитячій літературній і художній творчості.

Артистизм – здатність виразно, емоційно передавати ідеї чи почуття у творчих діях; проявляється у дитячих театралізованих іграх, танцях, спонтанному виконанні ролей.

Архетип – універсальний образ або символ, що несвідомо проявляється у творчості дитини, може виявлятися у вигаданих сюжетах, персонажах або малюнках.

Асиміляція (творча) – процес засвоєння нового досвіду через включення його до вже наявних уявлень дитини, що сприяє появі нестандартних підходів і рішень.

Асоціація – спонтанне поєднання у свідомості дитини різних образів, понять або відчуттів, що є основою творчої уяви та фантазування.

Асоціативне мислення – тип мислення, характерний для дітей, при якому логічні зв'язки між об'єктами встановлюються за схожістю, контрастом або суміжністю, стимулює створення нових ідей.

Атмосфера творчості – психологічно сприятливий клімат у сім'ї або освітньому середовищі, що підтримує самовираження, експерименти та свободу уяви дитини.

Аудіотворчість – форма дитячої творчості, пов'язана зі створенням звукових образів: ритмів, мелодій, інтонацій, шумових ефектів; часто реалізується у вигляді звукових ігор або вокальної імпровізації.

Аутентичність творчості – відповідність творчого продукту внутрішньому світу дитини, її особистому досвіду та емоційному стану.

Ауторефлексія – здатність дитини усвідомлювати власні творчі дії, оцінювати результат, порівнювати очікуване та досягнуте; формується поступово в процесі творчого навчання.

Базова креативність – вроджена здатність дитини до творчого самовираження, що проявляється у вільному малюванні, фантазуванні, вигадуванні історій.

Бачення образу – здатність уявляти в уяві цілісний художній або уявний образ, що стимулює подальшу творчу діяльність (малювання, ліплення, драматизацію).

Безпосередність у творчості – характерна особливість дитячої творчості, що виражається у щирості, спонтанності та свободі вираження почуттів і думок.

Бесіда як метод стимулювання творчості – діалогічна форма взаємодії, яка дозволяє активізувати уяву дитини.

Біографічний метод – метод вивчення творчого розвитку дитини через аналіз її життєвого шляху, сімейного середовища, умов виховання.

Біографія творчості дитини – індивідуальна історія становлення її творчих здібностей, етапів розвитку інтересів, емоцій, уподобань, форм самовираження.

Блокування творчості – стан психологічної перешкоди, що виникає внаслідок страху оцінювання, надмірного контролю або зовнішнього тиску.

Болюче переживання – емоційний досвід, який може виступати джерелом або поштовхом для творчості (в малюнках, оповіданнях, рольових іграх дитини).

Брак досвіду – природна вікова обмеженість знань і уявлень, яка, однак, не заважає, а часто стимулює нестандартне, парадоксальне мислення дитини.

Брифінг як метод стимулювання творчості – коротка форма постановки завдання, що активізує швидке генерування ідей або рішень у дітей.

Буденна креативність – здатність до творчості в повсякденних ситуаціях: під час гри, взаємодії з однолітками, вирішенні побутових задач.

Бурхлива уява – яскраво виражена здатність до фантазування, вигадування, ускладнення образів; часто притаманна дошкільнятам і молодшим школярам.

Бути в образі – психоемоційний стан дитини під час творчої гри або виконання ролі, коли вона ідентифікує себе з вигаданим персонажем.

Варіативність мислення – здатність дитини генерувати різноманітні ідеї, способи дій, розв’язання проблеми, що є ознакою творчого потенціалу.

Вдосконалення образу – етап дитячої творчості, коли дитина повертається до вже створеного твору, додає нові деталі або змінює зміст.

Вербалізація творчого досвіду – словесне оформлення внутрішніх образів, фантазій, переживань дитини у вигляді історій, розповідей, казок.

Веселкове мислення – метафоричне позначення яскравого, образного, асоціативного мислення дитини, яке поєднує фантазії та емоції.

Взаємодія у творчості – форма креативної співпраці дитини з дорослим або однолітками під час спільної діяльності (гри, малювання, моделювання).

Вигадка – фантазійна побудова дитиною неіснуючих образів, істот, подій, які можуть ставати основою для казок, ігор, малюнків.

Вираження себе – одна з основних функцій дитячої творчості, що дозволяє вільно передати внутрішній стан, емоції, думки через образотворчі або ігрові форми.

Відтворення уявного – здатність дитини відтворити образи, що виникли в уяві, у зовнішній формі (малюнок, ліплення, театралізація).

Відчуття краю – один із ступенів у розвитку дитячого малюнку на стадії каракуль, що виникає на межі першого та другого років життя.

Візуалізація – здатність створювати в уяві образи, які потім можуть реалізовуватися у творчій продукції дитини (малюнках, макетах тощо).

Вільна гра – форма самостійної, спонтанної творчої активності дитини, яка не регламентується дорослими і сприяє розкриттю уяви та самовираження.

Вплив емоцій на творчість – емоційні переживання, які можуть стимулювати або гальмувати творчий процес; позитивні емоції найчастіше сприяють творчій продуктивності.

Вправи на розвиток креативності – спеціально розроблені ігрові або практичні завдання, спрямовані на стимулювання творчого мислення у дітей.

Вразливість креативної дитини – підвищена емоційна чутливість, характерна для дітей з високим творчим потенціалом, що вимагає делікатного педагогічного підходу.

Гармонізація образу – прагнення дитини до цілісного й емоційно врівноваженого завершення творчого продукту (наприклад, симетрія у малюнку або «щасливий кінець» у казці).

Гармонійний розвиток творчої особистості – поєднання інтелектуального, емоційного й морального компонентів у творчому самовираженні дитини.

Генерація ідей – процес створення нових образів, асоціацій, рішень у творчій діяльності дитини, що є ключовим етапом креативного процесу.

Генетичний підхід до дитячої творчості – розгляд творчості як закономірного продукту психічного розвитку дитини, що формується в процесі дозрівання, спілкування та навчання (Ж. Піаже, В. Роменець).

Гіперболізація в уяві – перебільшення дитиною розмірів, властивостей, подій у творчій діяльності, як засіб створення яскравих художніх ефектів і прояв фантазії.

Гіпотетичне мислення – здатність будувати припущення, уявні конструкції, що є характерним для розвитку творчого мислення в старшому дошкільному і молодшому шкільному віці.

Глибока фантазія – здатність дитини до створення складних, нестандартних ідей та образів, що відображають глибинні переживання або несвідомі мотиви.

Глибокий образний ряд – здатність дитини створювати у своїй творчості багатозначні, символічні або метафоричні образи, що відображають складні внутрішні переживання.

Гнучкість мислення – одна з основних характеристик креативності, що полягає в умінні змінювати стратегії, переходити від одного способу дії до іншого під час вирішення творчих завдань.

Головоніг – перше зображення людини дитиною у формі окружності більш або менш правильної форми, яке поєднує у собі голову та тулуб. До окружності приєднуються руки-палиці, та палиці-ноги. Малюнок відображає головне, що сприймає у людині дитина: голову як об'єкт життєзабезпечуючий, та ноги як засіб переміщення.

Готовність до творчої діяльності – сформованість у дитини інтересу, мотивації, відкритості до нового досвіду, що створює передумови для прояву творчості.

Гра як основа творчості – провідна діяльність дитини молодшого віку, що забезпечує розвиток уяви, символізації, експериментування та самовираження.

Групова творча діяльність – взаємодія дітей у процесі створення спільного творчого продукту (колективна казка, спільний малюнок, театр), яка розвиває соціальну креативність.

Гуманізація творчого досвіду – педагогічний підхід, що підкреслює цінність творчості дитини як прояву її внутрішнього світу, повагу до її особистості й самобутності.

Д

Деконструкція у дитячій творчості – здатність дитини руйнувати стереотипні форми чи зразки задля створення нового, нестандартного продукту.

Джерела дитячої творчості – сукупність чинників, що стимулюють творчу активність дитини: спілкування, казка, мистецтво, гра, пізнання, переживання, середовище.

Дивергентне мислення – мислення, при якому людина розв'язує складну задачу і при цьому продукує не одне, а багато різноманітних варіантів рішення.

Дигітальна творчість – виконання творчої діяльності через засоби цифровізації (цифрові медіа, відео, графіку і т. д.).

Динаміка креативного розвитку – послідовність змін у здатності до творчості впродовж онтогенезу: від предметної дії до символічної творчості, від гри до художнього мислення.

Дискретна уява – уява, що формується на основі поетапного комбінування окремих частин образів.

Дисонанс у творчості – напруга або внутрішній конфлікт, який виникає в дитини у процесі створення нового, що може стати стимулом розвитку уяви та пошуку рішень.

Дитяча імпровізація – спонтанне творче самовираження дитини в різних видах діяльності (гра, музика, рух, розповідь), що не має наперед заданого плану.

Дитячий егоцентризм – особливий спосіб бачення світу, при якому дитини не виділяє власної позиції в ньому.

Дитячий реалізм – особливий спосіб сприйняття дитиною об'єктів зовнішнього світу, при якому дитина сприймає речі не в їх внутрішніх істотних ознаках, а як такі, що впадають в очі при безпосередньому контакті з ними.

Діалогічна творчість – творчий процес, що розгортається у взаємодії дитини з дорослою людиною або однолітком; заснований на обміні смислами, співпереживанні, співтворенні.

Діяльнісний підхід до дитячої творчості – розуміння творчості як активної, цілеспрямованої діяльності дитини, яка має внутрішні (мотиваційні) й зовнішні (практичні) результати.

Дослідницька поведінка дитини – форма активного пізнання світу, що має творчий характер і проявляється у прагненні експериментувати, ставити запитання, перевіряти гіпотези.

Дотикова образність – використання дитиною тактильного досвіду в образному мисленні, особливо в художній діяльності (ліплення, робота з природним матеріалом).

Дошкільна творча експресія – емоційне, вільне самовираження у творчій діяльності дитини дошкільного віку, що не обмежене нормами або шаблонами.

Е

Евристика – наука, яка вивчає творчу діяльність, методи, які використовуються у відкритті нового і в навчанні.

Евристичне мислення – тип мислення, який передбачає пошук нових, нестандартних рішень задач; особливо важливе в процесі дитячої гри та експериментування.

Експериментальна діяльність дитини – активна дослідницька взаємодія дитини з предметами і явищами, яка сприяє розвитку креативності.

Експресивні засоби творчості – способи передавання емоційного стану дитини в малюнках, музиці, русі, слові тощо.

Експресивність дитячої творчості – емоційна насиченість і виразність дитячих художніх творів, що часто переважає над формальною точністю.

Емоційна виразність – характеристика дитячих творчих проявів, що виявляється у щирості, безпосередності, силі емоційного впливу.

Емоційна креативність – здатність до створення нових і незвичних емоційних реакцій або емоційно забарвлених образів.

Емоційна регуляція в творчості – здатність керувати емоційним станом під час творчого процесу, що впливає на продуктивність і якість результатів.

Емпатія в творчості – здатність дитини переживати і відтворювати почуття інших у художньому образі чи творчому акті.

Естетичне оцінювання – здатність дитини оцінювати естетичність творів мистецтва.

Етапи творчого процесу дитини – послідовні фази створення творчого продукту (підготовка, визрівання, осяяння, реалізація), адаптовані до вікових особливостей дитини.

Ж

Жанрова різноманітність дитячої творчості – варіативність форм художньої діяльності (казка, пісня, вірш, оповідання, малюнок), що проявляється у вільному виборі дитиною засобу самовираження.

Жанрове мислення – здатність дитини осмислювати зміст та структуру певного жанру (казка, байка, комікс) у процесі творчої діяльності.

Жестово-моторна експресія – невербальні засоби творчого самовираження дитини (жести, міміка, тілесний рух), особливо помітні в театралізованій грі або танці.

Живе бачення дійсності – сприйняття світу дитиною як динамічного, наповненого сенсами й можливостями для перетворення; основа креативного світосприйняття.

Живописна діяльність дитини – одна з форм художньої творчості, що передбачає самостійне створення зображень з використанням фарб, кольору, композиції.

Життєвий досвід у творчості – особистісно значущі враження й знання дитини, які стають змістовою основою її творчих продуктів.

Життєтворчість у дітей – процес активного, насиченого смыслом формування дитиною власного світу, уявних сценаріїв життя, мрій, фантазій.

З

Задача креативного типу – проблема, що не має одного правильного рішення і потребує нестандартного мислення та уяви дитини.

Задоволення від творчості – емоційний стан радості, натхнення, внутрішнього підйому, що супроводжує дитячу творчу активність.

Залучення до творчої діяльності – рівень включеності дитини у процес створення нового; пов'язаний з інтересом, мотивацією, концентрацією уваги.

Запит на самовираження – внутрішня потреба дитини передавати свої емоції, думки, переживання засобами творчості.

Засвоєння творчих зразків – процес ознайомлення дитини з культурними моделями творчості (твори мистецтва, казки, музика), які стають основою для власної креативної діяльності.

Засоби дитячої творчості – матеріали та інструменти, які використовує дитина у художній, ігровій, музичній, літературній діяльності (фарби, глина, конструктори, слова, звуки тощо).

Застосування уяви в діяльності – використання образного мислення дитиною під час гри, малювання, складання історій, конструювання.

Зближення гри і творчості – тенденція до переходу гри в творчу діяльність, коли ігрові дії стають формою художнього чи інтелектуального самовираження.

Змістово-творче наповнення діяльності – наявність особистісного сенсу, внутрішньої мотивації та оригінального задуму в дитячій творчості.

Знаково-символічне мислення – здатність оперувати символами, знаками, абстрактними образами; важливе для образотворчої та мовленнєвої творчості дитини.

Зонування творчої активності – просторово-часова організація середовища для стимулювання різних форм дитячої творчості (ігрова зона, куточок малювання, зона театру тощо).

Зорове уявлення – компонент образного мислення, що дозволяє дитині створювати й маніпулювати в уяві візуальними образами.

Зосередженість у творчості – вміння дитини утримувати увагу на творчому завданні, що важливо для формування результативної креативної діяльності.

Зростання творчого потенціалу – поступове розширення можливостей дитини у створенні нових ідей, образів, рішень у різних видах діяльності.

Ігрова креативність – форма творчості, яка виявляється у процесі гри (здатність створювати нові сценарії, персонажів тощо).

Ігрова творчість – вид творчої активності, що реалізується в умовних ситуаціях, сюжетах і ролях; важлива для формування уяви, креативності, мовлення та соціального досвіду дитини.

Ідентифікація з героєм – психологічний механізм, через який дитина у творчій діяльності (у грі, казці, малюнку) проектує на вигаданого персонажа власні почуття, досвід і прагнення.

Індивідуальний стиль творчості – унікальні особливості способів, засобів і форм дитячого самовираження в художній чи інтелектуальній сфері.

Інкубація – етап у творчому процесі, коли людина свідомо відходить від активного вирішення проблеми, при цьому проблема продовжує аналізуватися на підсвідомому рівні.

Інноваційне мислення – здатність дитини продукувати нестандартні, новаторські ідеї, орієнтовані на зміну або вдосконалення реальності.

Інсайт – етап творчого процесу, який виявляється у раптовому усвідомленні вирішення творчої проблеми.

Інтерес до творчої діяльності – внутрішній мотив, що спонукає дитину до участі у творчих формах активності; пов'язаний з емоційним задоволенням і бажанням самореалізації.

Інтерпретація дитиною образів – суб'єктивне трактування або пояснення створених нею образів (у малюнках, казках, іграх); важливий аспект розвитку символічного мислення.

Інтуїція – знання, яке людина набуває поступово і при цьому не усвідомлює, якими засобами і шляхами це відбувається.

Інфантильна уява – форма уяви, що характерна для дошкільного віку; відзначається емоційністю, фантастичністю, легким переходом між реальністю й вигаданим.

Інформаційна відкритість дитини – здатність до сприйняття нових знань, готовність до творчого опрацювання отриманої інформації.

Імпровізація – спонтанна творча дія без попередньої підготовки, характерна для музичної, театральної, словесної творчості; сприяє свободі самовираження дитини.

Історії, створені дитиною – вербальний продукт дитячої уяви, в якому виявляються особистісні особливості, рівень мовлення, креативність і емоційний досвід.

«Їхня» творчість (переживання творчості іншої людини) – здатність дитини до емоційного включення, співпереживання й натхнення, коли вона спостерігає або слухає твори інших (музику, казку, виставу).

К

Казкотерапія – метод психологічного впливу, що базується на використанні казки як засобу пізнання, інтерпретації та трансформації дитячого досвіду.

Канонічність образів – тенденція дитини відтворювати знайомі схеми, шаблони у творчій діяльності, що обмежує або стимулює розвиток креативного мислення залежно від умов.

Каракулі – графічні сліди, які залишає палець, олівець, фломастер, або будь-який інший предмет на поверхні листу паперу, столу і т. д.

Картина світу дитини – сукупність уявлень, образів, оцінок та емоцій, які формуються в результаті її досвіду і виявляються у творчих проявах.

Ключові ідеї дитячої творчості – центральні образи або мотиви, що домінують у творі дитини та відображають її внутрішні переживання або інтереси.

Когнітивна гнучкість – здатність дитини змінювати способи мислення й адаптуватися до нових ситуацій у процесі творчої діяльності.

Когнітивна допитливість – пізнавальна активність, яка проявляється у прагненні дитини до дослідження, відкриття нового, зокрема через творчі практики.

Когнітивна евристика – ментальні стратегії, які дитина використовує для вирішення творчих завдань без прямого логічного аналізу.

Когнітивна перебудова – зміна способу сприйняття або мислення в процесі створення нового образу або розв'язання творчої задачі.

Колективна творчість – форма взаємодії дітей, у якій створюється спільний продукт; важлива для розвитку комунікативних і соціально-креативних навичок.

Колірна експресія – емоційно-змістовне використання кольору у творчості дитини (особливо в малюнках), що відображає її внутрішній стан.

Комбінаторне мислення – здатність до створення нових комбінацій відомих елементів у творчості (термін часто вживається в контексті теорії творчості Г. Альтшуллера).

Конвергентне мислення – мислення, при якому людина прагне знайти одне єдине вірне рішення задачі, після чого припиняє процес розв'язування даної задачі.

Креативна активність – спрямованість дитини на самостійне продукування нових ідей, образів, форм поведінки; інтегрує мотиваційні, емоційні й когнітивні компоненти.

Креативна грамотність – здатність дитини усвідомлено використовувати креативні інструменти (мислення, уяву, експериментування) у навчанні, спілкуванні та самовираженні.

Креативна резистентність – здатність дитини прагнути до творчості та розвивати власні творчі здібності незважаючи на критику та невдачі.

Креативна самоефективність – віра людини у свою здатність бути творчою особою.

Креативний ресурс – сукупність внутрішніх та зовнішніх ресурсів, які дитина може використати для творчого самовираження.

Креативність – творчі можливості (здібності) людини, які виявляються у мисленні, почуттях, виконанні окремих видів діяльності.

Культурно-історичні детермінанти творчості – вплив соціокультурного контексту, традицій, норм і цінностей на розвиток дитячої творчої уяви.

Л

Лабільність емоційна – психофізіологічна властивість, що характеризує змінність емоційних станів дитини; може посилювати або ускладнювати процес творчого самовираження.

Латентна креативність – прихований творчий потенціал, який не проявляється явно у поведінці дитини, але може активізуватись за сприятливих умов.

Лексична творчість – здатність дитини створювати нові слова, образні мовні конструкції або мовні ігри; важливий компонент мовленнєвої креативності.

Ліричне самовираження – вияв емоційно-чуттєвих переживань у творчості дитини, зокрема в малюнках, оповідях, музиці чи танці.

Локус контролю – індивідуальне уявлення дитини про джерело контролю над подіями; внутрішній локус пов'язується із більшою незалежністю та відкритістю до творчості.

Лонгітюдне дослідження креативності – тривале вивчення розвитку творчих здібностей у дитини впродовж певного вікового періоду.

М

Масштабність фантазії – здатність дитини створювати великі, розгорнуті уявні конструкції або історії, які виходять за межі звичайного сприймання.

Метакогнітивна креативність – здатність розмірковувати про власні творчі здібності.

Метафорична гнучкість – здатність дитини створювати та використовувати метафори для вираження складних ідей та емоційних переживань.

Метафоричне мислення – тип мислення, що передбачає здатність бачити схожість між далекими за змістом об'єктами; важливий елемент творчого мислення дитини.

Механізми творчості – психологічні процеси, що забезпечують виникнення творчих ідей: асоціації, уява, інтуїція, аналіз і синтез тощо.

Мислення дивергентне – мислення, що орієнтоване на пошук багатьох можливих рішень або варіантів відповіді на проблему; ключова характеристика креативності.

Мислення образне – здатність мислити візуальними, чуттєво-конкретними образами; провідне у молодшому дошкільному віці й важливе у творчій діяльності дітей.

Мистецьке самовираження – форма прояву емоцій, переживань, уявлень дитини в образотворчості, музиці, театрі чи танці.

Моделювання уявне – створення дитиною нових образів або ситуацій на основі уяви; пов'язане з сюжетно-рольовими іграми та творчим мисленням.

Модуль гри-творчості – структурний елемент педагогічної програми, що включає творчу гру як засіб розвитку креативності.

Мотив самовираження – внутрішній мотив, що спонукає дитину до творчості з метою вираження себе, своїх думок і переживань.

Мотивація креативна – система внутрішніх спонукань до творчої активності, пов'язаних із задоволенням від процесу створення чогось нового.

Музикотерапія дитяча – форма арттерапії, що використовує музику як засіб розвитку емоційної сфери та творчої уяви в дітей.

Мультисенсорне стимулювання творчості – метод впливу на творчу активність дитини через одночасне використання різних сенсорних каналів: зору, слуху, дотику тощо.

Н

Навички творчого мислення – набір умінь, які забезпечують здатність до генерації нових ідей, нестандартного вирішення проблем і образного мислення.

Народна творчість дитяча – форма творчості дітей, що заснована на елементах національної культури, фольклору та традицій.

Нарративна творчість – форма творчої діяльності, що полягає у створенні оповідних текстів, історій, казок, які відображають уявний світ дитини.

Натхнення дитяче – внутрішній психічний стан, що викликає підвищену творчу активність, емоційний підйом і спонтанність у творчості.

Нейродинаміка творчості – дослідження змін у мозковій активності, які супроводжують творчий процес у дітей.

Нейропластичність – властивість мозку змінювати структуру і функції у відповідь на новий досвід, що підтримує розвиток творчих здібностей.

Нестандартне мислення – здатність розглядати ситуації й проблеми з нових, неочікуваних позицій, прагнення уникати шаблонних рішень.

Нестійкість уваги у творчому процесі – характерна особливість дитячої творчості, що виявляється у частих переключеннях уваги між різними видами творчої діяльності.

Нижчий рівень творчої активності – період або стан, коли творча діяльність дитини знижується, може бути пов'язаний із втомою, тривогою або нестачею стимулів.

О

Обдарованість – високий рівень розвитку однієї чи декількох здібностей дитини, що забезпечує її успішність у соціально-значущих видах діяльності.

Образне мислення – тип мислення, що базується на уявленнях, образах і візуалізації, важливий для розвитку творчості у дітей.

Обробка інформації у процесі творчості – психічні процеси аналізу, синтезу та трансформації інформації під час створення нового продукту.

Операційний рівень творчості – ступінь розвитку навичок та технік, що використовуються дитиною під час творчого процесу.

Оптимальний рівень складності – баланс між доступністю і викликом завдання, що стимулює творче мислення у дітей.

Організація творчого середовища – створення сприятливих умов для розвитку творчих здібностей дитини.

Оригінальність – здатність генерувати нові творчі ідеї.

Особистісна креативність – індивідуальна здатність дитини до оригінального і нестандартного мислення та творчої діяльності.

Оцінка творчої діяльності – процес аналізу та судження про якість і оригінальність дитячих творчих продуктів.

П

Педагогічна підтримка творчості – система заходів, спрямованих на розвиток та стимуляцію творчого потенціалу дитини.

Перебудова мислення – процес зміни раніше сформованих уявлень і підходів у творчій діяльності.

Пізнавальна активність – рівень зацікавленості дитини у пізнанні світу, що сприяє розвитку творчості.

Позитивна мотивація – внутрішній стимул до творчої діяльності, який ґрунтується на зацікавленості та задоволенні від процесу.

Прагнення до самовираження – внутрішня потреба дитини виражати себе через творчість.

Проблемна ситуація – умова або завдання, що викликає потребу у творчому пошуку рішення.

Провокативне навчання – метод стимулювання творчості шляхом створення нестандартних ситуацій і завдань.

Продуктивне мислення – тип мислення, орієнтований на створення нових ідей і рішень.

Профілактика творчих блоків – заходи, спрямовані на подолання перешкод у творчій діяльності дитини.

Процес творчості – послідовність психічних та поведінкових актів, що забезпечують створення нового продукту.

Р

Рентгенівський стиль – особливий спосіб зображення об'єктів, уособлений у малюнках дошкільників. У зображеннях представлені ті деталі, які не можуть бути видимі для спостерігача певного дійства. Цей стиль є наслідком реалізму дитини та труднощами зображення трьохмірного простору на двомірному листі паперу.

Репродуктивне мислення – тип мислення, що базується на відтворенні вже відомих знань і навичок.

Ресурси творчості – внутрішні та зовнішні чинники, що підтримують й стимулюють творчу діяльність.

Рефлексія творчої діяльності – процес усвідомлення і аналізу власного творчого досвіду.

Реципрокні відносини – відносини між півкулями мозку, при яких активація ділянки однієї півкулі викликає зниження активності відповідної ділянки мозку іншої півкулі.

Робота з творчими блоками – методи подолання перешкод у процесі творчості.

Розвивальне навчання – навчання, спрямоване на розвиток творчих здібностей та креативного мислення.

Розвиток мотивації творчості – формування внутрішнього стимулу до творчого підходу у діяльності.

Розвиток уяви – процес формування здатності створювати образи і концепції, що не пов'язані безпосередньо з реальністю.

Розподіл уваги у творчій діяльності – здатність одночасно концентруватися на кількох аспектах творчої діяльності.

Розумова гнучкість – здатність швидко змінювати підходи до вирішення творчих завдань.

Розширення меж мислення – подолання шаблонів і стереотипів у творчості.

Рольова гра – метод, що сприяє розвитку творчості через моделювання різних соціальних ситуацій.

Романтичне сприйняття світу – особливий тип мислення, який посилює емоційне забарвлення творчого процесу.

С

Саморегуляція творчої діяльності – здатність керувати власним творчим процесом і контролювати результати.

Свідомий вибір творчих стратегій – усвідомлене використання різних методів для створення нового продукту.

Світоглядні особливості творчої дитини – унікальна система цінностей і переконань, що формуються через творчість.

Сенситивний період – обмежений період часу формування тієї, чи іншої психологічної функції при умові обов'язкового впливу специфічних зовнішніх чинників.

Сенситивні періоди у розвитку творчості – вік, коли дитина найбільш сприйнятлива до творчого навчання та стимулювання

Сенсорна інтеграція – здатність організму узгоджувати інформацію з різних органів чуття під час творчої діяльності.

Сенсорний розвиток – розвиток властивостей психічних процесів відчуття і сприйняття у дітей, важливий для творчої діяльності.

Середовище підтримки творчості – умови, за яких дитина отримує сприяння та підтримку для розвитку творчих здібностей.

Система творчих здібностей – сукупність різних психічних процесів, що забезпечують творчий потенціал дитини.

Соціалізація через творчість – процес інтеграції дитини у суспільство за допомогою творчої діяльності.

Соціальні умови розвитку творчості – зовнішні чинники, що сприяють або перешкоджають розвитку дитячої творчості.

Сприйнятливості до нових ідей – здатність дитини відкриватися до оригінальних рішень та нестандартних підходів.

Сприйняття образу – процес усвідомлення і розуміння візуальних, звукових та інших образів у творчості.

Спрямованість особистості – внутрішні мотиви, що визначають прагнення дитини до творчої діяльності.

Стадія каракуль або кінестетичний малюнок – перша стадія розвитку малюнку дитини, при якій вона вчиться спрямовувати власні рухи на папері.

Стадія структурування простору – найбільш високий ступінь розвитку малюнку дитини (присутні засвоєння простору у малюнку, узгодженість щодо організації зображуваних об'єктів).

Стан творчого потоку – психологічний стан повного занурення у творчу діяльність, коли час і навколишнє оточення перестають мати значення.

Суб'єктивний досвід дитини – індивідуальне сприйняття та переживання, що впливають на творчий процес.

Т

Талант – високий рівень обдарованості; видатні природні здібності людини стосовно виконання певного виду діяльності в одній з галузей науки або мистецтва.

Творча активність – прояви ініціативи та ініціювання нових ідей у дитячій діяльності.

Творча гра – ігрова діяльність, що стимулює розвиток фантазії та творчого мислення.

Творча діяльність – діяльність, в якій людина створює нові цінності, не створені раніше.

Творча інтуїція – швидке розпізнавання творчих рішень без свідомого аналізу.

Творча мотивація – внутрішні стимули, що спонукають дитину до творчої активності.

Творча особистість – дитина, яка проявляє унікальність, оригінальність та ініціативність у творчій діяльності.

Творча продуктивність – кількість і якість створених дитиною творчих продуктів.

Творча самореалізація – процес втілення дитячого творчого потенціалу у конкретні результати.

Творча саморегуляція – здатність дитини контролювати і коригувати власний творчий процес.

Творча уява – здатність дитини створювати у своїй свідомості фантастичні образи.

Творче мислення – процес формування нових образів, ідей і рішень у свідомості дитини.

Творче спілкування – взаємодія дітей у процесі спільної творчої діяльності.

Творче уявлення – здатність створювати в розумі образи, що не існують у реальності.

Творчий експеримент – спроба дитини створити щось нове засобами дослідження і пошуку.

Творчий потенціал – внутрішні ресурси дитини, що визначають її здатність до творчості.

Творчий процес – послідовність психічних і поведінкових актів, що ведуть до створення нового продукту.

Творчість – діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття, управлінські інновації тощо).

Трансформаційна творчість – процес творчої діяльності, коли дитина перетворює наявні ідеї та об'єкти на принципово нові засобом їх радикального перетворення.

Ф

Фантазування – процес створення образів уяви, які відсутні у реальності.

Фризова композиція – перша спроба дитини побудувати систему просторових координат, яка організує картину світу, створюваного на папері.

Ш

Шаблонність мислення – стійка звичка використовувати стандартні способи вирішення задач; у дитячій творчості шаблонність може гальмувати розвиток креативності.

Шкільна тривожність і творчість – психологічне поєднання, при якому емоційна напруга у навчальному середовищі обмежує творчу ініціативу дитини.

Шлях до творчої самореалізації – поетапний розвиток дитини як творця, що включає формування образу себе як здібної, вільної, виразної особистості через гру, художню діяльність та спілкування.

Шляхи розвитку дитячої уяви – педагогічно й психологічно обґрунтовані стратегії підтримки фантазії, гри, експериментування та візуалізації у дошкільному та молодшому шкільному віці.

Штучна обдарованість – явище, при якому високі результати творчості дитини є результатом надмірної зовнішньої стимуляції, а не природного інтересу чи індивідуального потенціалу.

Ю

Ювелірна моторика – тонкі рухи пальців і кистей, що беруть участь у творчій діяльності (ліплення, малювання, аплікація), формують точність, послідовність і візуально-просторову уяву дитини.

Юнацька креативність – форма творчої активності, характерна для підліткового та юнацького віку, що пов'язана із становленням особистісної ідентичності, критичності мислення та пошуком нових ідей.

Юнацька фантазія – активний етап розвитку фантазії молодшої людини, що виявляється у створенні цілісних альтернативних світів, персонажів, сюжетів (Ж. Леві-Стросс).

Юнацьке самовираження у творчості – тенденція до реалізації індивідуальності через літературну, художню, музичну чи іншу діяльність, пов'язану з переживанням унікальності власного досвіду.

Юнацьке уявлення про ідеал – створення підлітком внутрішніх образів ідеального героя, вчителя чи митця, що стає основою для творчої ідентифікації в мистецтві, літературі, дизайні тощо.

Юнатська творчість – форма дитячої творчої діяльності, пов'язана з дослідницькими або проектними роботами у сфері природи, біології, що поєднує наукову допитливість із елементами художнього мислення.

Юність як період творчого вибору – фаза розвитку, у якій людина вперше усвідомлено обирає форми самореалізації, експериментує з ідентичностями через творчі ролі та види діяльності (Е. Еріксон).

Я

Якість творчого продукту – показник оригінальності, доцільності, естетичності результату дитячої творчості; залежить від рівня розвитку творчих здібностей і мотивації.

Я-концепція творчої дитини – система уявлень дитини про себе як суб'єкта творчості, що формується під впливом оцінки дорослих, власних успіхів та досвіду самовираження у творчій діяльності.

Яскравість уявлень – інтенсивність і виразність внутрішніх образів, які дитина використовує в художній творчості; пов'язана з емоційністю, образним мисленням, здатністю до творчої імпровізації.

ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Біла І.М. Психологія творчого конструювання в дошкільному віці: монографія. К.: Веселка, 2011. 431 с.
2. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К.: Фенікс, 2014. 137 с.
3. Гаврило О. І., Колишкіна А. П. Психологія дитячої творчості. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. 106 с.
4. Дерев'яно С. П. Психологія дитячої творчості: навчально-методичні рекомендації. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2020. 76 с.
5. Дроздова М. А. Психологія творчості: Навч. посіб. Чернігів: Лозовий В. М., 2012. 247 с.
6. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ, 2023. 424 с.
7. Льїна Н. Психологія творчості та обдарованості. К.: Університетська книга, 2018. 227 с.
8. Каршук Ю.Я. Феномен дитячої обдарованості: сутність, структура, типи та методи діагностики: Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. 65 с.

Додаткова література

1. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том VI: *Психологія обдарованості*. Випуск 15. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 459 с.
2. Бартош О. П. Багатофакторні моделі обдарованості: до проблеми розуміння природи обдарованості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 80, Т. 1. С. 16-23.
3. Біла І. М. Досвід становлення талантів у Японській державі. К.: Інститут обдарованої дитини, 2011. 36 с.
4. Біла І. М. Розвиток художнього сприймання у дошкільному віці. *Практична психологія і соціальна робота*. 2014. № 1. С. 4-8.
5. Богуш А. Мовно-літературна освіта дітей дошкільного віку. *Інноватика у вихованні*. 2022. № 16. С. 6 - 13.
6. Гальченко М. С. Досвід підтримки та розвитку обдарованих дітей у Сполучених Штатах Америки. *Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний науково-методичний журнал*. № 3 (34). К., 2015. С. 77-81.
7. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка. К.: Фірма «Віпол», 1993. 75 с.
8. Гудима О В. Психологічні особливості впливу сімейного виховання на формування креативності у дітей старшого дошкільного

віку. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України* / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Ануфрієвої. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. Вип. 34. С. 80–89.

9. Дитина у сучасному соціопросторі: навч. посіб. / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, К. В. Карасьова [та ін.]; за ред. Т. О. Піроженко. К.- Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.

10. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / Наук. ред. Г. В. Беленька, М. А. Машовець. К.: Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

11. Єрохіна Н. В. Розвиток творчості вихователя у навчально-виховній роботі з дошкільниками. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 7. С. 45–48.

12. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.

13. Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік / За ред. Т. О. Піроженко та ін. Київ: Генеза, 2016. 88 с.

14. Іванова В. Словесна творчість дітей дошкільного віку як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2022. С. 120–128.

15. Іщенко Л. В. Проблема формування творчої індивідуальності дітей дошкільного віку в сучасній педагогічній науці. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 5 (36). С. 9–13.

16. Калініченко Л. М. Формування творчого мислення молодших школярів: генеза ідей українських психологів і педагогів: навч. посібник. К., 2017. 96 с.

17. Калмикова Л., Харченко Н. Особливості розуміння дітьми дошкільного віку переносного значення прислів'їв та ідіом. *Психолінгвістика*. 2018. № 24 (1). С. 149–182.

18. Калмикова Л., Волженцева І., Харченко Н. Без мотиву не буває цілеспрямованої мовленнєвої активності: своєрідність дитячих монологічних висловлювань. *Психолінгвістика*. 2019. № 25 (1). С. 107–146.

19. Каньоса Н. Г. Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості дошкільників: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2015. 188 с.

20. Кардаш І. О. Розвиток творчості дітей дошкільного віку засобами українського фольклору. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2015. № 2 (49). С. 67–71.

21. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с.

22. Киричук В. О. Соціально-педагогічне проектування розвитку обдарованості учня в системі взаємодії учасників навчально-виховного процесу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості: Щомісячний наук.-метод. журнал*. № 6 (37). К., 2015. С. 68–72.

23. Клименюк Ю. М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. Спецвипуск. Вінниця-Київ, 2015. С. 46–50.
24. Ковальчук Ю. М. Обдарованість: від стихії до принципів ідентифікації. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2023. № 2. С. 5-15.
25. Котелянець Ю. Досвід творчості у ранньому онтогенезі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020. № 2. С. 105–112.
26. Котелянець Ю. С. Педагогічні умови формування творчості дітей старшого дошкільного віку в процесі роботи з різними матеріалами. *Науковий Вісник Мукачівського державного університету*. 2020. № 1 (11). С. 143–146.
27. Котелянець Ю., Зубалій А. Театралізовані ігри як засіб розвитку творчості дітей дошкільного віку. *Наукові часописи університету. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2024. Вип. 97. С. 68–72.
28. Куліш Н. М. Соціально-психологічні аспекти роботи з обдарованими дітьми: навч.-метод. посібник. Полтава, 2004. 69 с.
29. Лазарович Н. Обдарованість у дошкільному віці: навч.-метод. посібник. Берегово, 2009. 220 с.
30. Ліпін М. Обдарованість як здатність бути іншим. *Педагогічні інновації*. 2024. № 2. С. 121-131.
31. Лук'янчук Н. В. Рекомендації вчителю для професійної діяльності з обдарованими учнями. *Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний наук.-метод. журнал*. № 2 (45). К., 2016. С. 37–39.
32. Любива В. В. Важливість розвитку творчого потенціалу майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу в умовах модернізації вищої освіти. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. Вип. 22. Львів: ЛНАМ, 2015. № 2 (49). С. 122–127.
33. Максименко Д. С. Різнокольорове дитинство: ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія. К., 2020. 192 с.
34. Мельник М. Ю. Обдарованість: методи діагностики та шляхи розвитку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2024. № 6. С. 1-4.
35. Методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом» / Т. О. Піроженко, О. Ю. Хартман, К. В. Палієнко, М. В. Павленко. К.: Алатон, 2016. 112 с.
36. Мисан І. Психолінгвістичні особливості розвитку аудіювання фразеологізмів у дітей старшого дошкільного віку. *Психолінгвістика*. 2018. № 23 (2). С. 40–50.
37. Михайлова Л. М., Шульга Л. М. Технологія розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. *Молодий вчений*. 2017. № 10 (50). С. 483–487.

38. Міленіна М. М. *Форми роботи з обдарованими дітьми в Австралії. Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний наук.-метод. журнал.* № 5 (36). К., 2015. С. 68–73.

39. Міхалко М. 21 спосіб мислити креативно. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. 400 с.

40. Міхеева О. І., Чубкова О. В. Творчість вихователя сучасного дошкільного закладу як фактор оптимізації педагогічної діяльності. *Молодий вчений.* 2019. № 10 (74). С. 73–76.

41. Міщиха Л. П. Творчий профіль особистості. *Психологічні перспективи.* 2016. Вип. 27. С. 102–113.

42. Новоселецька І. Е. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей дошкільного віку в реаліях євроінтеграційних вимірів. *Молодий вчений.* 2017. № 10.2 (50.2). С. 60–64.

43. *Обдаровані діти – скарб нації: матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року).* Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 574 с.

44. Обдаровані діти: Діагностика та супровід / Упоряд. Т. Червонна. К.: Шк. світ, 2008. 128 с.

45. Одерій Л., Роздимаха А. Розвиток художньої творчості дітей засобами навчання елементам дизайну у контексті психолого-педагогічного супроводу дитинства. *Гуманізація навчально-виховного процесу.* 2020. № 1.

46. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К.: Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

47. Павленко В. В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал]. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся».* Житомир, 2016. Вип. 11. С. 120-131.

48. Паласевич І. Л., Семенов В. І. Мовленнєво-творча діяльність дітей старшого дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2021. Т. 2. Вип. 79. С. 30-34.

49. Панчук Н. П. Психологічні особливості особистості обдарованої дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. *Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / гол. ред. Лабунець В.М.* Вип. 27. Ч. 1. Кам'янець-Подільський, 2019.

50. Пісоцька Л. М. Особливості формування художньої творчості дітей 4-5 років засобами малювання в умовах ЗДО. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя.* 2022. № 2. С. 75 – 81.

51. Полевікова О. Б., Макарова А. Т. Загадка як засіб розвитку мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку. *The 2-nd International scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development» (August 4-6, 2021).* 2021. С. 376–380.

52. Половіна О., В'юнник В. «Самовираження» дітей п'ятого віку: реалізація особистісної парадигми в освіті. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 43. С. 122-126.

53. Полубоярина І. І. Музична обдарованість у працях зарубіжних дослідників. *Professional Art Education*. 2020. № 1. С. 17-22.

54. Порядченко Л. Психолінгвістичні особливості продукування опису в дітей 5-6 річного віку. *Психолінгвістика*. 2018. № 23 (1). С. 219-241.

55. Пріма Р., Томашевська І. Феноменологія дитячої творчості: теоретичні аспекти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2022. № 6 (120). С.17- 26.

56. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посіб. К.: Либідь., 2001. 286 с.

57. Семенова Р. О., Музика Л. О., Корольов Д. К. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: монографія / за ред. Р. О. Семенової. К.-Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.

58. Стимулювання творчого сприймання інформації: методичні рекомендації / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова. К.: Інститут психології імені Г. С. Костюка. 2018. 72 с.

59. Тейлор К. Особливості дитячого малюнка. *Практична психологія і соціальна робота*. 2011. № 8. С. 29-39.

60. Теорія та методика дошкільної і початкової освіти: [монографія] / за заг. ред. О. В. Лобової, С. М. Кондратюк. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2023. 512 с.

61. Тестові завдання з курсу «Психологія дитячої творчості»: Посібник для самостійної роботи студентів / Укладач О. О. Стахова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2021. 34 с.

62. Ткаченко Л. І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9-10. С. 32-35.

63. Тодосієнко Н., Андрійців О. Розвиток творчого самовираження дітей дошкільного віку засобами альтернативних прийомів малювання. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. 2024. № 1. С. 43-51.

64. Торба Н. Г. Психологічні аспекти творчого підходу в роботі педагога сучасної професійної школи: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО УМО, 2021. 111 с.

65. Чудакова О. М. Креативність та творчість та їхній розвиток у дитини. *Актуальні проблеми психології*. 2022. Т. 6. Вип. 22. С. 161-172.

66. Шелестова Л. В. Методи діагностики креативності дошкільників у сучасному дошкільному навчальному закладі. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 11 (30). С. 38-43.

67. Яланська С. П. Психологія творчості: навч. посіб. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. 180 с.

68. Ярощук Л. Г. Креативність як компонент творчого потенціалу особистості майбутнього школяра. *Вісник Дніпропетровського університету імені А. Нобеля*. Серія : Педагогіка і психологія. Дніпро: Університет імені А. Нобеля, 2016. № 2 (12). С. 128-133.

69. Яценко Т. В. Сучасний стан досліджень проблеми обдарованості дошкільників в Україні. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 28. С. 692–702.

70. Яценко Т. В. Дитяча психологія з психологією дитячої творчості. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів. Кременчук: ПП «Бітарт», 2020. 42 с.

Інформаційні ресурси

1. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К.: Фенікс, 2014. 137 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309053.pdf> (дата звернення: 30.05.2025).

2. Гаврило О. І., Колишкіна А. П. Психологія дитячої творчості: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2023. 105 с. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/301f5b20-2569-49bf-b8ee-34e8bd6d6275> (дата звернення: 30.05.2025).

3. Дерев'янка С. П. Психологія дитячої творчості: навчально-методичні рекомендації. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2020. 76 с. URL: <http://surl.li/xfukik> (дата звернення: 30.05.2025).

4. Інститут обдарованої дитини НАПН України. Відділ діагностики обдарованості. URL: https://naps.gov.ua/ua/structure/institutions/gifted_child/ (дата звернення: 30.05.2025).

5. Карпюк Ю.Я. Феномен дитячої обдарованості: сутність, структура, типи та методи діагностики. Івано-Франківськ, 2015. 65 с. URL: <http://surl.li/kemli> (дата звернення: 30.05.2025).

6. Яланська С. П. Психологія творчості [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/5570> (дата звернення: 30.05.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

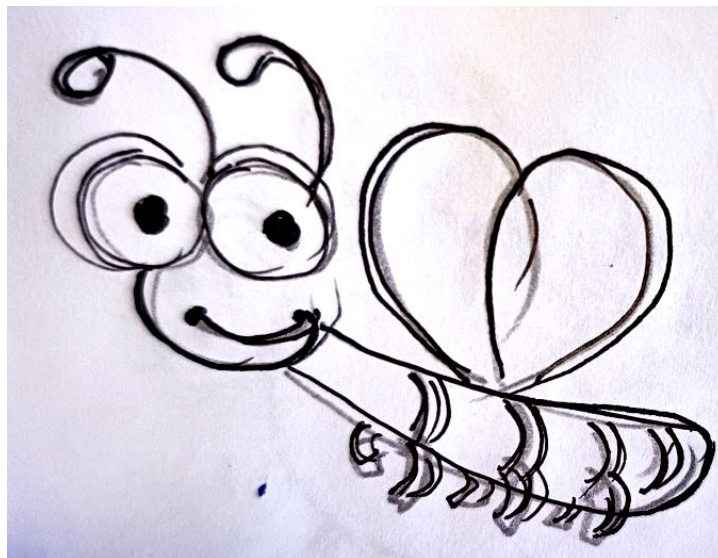
ОРІЄНТОВНА СХЕМА ХАРАКТЕРИСТИКИ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

1. Загальні відомості про дитину (прізвище, ім'я, ДНЗ, група, скільки років виховується в цій групі, ДНЗ).
2. Фізичний стан (як часто хворіє, на які хвороби, чи має фізичні вади, який стан працездатності).
3. Темп роботи на заняттях.
4. Особливості пам'яті (здатність утримувати інформацію в пам'яті; чи швидко запам'ятовує; повільно, механічно, логічно; чи знає вірші).
5. Особливості мислення (розуміє суть оповідання, умову завдання, встановлює причинно-наслідкові зв'язки, вміє узагальнювати, робити висновки)
6. Особливості мовлення дитини (словниковий запас, граматична правильність, здатність зв'язано і послідовно висловлювати свої думки, мовні порушення).
7. Широта знань про навколишню дійсність.
8. Особливі здібності дошкільняти (малює, співає, декламує тощо).

9. Особливості уяви за критеріями створення образів фантазії.
10. Здатність до навчання (за вивченням рівня наукованості з кожного завдання).
11. Ієрархія мотивів дитини.
12. Стан ігрової діяльності дошкільняти.
13. Дисциплінованість (поведінка на заняттях, в повсякденному житті; найтиповіший стан; збудливий чи гальмівний).
14. Риси характеру (працьовитість, лінощі, щирість, грубість, впертість, агресивність, егоїзм, замкненість, стриманість).
15. Взаємини з дітьми (має товаришів, конфліктує з дітьми, причини конфліктів).
16. Взаємини з дорослими.
17. Умови сімейного виховання (освіта батьків, присутнє чи ні емоційне заохочення, підбадьорювання дітей до інтелектуальної діяльності, формуються чи ні у дітей ще не потрібні в цьому віці уміння та навички, кількість дітей в сім'ї, «інтелектуальна атмосфера в родині»).
18. Умови суспільного виховання (кількість дітей у групі, чи є «психічна інтелектуальна стимуляція» при спілкуванні дорослих і дітей, «інтелектуальний клімат групи», можливість проведення індивідуальних занять з дітьми, чи є багате предметно-просто рове середовище для стимулювання різноманітної діяльності дитини, чи є атмосфера доброзичливості і турботи, особистісно орієнтована навчально-виховна система, толерантність, креативність у педагогів.

Джерело:

Обдаровані діти: Діагностика та супровід / Упоряд. Т. Червонна. К.: Шк. світ, 2008. С. 49–50.

МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

Діагностика дивергентного мислення
(модифікація О. Є. Тунік, Д. Б. Богоявленської, Т. О. Барішевої)

1. Заголовок для твору

Завдання: придумати назву.

Матеріал: художній текст (музичний, художній, літературний твір тощо).

2. Варіанти закінчень

Завдання: скласти декілька варіантів закінчень речення, байки, казки, музичної фрази, поетичного рядка і т.д.

3. Контекст

Завдання: придумати сценарій поведінки персонажа (героя казки) у різноманітних ситуаціях, контекстах.

4. Висновок

Завдання: перерахувати різні наслідки гіпотетичних ситуацій.

Інструкція: «Уяви, що станеться, якщо тварини та пташки зможуть розмовляти на людській мові.

5. Вирази

Завдання: придумати речення з чотирьох слів, у якому кожне слово починається з вказаної букви.

Інструкція: «Придумайте речення з чотирьох слів, в якому слово починається зі вказаної букви (досліджуваному пред'являються надруковані на листку букви). В...Х...Д...К...»

Приклад: Веселий хлопчик дивиться кінофільм.

Оцінка відбувається в балах за показниками:

- легкість – число запропонованих речень, одне речення – 1 бал;
- гнучкість – число слів, що використовуються один раз, в кожному наступному реченні враховується тільки те слово, яке не вживалось досліджуванним раніше або не наведено у прикладі. Число слів, що використовуються один раз, одне слово – 1 бал.
- осмисленість речень, їх закінченість, правильність граматичної побудови речень (точність);
- оригінальність. Для спрощення підрахунку даних приводиться об'єднаний показник, одне оригінальне речення – 5 балів.

6. Складання зображень

Завдання: намалювати задані об'єкти, користуючись набором фігур.

Інструкція: «Намалюйте визначені об'єкти, користуючись набором фігур: круг, прямокутник, трикутник, на півкруг». Кожну фігуру можна використовувати декілька разів, змінювати їх розміри та положення, але не можна додавати інші фігури або лінії.

На тестовому бланку, що складається з чотирьох квадратів, потрібно намалювати: на першому – ОБЛИЧЧЯ, на другому – ДІМ, на третьому – КЛОУНА, на четвертому – те, що захочеш, назвавши його.

Оцінка. Легкість – гнучкість, де n_1 – число зображених елементів, одна деталь – 0,1 бала; n_2 – число використаних класів фігур, один клас фігур – 1 бал.

Оригінальність: m_1 – число оригінальних малюнків з незвичним використанням елементів, оригінальним їх розміщенням. Один оригінальний малюнок – 5 балів. Один оригінальний елемент – 3 бали.

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ (на матеріалі творчих задач) (І. М. Біла)

I. Задачі на творче сприймання

1. Кружечки

Матеріал: 2 кружечки з білого цупкого картону.

Інструкція проведення: дитині ставиться запитання: «Як ти думаєш, що це може бути? Назви якомога більше уявних предметів, речей тощо». Дорослий фіксує кількість запропонованих варіантів та їхню оригінальність, враховуючи обмежений час для виконання завдання (1 хв.).

2. Ляпки

Матеріал: ляпки фарбами різних кольорів та форм (6 шт.).

Інструкція проведення: завдання являє собою варіант методу Роршаха. Дітям пропонують розглянути кольорові плями й уявити, що це може бути? (1 хв.).

3. Кривульки

Матеріал: намальована (можливо власно) на аркуші паперу безперервна заплутана лінія-кривулька.

Інструкція проведення: дітям пропонують знайти в цих кривулях образи різних об'єктів і зафарбувати (обвести) їх олівцем різного кольору. Варто звернути увагу дітей, що одна лінія може використовуватись у створенні декількох образів. Такими образами можуть бути різні об'єкти, предмети, явища тощо.

II. Графічні задачі

4. Домалюй фігуру

Завдання обране із серії фігурної батареї тестів, розроблених П. Торренсом, й адаптовано відповідно дошкільного віку. Воно передбачає формотворчу діяльність.

Інструкція проведення: дитині дають аркуш паперу, на якому зображено 10 контурів фігур (кіл, квадратів, трикутників), та кольорові олівці й просять її домалювати до них якісь деталі, оригінально зобразити будь-які знайомі об'єкти. Контур, що є у цьому разі предметом-стимулом діяльності, є також засобом вивчення та формування навичок образотворчої діяльності. Дітям дається підказка, що можна представити задум у розфарбованому вигляді, а також передбачається введення обмеження часу (5 хв.). Після закінчення роботи уточнюються та підписуються назви зображень.

5. Контур

Матеріал: форми-контури, аркуш паперу, олівець.

Інструкція проведення: перед дитиною кладуть форму-контур півкола (краплі) і пропонують обвести цю форму та, домалювавши до неї деталі, оригінально зобразити будь-які відомі об'єкти. Дається інструкція: «З допомогою контуру, що має форму півкола (краплі), зобрази усі предмети, які схожі на півколо (краплю) або які можна утворити з його допомогою».

Передбачається введення обмеження часу (5 хв.). Після закінчення роботи уточнюються та підписуються назви зображень.

6. Лінії (невербальний тест Е. П. Торренса)

Матеріал: на аркуші паперу зображено 8 пар паралельних ліній, розміщених у два ряди – по 4 пари в кожному. Проміжок між рядами 5,5 см. Довжина ліній – 5,5 см.

Дитині дається інструкція: «Побудуй якомога більше предметів або сюжетних картинок з кожної пари ліній. Ці лінії становитимуть основну частину зображення. Олівцем додай лінії до кожної пари, щоб малюнок був закінчений. Малювати можна між лініями, над ними, навколо них – будь-де. Зобрази якомога більше предметів або картинок. Зроби їх якомога цікавішими. Придумай назву до кожної картинки».

Час виконання завдання – 5 хв.

7. Неіснуюча істота (рослина, машина, будівля майбутнього).

Матеріал: аркуші з альбому, фарби, пензлики, олівці, фломастери.

Інструкція: придумати, намалювати неіснуючу істоту (рослину, машину, будівлю майбутнього), дати їй ім'я (назву), обґрунтувати її важливість, пояснити функції.

III. Задачі на конструювання з плоских форм

8. Танграм

Матеріал: Танграм – розрізаний на 7 частин квадрат 8x8 см з кольорового картону. У наборі 2 великі, 1 середній і 2 маленькі трикутники, квадрат і паралелограм. На білих стандартних аркушах паперу дітям із цих частин пропонують скласти аплікацію за задумом.

Час виконання завдання становить 1 хв.

Інструкція: «Склади з цих частин зображення, наклеї його на папір, назви свою аплікацію». Конструюючи зображення, дитина може зробити одне складне зображення з усіх частин або кілька простих – з двох-трьох частин у кожному. Найбільш творчим виконанням завдання вважається повне використання усіх частин.

9. Мозаїка з паличок

Інструкція проведення. Вихователь роздає дітям лічильні палички і пропонує викласти з них зображення предмета за власною уявою. Час виконання – 1 хв.

10. Мозаїка (з гальки, насіння)

Інструкція проведення. Дітям пропонують викласти зображення з елементів мозаїки різного кольору (з плоских камінців, різних насінин), об'єднавши їх спільним сюжетом.

11. Геометричний конструктор

Матеріали: картонні геометричні фігури (квадрати, трикутники, круги, прямокутники), різні за розміром та кольором.

Інструкція проведення. З наявного набору скласти площинні зображення за задумом. Час виконання – 5 хв.

12. Сюжет

Матеріал: засушене листя, стебла рослин, альбомний аркуш.

Інструкція: «Склади сюжетне зображення із сухих листків з різних дерев. Дай назву композиції».

Після виконання завдання отримане зображення наклеюють на папір.

На відміну від малюнка, де дитині надається повна свобода у виборі форм втілення задуму, у завданні «Сюжет» вибір форм зображення обмежений, оскільки вони задані природою. Тому це досить складне завдання. Щоб виконати його умову, діти повинні мати певний рівень розвитку зорової уяви, синтетичного мислення, рухливості внутрішніх зорових образів, усього, що є передумовою творчих мисленневих тенденцій.

IV. Задачі на конструювання з об'ємних форм

13. Уявні предмети

Матеріали: паперові прямокутники (круги, квадрати), олівці, фломастери.

Дітям пропонують геометричну фігуру – квадрат (круг, прямокутник). Просять скласти (скрутити) цю фігуру таким чином, щоб отримати будь-які предмети. Для більшої варіативності образів додатково пропонують набори деталей, різних за кольором, формою, розміром.

Інструкція: «Подумайте, що можна зробити з прямокутника (круга, квадрата). Його можна згинати, домальовувати різні деталі, розфарбовувати».

14. Об'ємна скульптура

Матеріал: циліндр (конус, куб), паперові деталі для оформлення, клей, пензлі, олівці, фломастери.

Інструкція проведення. Діти конструюють різні предмети з готових об'ємних форм, зокрема циліндра (конуса, куба) і т. ін. Конструкції доповнюють різними паперовими деталями. Вироби мають відрізнятися оригінальністю, виразністю, естетичністю.

15. Сірникові коробочки

Матеріали: сірникові коробочки.

Інструкція проведення. Експериментатор звертає увагу дітей на коробочки, просить пофантазувати і сказати, що з них можна зробити. Діти складають різні предмети із коробочок, згодом використовуючи їх у сюжетно-рольових іграх.

Час виконання – 3 хв.

16. Конструювання з природного матеріалу

Завдання: використовуючи різні природні матеріали (шишки, каштани, жолуді, черепашки, ячну або горіхову шкаралупу, насіння плодів, мох, пір'я тощо), створити образ-конструкцію за задумом упродовж відведеного для роботи часу (5 хв.)

17. Подарунки

Матеріал: залишковий матеріал – клаптики хутра, пір'я, коркові пробки, поролон, дріт, пластикові стаканчики, пляшки, канцелярське приладдя тощо.

Інструкція проведення. Дітям пропонують розглянути наданий матеріал і виготовити з нього сувеніри, які можна буде дарувати батькам, друзям, знайомим.

Час виконання – 5 хв.

18. Вироби з піску

Матеріали: пісок, вода, лопатки, форми, відра.

Інструкція проведення. Дорослий розповідає дітям про властивості піску, пропонує кожному виступити в ролі скульптора – творця виробів з піску на ділянці дитячого садка. Обговорюються правила роботи з піском, уточнюються задуми. Під час роботи дітям нагадують, що для більшої міцності споруд пісок час від часу треба зволожувати.

V. Евристичні задачки

1. Скоро Новий рік, а ялинкові новорічні іграшки загубилися. Чим можна прикрасити ялинку?

2. Уяви себе майстром «золоті-руки». Що ти виготовиш зі скла (дерева, пластмаси)?

3. Які способи використання газети ти можеш придумати, крім її читання? Що з неї можна зробити?

4. Якщо нема снігу, як можна кататися на санчатах?

5. Як можна використати олівець, книгу (горіх)?

6. Придумайте, що можна зробити зі снігу (паперу, картоплі)?

7. Склади меню з наявних продуктів (огірок, морква, картопля, сметана, м'ясо, капуста, помідор, вишня).

8. Чим можна розкачати тісто, якщо нема качалки.

9. В сосновому лісі жив лісник. Коли йому було сумно, він збирав шишки. Й назбирав їх так багато, що ними можна було заповнити весь залізничний вагон. Що з ними робити, лісник не знав. Як би ти їх використав?

10. Як створити вітер, якщо на вулиці спека?

11. Якщо електрику вимкнуть, з допомогою якого предмета можна освітити кімнату?

12. Зайчиха вирішила влаштувати свято на честь дня народження своєї дочки й задумала спекти печиво різної форми. Вона обійшла всі магазини, але формочок для печива не знайшла. Що може використати Зайчиха для виготовлення печива різної форми?

13. Левенятко захотіло почастувати свою подружку Мавпочку бананами. Але як йому їх дістати, якщо вони висять аж на самій верхівці дерева?

14. «День народження гномика» (автори В. Т. Кудрявцев, Г. К. Уразалієва). Перед дитиною у довільній формі розкладені предмети: шнурочок, маленький іграшковий літачок, хусточка, грудка пластиліну, невелика трубочка, мильниця з милом.

Експериментатор розповідає історію: «В одній кімнаті жили два веселі гномики: один – унизу, на підлозі, а другий – на верхній полиці великої книжкової шафи. Разом погратися вони не могли – занадто велика відстань їх розділяла. У день свого народження гномик, що жив на книжковій шафі, вирішив запросити на свято друга. Але як тому дістатися нагору? Можливо, йому допоможуть речі, які у нас є? Як їх можна використати, щоб гном потрапив на верхню полицю книжкової шафи? Які б з них ти вибрав?»

Обробка даних

Критеріями оцінювання виконання завдань виступають:

1) *продуктивність* (легкість) – фактор, що характеризує швидкість мисленневих дій і визначається загальним числом відповідей, ідей (задумів) виготовлення творчих конструкцій.

За кожний образ, що відповідає завданню, дитина отримує 1 бал, а загальна оцінка за виконання завдання дорівнює кількості задумів. Для того, щоб можна було визначити індивідуальні відмінності продуктивності виконання дитиною завдання, вираховується відносний ранг виконання завдання.

На підставі отриманих даних (орієнтуючись на X серед.) можна визначити, наскільки та чи інша дитина перевищує середні показники, чи, навпаки, якщо показники виконання методики нижчі середнього бала, це свідчить про недостатній рівень розвитку мислення, розуміння, вміння формувати задум та втілювати його;

2) *оригінальність* – характеризує своєрідність мисленневих дій, незвичність підходу до проблеми і визначається числом задумів, що рідко пропонуються, незвичним використанням елементів, оригінальністю структури образу.

Оригінальність виробів, визначається через зворотно-пропорційний показник частоти повторюваності образів. При цьому виділяються стереотипні, оригінальні та особливо оригінальні задуми;

3) *варіативність* – частота використання стратегіальних тенденцій мислення (вміння шукати аналоги, комбінувати, реконструювати образи), що відображає творчий пошук.

Аналіз творчих тенденцій продуктивної діяльності дошкільників включає також оцінку здатності дітей до цілеспрямованого пошуку аналогів, комбінування, реконструювання. Аналогії оцінюються як близькі, коли аналогія передбачає порівняння об'єктів одного типу, одного класу, віддалені – порівняння різних предметів, досить віддалені – порівняння зовсім різних предметів.

Для дослідження здатності дітей до пошуку різних видів аналогій визначається також середня кількість продукованих аналогів різного виду за певною формулою.

Оцінюючи здібність до комбінування, аналізується складність образів-конструкцій, орієнтовний принцип їх побудови (структурний, функціональний, структурно-функціональний). При цьому рівень розвитку стратегіальних тенденцій комбінування визначається за наявністю значимих деталей, що доповнюють основну. Оцінюється кожна деталь образу, предмета, що не повторюється.

Для дослідження й аналізу здатності дітей до комбінуючих дій аналогічно визначається середня кількість випадків комбінування.

Наявність творчого пошуку нових варіантів задуму, відмінних від існуючих, іноді нереальних (наприклад, істоти, приладу), свідчить про реконструюючі тенденції мислення дітей.

Варто зазначити, що дії реконструюючого характеру є найбільш творчими й передбачають використання наявного матеріалу у принципово новій функції, пошук фантастичних варіантів образів, конструкцій.

Здібність дітей до реконструкції визначається за аналогічною формулою;

4) *гнучкість* – відображає здатність пропонувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до інших, використовуючи різноманітні стратегії розв'язування.

Цей показник визначається кількістю різних категорій задумів (світ природи, тваринний світ, людина, техніка тощо). Для визначення категорій можуть використовуватися як самі образи, так і їх назви. Якщо частота застосування категорій по виборці складає один раз, то рівень прояву гнучкості – високий, якщо два – чотири рази, то – середній, а якщо п'ять і більше разів, то – низький.

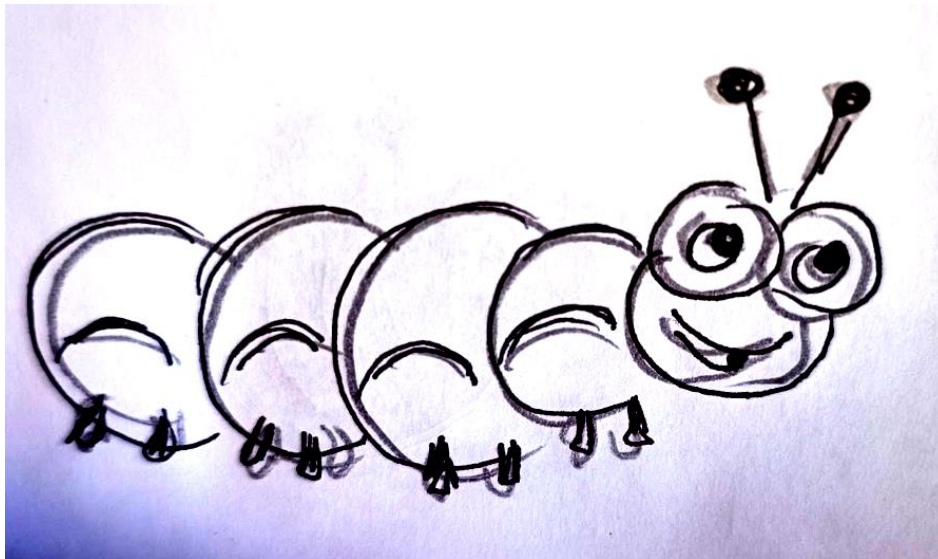
Розвиток мисленнєвої діяльності дітей, їх творчої продуктивної діяльності дозволяє оцінити орієнтовну ієрархічну послідовність становлення творчої діяльності дошкільників: від простого, репродуктивного, продуктивного до творчого рівня.

Перший рівень – простий. Дошкільники, що відносяться до цього рівня, проявляють частіше пасивність та недбалість у виконанні завдання. Їх розуміння завдання неправильне або взагалі відсутнє. Пошукові дії характеризуються спонтанністю та хаотичністю. Серед мисленнєвих дій переважає прийом випадкових дій та підстановок. Готові витвори здебільшого схематичні, без деталей.

Другий рівень – репродуктивний. Ця група дошкільників демонструє часткове, поверхове розуміння творчого завдання. Діти не володіють достатньою саморегуляцією розуміння та навичками планування практичної діяльності. Під час виконання творчих завдань переважають дії наслідування, аналогізування. У їх творчих доробках здебільшого близькі та стереотипні аналогії. Це свідчить про початок зародження у діяльності дошкільників творчих тенденцій.

Третій рівень – продуктивний. Відзначається перевагою у задумах дошкільників мисленневих тенденцій аналогізування. При цьому поширеними є віддалені аналоги (вони виникають при порівнянні різних предметів). Об'єкти зображуються з невеликою кількістю різноманітних деталей, здебільшого за принципом структурного комбінування. Твори цих дітей переважно є оригінальними, повторюються у вибірці лише декілька разів і визначають в цілому посередній рівень розвитку творчої діяльності дітей.

Четвертий – творчий. Діти здатні зосереджуватись на завданні, адекватно розуміти його зміст, їм характерний високий рівень розуміння. Вони самостійно, з легкістю продукують образи, здебільшого складні, створені за принципом структурного, функціонального, структурно-функціонального комбінування. Інколи пропонувані об'єкти використовуються в принципово новій функції, фантастичній, або ж містять нереальні елементи. Виготовлені предмети характеризуються естетичністю та включеністю у певний сюжет. Більшість задумів дошкільників, особливо оригінальні, не трапляються у вибірці та є суб'єктивно оригінальними для самої дитини. На цьому етапі схильність до дій аналогізування, комбінування, реконструювання набуває ґрунтовності та передбачає у перспективі формування стійких стратегіальних тенденцій мисленневої діяльності, навичок творчого мислення.

ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ ЗДІБНОСТЕЙ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(за даними Людмили Дерев'янка)

Завдання 1

Дитина одержує два кола з картону білого кольору.

– Як ти думаєш, що це може бути? Назви якомога більше уявних предметів, речей тощо.

Завдання 2

На аркуші паперу намальовано чотири кола. Дітям пропонується домалювати те, що їм хочеться. Кількість пропонованих варіантів не обмежена.

Завдання 3

Дітям пропонуються частини пилососа. Ставиться питання: придумай, як їх можна використати в іншій комбінації у побуті.

Завдання 4

Дітям пропонується конструктор, в який входять геометричні фігури (квадрати, кола, трикутники, прямокутники, відмінні з кольором і розміром). Фігури при цьому підбираються не довільно, а є частинами розрізаних певним чином квадрата, прямокутника, кола. Пропонується з нього набору скласти зображення птахів, будинків, предметів, тварин, кораблів, машин.

Завдання 5

Дітям пропонують об'ємний будівельний конструктор з циліндрів, кубів, трикутників, призм. Ставиться запитання: «Що можна сконструювати? Спробуй самостійно зібрати якусь конструкцію».

Завдання 6

Дітям пропонують конструктор, елементами якого є 12 скріпок, 4 кнопки, канцелярська гумка, дріт завдовжки 60 см, 2 аркуші паперу. Пропонується сконструювати щось із цих речей.

Завдання 7

Дітям пропонується серія завдань на кмітливість:

- завдання на складання фігур з певної кількості паличок (скласти два різні квадрати із 7 паличок, 2 рівні трикутники з 5 паличок);

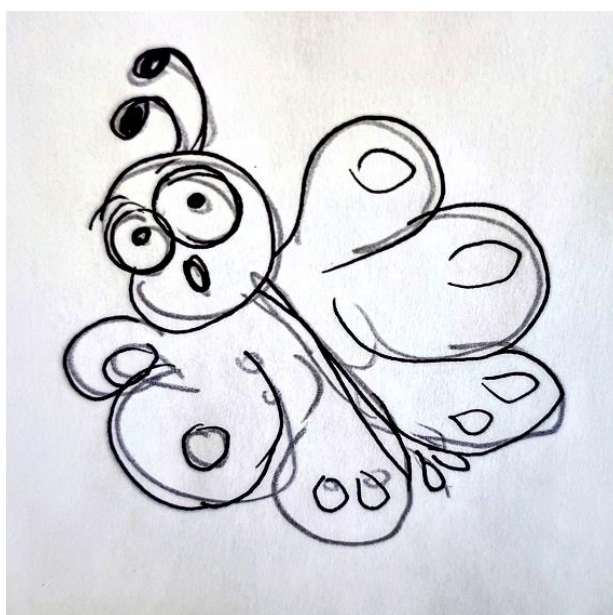
- завдання на зміну фігур, для вирішення яких потрібно зібрати вказану кількість паличок;

- завдання на перекладання паличок для видозміни, перетворення фігури;

- завдання на складання квадрата з певних частин тощо.

Джерело:

Обдаровані діти: Діагностика та супровід / Упоряд. Т. Червонна. К.: Шк. світ, 2008. С. 56-57.

**ТРЕНІНГОВА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ГОТОВНОСТІ
ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ
ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ**

(за О. Єсип)

Виявлення обдарованих і талановитих дітей – це тривалий процес. Обдарована дитина сама собі допоможе, якщо вчитель, психолог – творчий, а навчальний процес – цікавий, різнобічний, результативний. Тому цей семінар-тренінг допоможе молодим практичним психологам розпочати та удосконалювати свою роботу в цьому напрямку.

Мета: ознайомити учасників семінару з системою і змістом роботи з обдарованими дітьми, з веденням документації з основних напрямків діяльності практичного психолога, з діагностичним мінімумом, активізувати знання про індивідуальні особливості обдарованих дітей.

Матеріали: нормативні документи, бейджики, папір, фло-мастери, таблиці, картинки для колажу, ватман.

ВСТУП

Учасники вибирають кольорові бейджики, сідають по колу, пишуть своє ім'я.

Вправа «Самопрезентація – знайомство»

Мета: знайомство учасників одне з одним, створення сприятливої емоційної атмосфери схвалення і довіри у спілкуванні.

Тренер вітає учасників. Кожен заповнює листок з міні-анкеткою. Потім тренер представляє по черзі кожну відповідь одного з учасників, а інші члени групи визначають, про кого мова, знайомлячись таким чином з іншими.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Тренер. Ми дізналися про вас багато цікавого, ваші позитивні і негативні риси, про те, що ви цінуєте в людях, які людські риси вам не подобаються, що любите читати, яку музику слухати, які страви готувати й куштувати, з ким або з чим себе ототожнюєте. Дякую!

Ось такими ж допитливими і товариськими є обдаровані діти, але вони – дуже емоційні натури, з багатою фантазією, уявою.

Обдарована дитина виділяється серед своїх однолітків яскраво вираженими успіхами в досягненні результатів на якісно високому рівні, вищому за умовний «середній». І якщо результати цієї діяльності будуть ще і оригінальними, тоді можна говорити про творчу обдарованість. – Які ж індивідуально-психологічні особливості властиві обдарованій дитині, як відрізнити її від інших однолітків?

Вправа «Портрет обдарованої дитини»

Мета: актуалізувати знання про індивідуально-психологічні особливості обдарованих дітей. Тренер пропонує кожному учасникові тренінгу назвати і потім записати на плакаті індивідуально-психологічні особливості обдарованої дитини.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

Тренер. Я хочу вас ознайомити з системою роботи практичного психолога з обдарованими учнями. Система роботи навчальних установ з обдарованими учнями має такі основні напрямки:

- виявлення і обстеження обдарованих дітей;
- соціально-психологічне забезпечення реалізації програми «Обдаровані діти»;
- створення умов для розкриття і реалізації потенційних можливостей дітей;
- створення колективу вчителів, вихователів, готових працювати з обдарованими дітьми;
- моральне і матеріальне стимулювання саморозвитку обдарованих дітей.

Робота з обдарованими і здібними дітьми вимагає цілеспрямованого ґрунтовного психологічного забезпечення, яке адміністрація, колектив вчителів і вихователів здійснює під керівництвом практичного психолога. А саме:

- психодіагностика;
- консультування;
- корекційна і розвивальна робота;
- психологічна просвіта.

Робота з психологічного супроводу програми починається з психологічної просвіти всіх учасників навчально-виховного процесу.

- На які теми ви б хотіли виступити перед педагогічними працівниками, батьками?

- Щоб потрібно їм розповісти про обдарованих дітей, їхнє навчання і виховання?

Ділова гра «Таємниця для всіх»

Мета: розвивати уміння складати плани заходів психологічної просвіти.

Учасники тренінгу діляться на 3 групи, формують тему, складають план заходів щодо проблеми обдарованості, а потім її презентують для інших учасників тренінгу.

Це може бути семінар, конференція, усний журнал, виступ на педраді, батьківських зборах і т.д. Потім групи презентують свої проекти.

Тренер пропонує свій варіант тематики заходів з усіма учасниками навчально-виховного процесу з психологічної просвіти.

Тренер. Для пошуку і виявлення потенційних можливостей дітей проводяться співбесіди, діагностика учнів. За результатами досягнень учнів на конкурсах індивідуальної діагностики складається банк обдарованих дітей. Таким чином, засновано складання банку обдарованих учнів. Діти, інформацію про яких розміщено у банку даних, регулярно проходять індивідуальне тестування за діагностичним, мінімумом, на основі якого складаються індивідуальні картки, програми розвитку обдарованих дітей.

Тренер. Завдання психолога – не тільки виявити обдаровану дитину, але і розвивати її творчі здібності. Творчу сферу ми вивчаємо за допомогою методики Торренса.

Ділова гра «Прояви свою творчість»

Мета: розвивати уміння проводити інтерпретацію малюнків тесту. Учасникам тренінгу надаються по 2 малюнки зі стимульного матеріалу методики Торренса. Пропонується домалювати їх і дати оригінальні назви. Потім учасники розповідають про те, що вони намалювали, і визначається найоригінальніший малюнок.

Тренер. Мало тільки виявити обдарованих дітей, потрібно допомогти їм розвинути свої здібності. Тому важливою в діяльності практичного психолога є корекційно-розвивальна робота. Це можуть бути: тренінги з розвитку комунікативних, організаторських здібностей, а також вправи та ігри на розвиток пам'яті, уваги, уяви, фантазії, розвитку оригінальності, швидкості вирішення проблем.

Гра «Цеглина»

Мета: розвивати оригінальність мислення, фантазію, уяву, ділову активність. Учасникам пропонується протягом 5 хв придумати

якнайбільше способів застосування і використання певного предмета. Потім учасники з найбільшою кількістю способів застосування цього предмета зачитують свої варіанти. Інші уважно слухають і додають свої відповіді.

Тренер. Одним зі складних напрямків роботи з обдарованими дітьми є консультування учасників навчально-виховного процесу. Воно може бути груповим (найчастіше тематичним, із загальних питань і проблем) та індивідуальним.

Найчастіше трапляються:

- проблеми в комунікативній сфері;
- перевантаження різними видами діяльності;
- завищені вимоги з боку дорослих;
- неадекватна самооцінка і невпевненість у поведінці;
- незадоволеність результатами своєї діяльності.

Вирішуючи будь-яку з цих проблем, потрібно консультувати не тільки дитину, але і всіх, хто її оточує: вчителів, вихователів, батьків.

Ділова гра «Дай пораду».

Мета: виробляти навички надання рекомендацій із заданої проблеми.

Хід гри: Учасники діляться на 3 групи. Кожна отримує аркуш із проблемою і розробляє рекомендації, як її вирішити. Тренер знайомить учасників семінару з рекомендаціями, порадами:

- для батьків з виявлення, розвитку і виховання обдарованої дитини в сім'ї;
- для класних керівників, вихователів по роботі з обдарованими дітьми.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Вправа «Колаж»

Мета: узагальнити всі знання, які психологи отримали на семінарі.

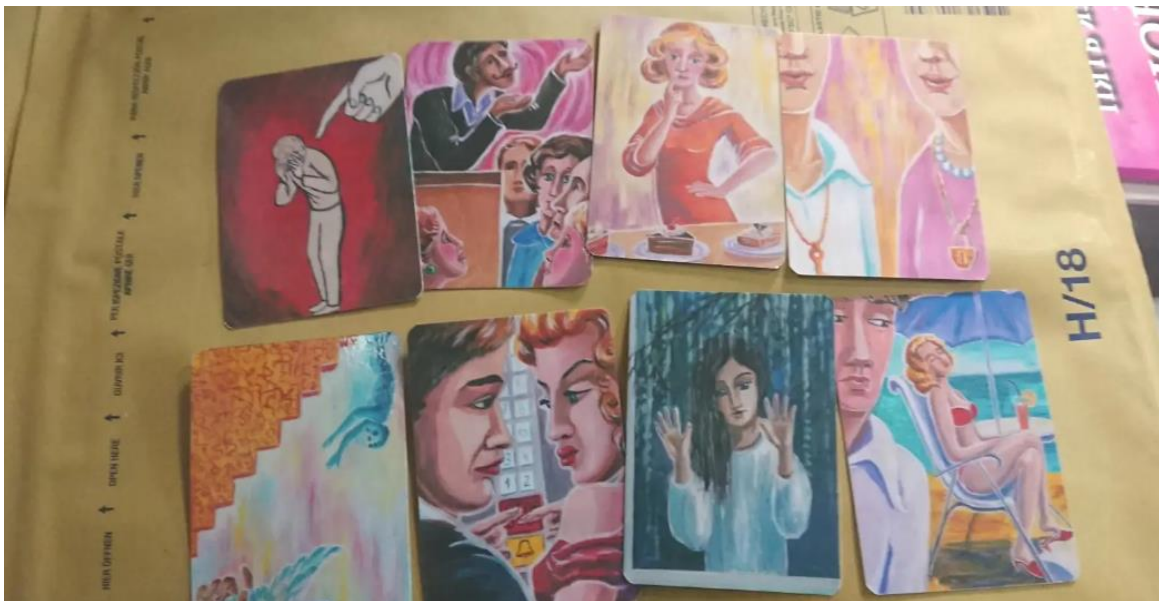
Хід гри: Учасникам пропонується об'єднатися в 3 групи і висловити свої враження від роботи за допомогою складання колажу з кольорових картинок, слоганів, а потім презентувати свої роботи.

Джерело:

Обдаровані діти: Діагностика та супровід / Упоряд. Т. Червонна. К.: Шк. світ, 2008. С. 98-103.

РОЗВИТОК ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ ЗАСОБАМИ МЕТАФОРИЧНИХ АСОЦІАТИВНИХ КАРТ

Метафоричні асоціативні карти «Емоції» (К. Довлатова)

Стимульний матеріал

У колоді 160 карт (80 карт-рамок розміром 11x9 см і 80 карт із зображеннями розміром 9x6,5 см).

Карти «Емоції» складаються з двох колод: в одній колоді – карти з назвами різних емоцій і станів, у другій – карти із зображеннями різноманітних ситуацій і відчуттів, які могли викликати ці емоції та стани. Усього можлива 6561 комбінація карт із цих двох колод.

Застосування

Гра в карти «Емоції» допомагає розвивати свою емоційну чутливість і вміння відчувати емоції іншої людини.

Велика кількість поєднань картинок і слів стимулює уяву та чутливість гравців і розвиває їхній емоційний і творчий потенціал.

З цими картами можна складати історії, розвивати здібності до спілкування та творчого самовираження, розвивати навички самопізнання.

Метафоричні асоціативні карти «Я і все-все-все» (Камілла Крюгер)

Стимульний матеріал

У колоді 50 карт; брошура з техніками щодо використання карт.

Персонажі комплекту карт – діти.

Зображення на метафоричних картах позитивні; серед них немає сюжетів, які однозначно були би сприйняті дітьми як негативні та драматичні.

У наявній брошурі наведено описи 34 варіантів роботи з цією колодою.

Застосування

З метафоричними картами дітям можна запропонувати складати історії, що сприятиме розвитку творчих здібностей.

Метафоричні асоціативні карти «Лялька ЛАДна моя» (С. Ольфіренко)

Стимульний матеріал

Колода складається із карток з зображеннями слов'янських ляльок-мотанок.

На зворотньому боці кожної картки є назва й опис значення кожної ляльки.

Колода умовно розділена на дванадцять частин, які є віковими етапами в житті людини, на кожному з яких зазначені певні завдання для розкриття внутрішнього потенціалу. На картках присутні жіночі та чоловічі образи.

Застосування

З метафоричними картами дітям можна запропонувати різноманітні ігри та вправи, які передбачають вигадування казок, історій, що сприятиме розвитку дитячих творчих здібностей.

Варіанти вправ

Вправа «Про що мріє Лялька»

1. Дитині пропонується обрати одну карту й розповісти, про що мріє лялька, зображена на карті.

2. Перегорнувши карту, необхідно запропонувати дитині прочитати призначення ляльки.

3. Далі дитині пропонується відповісти на питання:

– Що радить лялька?

– Які саме дії треба виконати для здійснення мрій і планів уже сьогодні, завтра, на цьому тижні?

Метафоричні асоціативні карти «Он» («Ох»)

Стимульний матеріал

Карти «Ох» складаються з двох колод, в кожному з яких входить 88 карт: перша колода складається з карток з назвами різних життєвих ситуацій, друга з карт із зображеннями, які розкривають можливий зміст цих ситуацій.

Застосування

З метафоричними картами дітям можна запропонувати скласти історії, що сприятиме розвитку їх уяви та творчих здібностей.

ПСИХОЛОГІЯ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ ТА ОБДАРОВАНОСТІ: КІНЕМАТОГРАФІЧНІ ЗАСОБИ ВИВЧЕННЯ

I. Художні відеофільми про обдарованих дітей з коротким аналізом сюжету.

Інформація стосовно відеофільмів наведена у Таблиці Ж.1.

Таблиця Ж.1

Художні відеофільми про обдарованих дітей

Назва відеофільму	Головний герой (обдарована дитина)	Сюжетна лінія	Питання для рефлексії
«Маленький чоловік Тейт» («Little Man Tate», 1990)	Фред Тейт – інтелектуально обдарований хлопчик	Мати-одиначка намагається забезпечити синові гармонійний розвиток, незважаючи на його надзвичайні здібності. Конфлікт виникає між прагненнями та вимогами академічного середовища.	– Чи можуть батьки бути єдиними наставниками для обдарованої дитини? – Як уникнути соціальної ізоляції обдарованих дітей?
«У пошуках Боббі Фішера» («Searching for Bobby Fischer», 1993)	Джош Вайцкін – геній шахів	Хлопчик демонструє виняткові шахові здібності та стикається з тиском очікувань з боку дорослих. Фільм досліджує межу між дитинством і перфекціонізмом.	– Як суспільство тисне на обдаровану дитину? – Як зберегти баланс між розвитком таланту і дитячістю?
«Матільда» («Matilda», 1996)	Матильда – дівчинка з телекінетичними здібностями та високим інтелектом	Матильда долає байдужість батьків і тиранію шкільної директорки завдяки своїй доброті та розуму. Її талант допомагає захистити себе та інших.	– Які форми недооцінювання обдарованості існують у дорослих? – Як дитина може реалізувати свої здібності в несприятливому середовищі?
«Біллі Елліот» («Billy Elliot», 2000)	Біллі – хлопчик, що має талант до балету	Всупереч тиску з боку родини та суспільства, Біллі йде за своїм покликанням. Фільм про боротьбу за самовираження.	– Як гендерні стереотипи впливають на вияв обдарованості? – Чому важливо підтримувати дитину у виборі?

Назва відеофільму	Головний герой (обдарована дитина)	Сюжетна лінія	Питання для рефлексії
«Акіла та бджола» («Akeelah and the Bee», 2006)	Акіла – дівчинка з блискучими лінгвістичними здібностями	Акіла бере участь у національному конкурсі зі спелінгу, незважаючи на соціальні та сімейні бар'єри. Її підтримують учителі та суспільство.	– Яку роль відіграє середовище у розвитку таланту? – Чому важлива емоційна підтримка дорослих?
«Зіроньки на Землі» («Taare Zameen Par», 2007)	Ішан – хлопчик із дислексією та художнім обдаруванням	Учитель мистецтва розкриває талант Ішана, якого раніше вважали проблемним. Завдяки підтримці він отримує змогу самовираження.	– Як можна не помітити обдарованість дитини? – Яку роль відіграє вчитель у її розкритті?
«Август Раш» («August Rush», 2007)	Август – музично обдарований хлопчик-сирота	Август чує музику в усьому навколо та намагається знайти своїх батьків, використовуючи свій унікальний дар. Його талант допомагає йому пройти неймовірний шлях від дитячого будинку до великої сцени.	– Як впливає обдарованість на формування особистості дитини? – Які труднощі переживає обдарована дитина у пошуках підтримки?
«Крадійка книжок» («The Book Thief», 2013)	Лізель – дівчинка, яка самостійно навчається читати та захоплюється книгами	У часи Другої світової війни Лізель знаходить розраду в словах і книгах, відкриваючи в собі духовну обдарованість. Її читацький талант допомагає долати травматичні події.	– Як талант може стати способом подолання травми? – Які емоційні ресурси розвиває читання?
«Обдарована» («Gifted», 2017)	Мері – дівчинка з унікальними математичними здібностями	Дядько Мері бореться за право виховувати дівчинку в нормальних умовах, а не в замкнутому світі для геніїв. Виникає конфлікт між прагненням до «нормального життя» і академічним тиском.	– Що важливіше для розвитку – звичайне дитинство чи інтелектуальне оточення? – Як знайти баланс між талантом і соціалізацією?
«Ферзевий гамбіт» («The Queen's Gambit», 2020)	Бет Гармон – дівчина-сирота з геніальними здібностями до шахів	Бет проходить шлях від дитячого притулку до світової шахової арени, борючись з внутрішніми демонами та соціальними бар'єрами.	– Як внутрішні переживання впливають на реалізацію обдарованості? – Що допомагає зберегти рівновагу обдарованій особистості?

II. Художні відеофільми про видатних геніальних людей.
 Інформація стосовно відеофільмів наведена у Таблиці Ж.2.

Таблиця Ж.2

Художні відеофільми про геніїв

Назва відеофільму	Головний герой	Сюжетна лінія	Питання для рефлексії
«Амадей» (Amadeus, 1984)	Головний герой: Вольфганг Амадей Моцарт – музичний геній.	Через погляд композитора Сальєрі показується геніальність і особисті слабкості Моцарта.	– У чому виявлялася геніальність Моцарта? – Як заздрість впливає на сприйняття таланту іншими?
«Список Шиндлера» («Schindler's List», 1993)	Оскар Шиндлер – німецький бізнесмен, який врятував понад тисячу євреїв.	Поступова трансформація героя від комерсанта до гуманіста й рятувника.	– Чи можна вважати моральну сміливість формою геніальності? – Який взаємозв'язок між лідерством і альтруїзмом?
«Гуділі» («Good Will Hunting», 1997)	Вілл Гантінг – юнак з геніальними математичними здібностями.	Сюжетна лінія: Герой працює прибиральником у Массачусетському технологічному інституті, поки не розкривається його талант.	– Які бар'єри заважали героєві реалізувати свій потенціал? – Яку роль відіграє підтримка дорослого (психолога) у саморозкритті Вілла?
«Ігри розуму» («A Beautiful Mind», 2001)	Джон Неш – математичний геній, лауреат Нобелівської премії.	Фільм розповідає про шлях Джона Неша від студентських років до наукового визнання, паралельно з боротьбою із шизофренією.	– Які внутрішні й зовнішні чинники вплинули на становлення Джона Неша як науковця? – Як психічні особливості можуть співіснувати з геніальністю?
«Соціальна мережа» («The Social Network», 2010)	Марк Цукерберг – творець Facebook.	Історія створення соцмережі, її комерційний успіх і конфлікти між засновниками.	– Які риси характеру допомогли героєві реалізувати свій проєкт? – Як етичні дилеми проявляються в історії успіху?
«Гравітація» («Gravity», 2013)	Райан Стоун – інженерка-медик з високим рівнем професіоналізму.	Після аварії в космосі жінка змушена знайти шлях до порятунку завдяки винахідливості.	– Які риси допомагають героїні вижити в екстремальних умовах? – Чи можна говорити про геніальність у контексті стресостійкості?
«Гра в імітацію» («The	Алан Тюрінг – математик, дешифратор,	Під час Другої світової Тюрінг працює над	– Як ізоляція героя впливала на його геніальність? – Яку ціну платять генії за

Назва відеофільму	Головний герой	Сюжетна лінія	Питання для рефлексії
«Imitation Game», 2014)	піонер комп'ютерної науки.	розшифруванням німецького коду «Енігма».	свою інтелектуальну перевагу?
«Теорія всього» («The Theory of Everything», 2014)	Стівен Хокінг – фізик-теоретик, автор теорій про чорні діри	Життя Гокінга від студентства до всесвітньої слави, з акцентом на його хворобу та підтримку родини.	– Як хвороба вплинула на особистісний та професійний розвиток героя? – Які ресурси допомагали йому зберегти мотивацію до праці.
«Флоренс Фостер Дженкінс» («Florence Foster Jenkins», 2016)	Флоренс – заможна жінка, яка мріє стати оперною співачкою, хоч не має голосу.	Історія про силу віри в себе, що іноді переважає над об'єктивною реальністю.	– У чому полягає межа між геніальністю та ілюзією? – Чи є обдарованість виключно технічною категорією, чи вона може бути соціальною?
«Енола Голмс» («Enola Holmes», 2020)	Енола – молодша сестра Шерлока Голмса, наділена гострим розумом і незалежністю.	Юна героїня вирушає на пошуки зниклої матері, водночас кидаючи виклик суспільним очікуванням.	– Як геніальність Еноли пов'язана з її незалежністю мислення? – У чому полягає конфлікт між обдарованістю та соціальними ролями?

Перегляд відеофільмів може надати можливість більш чітко усвідомити особливості розвитку та підтримки дитячої обдарованості в різних соціальних і культурних контекстах. Через сюжетні лінії та образи героїв глядачі мають змогу емоційно зануритися у внутрішній світ обдарованої дитини, її переживання, виклики та способи самореалізації. Художнє кіно допомагає побачити, як на формування дитячого потенціалу впливають родина, школа, суспільні очікування та індивідуальні риси характеру. Таке аудіовізуальне занурення сприяє розвитку емпатії та професійного розуміння психологічної підтримки дітей з вираженими здібностями.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Дерев'яню Світлана Петрівна

ПСИХОЛОГІЯ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

до курсу

«Психологія дитячої творчості»

для здобувачів закладів вищої освіти

спеціальності «Психологія»

*В оформленні посібника представлено авторські рисунки
Світлани Дерев'яню та Єлизавети Дерев'яню*

Технічний редактор

О. Клімова

**Комп'ютерна верстка
та макетування**

О. Клімова

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 17.09.2025 р. Формат 60x84/16.
Обл. друк. арк. 5,2. Ум. друк. арк. 7,67. Зам. № 052.
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т.Г. Шевченка.
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, оф. 208.
nuchk.tipograf@gmail.com